

Vidareutbildning av lärare, VAL

VALIDERING AV PRAKTISK-ESTETISKA ÄMNEN INOM VAL

VAL, RAPPORT 2020:1

ETT SAMARBETE MELLAN

UMEÅ
UNIVERSITET

MALMÖ
UNIVERSITET

LINKÖPINGS
UNIVERSITET

HÖGSKOLAN
DALARNA

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

JÖNKÖPING UNIVERSITY

Stockholms
universitet

VAL syftar till att öka andelen behöriga lärare och förskollärare i skolan och förskolan

Validering av praktisk-estetiska ämnen inom VAL

Författare:

Kierstin Furberg, tidigare utbildningsledare vid Jönköping University

Nils Johansson, tidigare utbildningsledare vid Malmö universitet

© Författarna och VAL

Förord

Inom VAL, vidareutbildning av lärare och förskollärare som saknar lärarexamen, har det genom åren utvecklats olika modeller för validering av reell kompetens inom flera områden. I ett försök att systematisera och kvalitetssäkra valideringsarbetet beskrivs i två tidigare rapporter validering av förskolepedagogiskt ämnesområde och validering av ämnesdidaktik inklusive metodik samt i föreliggande arbete validering av praktiskt-estetiskt ämnesområde. Vid flera VAL-lärosäten pågår därutöver valideringsarbete inom utbildningsvetenskaplig kärna/allmänt utbildningsområde samt verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Också inom andra undervisningsämnen sker - om än i en mindre systematiserad form - validering av ämneskompetens vid olika institutioner.

I denna rapport, som utifrån VAL-förordningen begränsar målgruppen till erfarna lärare som saknar lärarexamen och som undervisar i praktisk-estetiska ämnen, visar vi på olika strategier och metoder som utvecklats för en systematisk validering av reell kompetens. Det är vår förhoppning att denna beskrivning kan dels ge återkoppling till det valideringsarbete som ägt och äger rum, dels bidra till en gemensam kunskapsbildning och att man kan hitta generaliserbara modeller som går att använda även inom andra ämnesområden än de praktisk-estetiska ämnena.

Ett syfte med rapporten har varit att konkret beskriva det operativa arbetet med validering på ett sådant sätt att man skulle kunna påbörja en diskussion om att både inom VAL och inom reguljär lärarutbildning mera generellt validera det kunnande som uppnåtts även för en målgrupp som inte nödvändigtvis har lång lärarefarenhet men som är förtrogen med läraryrkets villkor och har ämneskunskaper inom olika undervisningsämnen. Den ämnesteoretiska basen i ett undervisningsämne, eller delar av den, finns troligtvis hos flera verksamma obehöriga lärare och skulle säkert kunna synliggöras i en validering. Vi föreslår därför att man inom VAL fortsätter det systematiska utvecklingsarbetet i validering genom att utveckla modeller även för andra lärargrupper, till exempel verksamma obehöriga lärare i engelska, moderna språk och modersmål som av olika anledningar besitter goda eller till och med mycket goda kunskaper och färdigheter i sina respektive språk. Det kan handla om de som har språken som modersmål eller uppnått en god språknivå efter långa utlandsvistelser. Detta arbete skulle också kunna omfatta obehöriga lärare som skaffat sig en gedigen akademisk utbildning och yrkeserfarenhet inom annat yrkesområde och därefter yrkesväxlat. Det är inte ovanligt att bland sådana sökande till VAL hitta ingenjörer, samhälls- och naturvetare vars ämneskompetens till stora delar återfinns i olika undervisningsämnen i skolan.

I arbetet med framtagande av denna rapport har vi mött och samtalat med universitetslärare som varit delaktiga i det valideringsarbete som beskrivs. Vi har blivit mottagna med öppenhet och generöst fått ta del av det material som använts och också samtalat om erfarenheter, tankar och funderingar kring validering. Dessa möten har varit oerhört intressanta och givande på många plan och vi vill framföra vårt varma tack till dessa kunniga, engagerade och professionella personer. Vi är övertygade om att det är genom samarbete och ett pågående öppet kollegialt samtal om validering, både om de utmaningar och de möjligheter som finns, som vi tillsammans kan utveckla detta arbete.

Huskvarna och Malmö 10 juli 2020

Kierstin Furberg och Nils Johansson

Innehåll

Förord	2
Inledning	4
Bakgrund och syfte	4
Lärare i praktisk-estetiska ämnen	5
Validering.....	7
Kunskapsbedömning i validering	9
Olika former av kunskap	9
Olika former av bedömning	11
Arbetsintegrerat lärande – validering i kombination med studier	15
Kvalitet i validering	16
Etik i validering.....	17
Valideringsprocess avseende lärare i praktisk-estetiska ämnen	18
Validering mot kurs.....	20
Att använda befintliga kurser	20
Att skapa validerings(bar) kurs	21
Validering i praktisk-estetiska ämnen vid Göteborgs och Karlstads universitet.....	21
Slöjd, Göteborgs universitet	22
Bild, Göteborgs universitet	23
Hem- och konsumentkunskap, Göteborgs universitet	25
Idrott och hälsa, Göteborgs universitet	26
Musik, Göteborgs universitet	28
Idrott och hälsa, Karlstads universitet	29
Dans, Karlstads universitet	30
Musik, Karlstads universitet.....	32
Studenterna	33
Sammanfattning	37
Information	37
Förutsättningar	38
Dokumentation och koordinering.....	39
Vägledning, kartläggning och bedömning	40
Uppföljning	41
Diskussion och slutsats	42
Viktigast av allt - bedömarkompetens	45
Dubbel vinst - humankapital och social rättvisa	46
Referenser	48
Bilagor	50

Inledning

Regeringens satsning på vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen – VAL – inleddes 2007¹. Åtta lärosäten har uppdraget att anordna utbildningen: Göteborgs universitet, Högskolan Dalarna, Jönköping University, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Malmö universitet, Stockholms universitet och Umeå universitet. Umeå universitet är nationell samordnare för VAL. Syftet med VAL är att säkra kvaliteten i undervisningen i skolan genom att ge verksamma lärare som saknar lärarexamen en möjlighet att komplettera sin utbildning till en lärarexamen och därmed öka andelen legitimerade lärare i skolan. En särskild förordning reglerar VAL, SFS 2011:689 (bil. 1). I förordningen ställs särskilda krav för examen för studenter med minst åtta års relevant förskollärary- eller lärarerfarenhet. I denna rapport beskrivs hur verksamma ämneslärare i praktisk-estetiska ämnen utan tillräcklig ämnesutbildning enligt Högskoleförordningen (1993:100) kan ges möjlighet att genom validering visa att de uppfyller ämneskraven i undervisningsämnet. Arbetet med validering inom VAL har redovisats i tidigare rapporter: inom förskolepedagogiskt arbete i *Validering av förskolepedagogiskt ämnesområde*, Rapport 2016:1 VAL och inom ämnesdidaktik i *Validering av ämnesdidaktik inklusive metodik*, Rapport 2017:1 VAL.

Bakgrund och syfte

För ämneslärarexamen krävs enligt Högskoleförordningen (1993:100) att utbildningen omfattar följande områden: ämnes- och ämnesdidaktiska studier med relevans för undervisning i något av skolväsendets ämnen för vilket det finns en fastlagd kurs- eller ämnesplan, utbildningsvetenskaplig kärna (UVK) om 60 högskolepoäng (hp) och verksamhetsförlagd utbildning (VFU) om 30 hp, förlagd inom relevant verksamhet och ämne. De ämnes- och ämnesdidaktiska studierna ska för en examen med inriktning mot gymnasieskolan resp. årskurs 7-9 omfatta minst 120 hp resp. 90 hp inom ett relevant undervisningsämne. Om ytterligare undervisningsämne/n ska ingå i examen krävs ämnes- och ämnesdidaktiska studier om minst 90 hp resp. 60 hp alternativt 45 hp. För undervisningsämnena svenska, samhällskunskap och musik krävs alltid 120 hp för gymnasieskolan och 90 hp för årskurs 7-9. De undervisningsämnena som ingår i en ämneslärarexamen får kombineras enligt Högskoleförordningens bilaga 4.

Ämneslärarexamen kan också nås via Kompletterande pedagogisk utbildning, KPU, där tidigare studier omfattande ett, två eller tre ämnen kompletteras med studier inom UVK, 60 hp samt VFU, 30 hp. Särskilda krav på hur ämnen får kombineras i en ämneslärarexamen finns inte för examen som nås inom KPU (SFS 2011: 686).

Enligt VAL-förordningen (SFS 2011:689) kan obehöriga lärare komplettera tidigare utbildning eller yrkeserfarenhet med studier omfattande högst 120 hp. För de med åtta års arbete i relevant anställning som ämneslärare, och som uppfyller särskilda krav², ska enligt senare ändring i VAL-förordningen, SFS 2013:831, 30 hp UVK samt 30 hp VFU tillgodoräknas i examen. Utöver 30 hp inom UVK återstår för denna målgrupp maximalt 90 hp för ämneskomplettering. Särskilda krav på hur ämnen får kombineras i en ämneslärarexamen finns inte heller för examen som nås via VAL. Kraven

¹ Tidigare satsningar med motsvarande syfte är Särskild lärarutbildning, SÄL, I, II och III samt Kompletterande lärarutbildning, KUT.

² Enligt förordningen (17§) ska följande särskilda krav uppfyllas:

1. har arbetat i skolväsendet i en eller flera anställningar som lärare eller förskollärare under sammanlagt minst åtta läsår eller motsvarande under de senaste 15 åren före såväl den 1 juli 2015 som den dag utbildningen ska vara slutförd,
2. var anställda som lärare eller förskollärare i skolväsendet den 1 december 2013

för ämneslärarexamen för obehöriga lärare med åtta års erfarenhet ska anses uppfylla om studenten har de ämneskunskaper som krävs för att avlägga ämneslärarexamen.

I och med att denna möjlighet gavs från 2013 sökte många av grundskolans obehöriga lärare i praktisk-estetiska ämnen till VAL. Det fanns däribland studenter som uttryckte önskemål om att få genomföra validering för att kunna tillgodoräkna sina kunskaper och kompetenser förvärvade i lärarverksamhet. Ledningsgruppen i VAL gav därför universiteten i Göteborg och Karlstad 2014 uppdraget att utveckla metoder för validering av ämneskunskaper inom ämnena Bild, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Musik och Slöjd. Därutöver åtog sig Karlstads universitet att utveckla metoder också för ämnet Dans, som endast finns i gymnasieskolan. Efter uppbyggnad av valideringsmodeller startade valideringsprocessen för sökande till VAL med minst åtta års lärarerfarenhet i något praktisk-estetiskt ämne eller minst ett års lärarerfarenhet i Dans efter genomgången pedagogisk utbildning i ämnet.

VAL uppdrog 2019 åt tidigare utbildningsledare Kierstin Furberg, Jönköping University och Nils Johansson, Malmö universitet, att skriva en rapport i syfte att dokumentera och sprida detta arbete. I denna rapport försöker vi efter en bakgrundsbeskrivning att sätta in begreppet validering i ett större sammanhang. Därefter beskriver vi hur validering inom VAL i praktisk-estetiska ämnen för obehöriga lärare med minst åtta års lärarerfarenhet har utvecklats och genomförts vid Göteborgs och Karlstads universitet. I rapporten presenteras olika möjliga tillvägagångssätt samt diskuteras kvalitetsaspekter i validering. I diskussionen lyfter vi också några av de utmaningar och erfarenheter som gjorts under valideringsarbetet. Förhoppningsvis kan rapporten vara av intresse för arbete med, och diskussioner om, validering också i andra sammanhang och i andra ämnen.

Genom att beskriva och synliggöra arbetet som genomförts vill vi visa på olika processer och metoder i valideringsarbetet som kan motivera till fortsatt arbete med validering och också bidra till att utveckla kvaliteten på ett sådant arbete.

Lärare i praktisk-estetiska ämnen

Begreppet praktisk-estetiska ämnen används som ett samlingsbegrepp för ämnena Bild, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Musik och Slöjd i grundskolan. Begreppet har funnits med i tidigare läroplaner för grundskolan men har efterhand modifierats och är nu borttaget från skolans styrdokument. Det talas till exempel i lärarutbildningspropositionen *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning* (Prop. 2009/10:89) i stället om praktiska och estetiska läroprocesser (s. 15), de estetiska uttryckssätten (s. 19), de praktiska och estetiska områdena (s. 19) samt praktiska och estetiska ämnen (s. 20). Det framgår av propositionen också att de ”praktiska och estetiska ämnena inte bör särskiljas från övriga ämnen. I stället bör dessa ämnen även fortsättningsvis likställas med övriga ämnen” (s. 27) och därmed ingå som särskilda ämnesstudier i utbildningarna för grundlärare 4-6 och grundlärare mot fritidshem samt i ämneslärarutbildningen.

Finns det något gemensamt i dessa praktisk-estetiska ämnen som särskiljer dem från grundskolans övriga ämnen? I ett försök att definiera något gemensamt för dessa ämnen lyfte de professionella, det vill säga de olika institutioner som medverkat i detta valideringsprojekt, fram bland annat ett gediget hantverkskunnande hos lärare i ämnena. Ämnet i sig har oftast en bred repertoar av aktiviteter, tekniker och material, innehåller en tydlig skapandeprocess med stor plats för det personliga uttrycket, utgör ett samspel mellan olika sinnen och är ett ämne med estetiska värden. Det framhålls också att lärandeprocessen får stort utrymme i ämneskonceptionen, inte enbart produkten. En konsekvens av detta innebär att bedömningsdelarna i ämnet kan vara komplexa då process, gestaltning och färdighetsträning får stort utrymme. Ett annat sätt att definiera de praktisk-estetiska ämnena är som ”sinnliga ämnen /.../ som tar sin utgångspunkt i människans fysiska

förmågor för att därigenom utveckla hennes kognitiva förmågor”³. Läroplanskommitténs förslag inför Lgr94 om en minskning av de praktisk-estetiska ämnena i skolan mötte kritik bland annat i form av motionen 1992/93:Ub518 där man lyfte fram dessa ämnen där det ”handlar /.../ om att lära sig leva, att klara av de påfrestningar som yrkeslivet bjuder, klara sitt dagliga liv och hushålla med resurser, behålla en god hälsa, att kunna värdera den påverkan som vi dagligen utsätts för i form av en aldrig sinande ström av bilder.”⁴

Av Skolverkets statistik 2018⁵ gällande verksamma lärares behörighet i sitt undervisningsämne framgår att antalet tjänstgörande lärare med lärarlegitimation och behörighet i de praktisk-estetiska ämnena med tydlighet understiger ett genomsnitt för grundskolans alla ämnen (Tabell 1). Också om man går tillbaka några år ser man att tendensen är alarmerande i just dessa ämnen då antalet behöriga lärare har blivit färre.

Ämne	Av totala antalet tjänstgörande lärare med lärarlegitimation och behörighet i ämnet	
	2018	2015
Bild	47,0%	54,9%
Hem- och konsumentkunskap	44,4%	45,1%
Idrott och hälsa	60,6%	64,2%
Musik	48,6%	55,3%
Slöjd	53,4%	54,7%
Samtliga lärare i riket med lärarlegitimation och behörighet i minst ett ämne	77,8%	79,0%

Tabell 1 Antalet lärare med behörighet i praktisk-estetiska ämnen

Alltsedan VAL-projektets start 2007 har en relativt stor del av de sökande utgjorts av obehöriga verksamma lärare i undervisningsämnena Bild, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Musik samt Slöjd, ämnena som vi av tradition brukar kalla för praktisk-estetiska ämnen. Dessa sökande har i regel varit verksamma i grundskolan som ämneslärare i årskurs 7-9 och/eller i grundskolans tidigare år.

Före 2011 har det endast varit möjligt att anta sådana sökande till VAL mot en lärarexamen enligt 2001 års examensordning. En sådan lärarexamen, oavsett om den är inriktad mot årskurs 1-6 (210 hp) eller mot årskurs 7-9 (270 hp), kräver förutom utbildning i det praktisk-estetiska ämnet (omfattande 60 alternativt 90 hp) ytterligare ämnesstudier i annat undervisningsämne om 60 alternativt 90 hp samt studier inom det allmänna utbildningsområdet om 90 hp. En omfattande och godkänd validering av dessa obehöriga verksamma lärares undervisningserfarenhet i det praktisk-estetiska ämnet skulle ändå innebära att kompletteringen kom att omfatta mer än 120 hp.

³ <http://frokenslojddidaktik.blogspot.com/p/begreppet-pratiskt-estetiska-amnen-ak.html>

⁴ https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/de-praktiskeestetiska-amnena-i-skolan_GG02Ub518

⁵ https://siris.skolverket.se/reports/rwserverlet?cmdkey=common&geo=1&report=personal_amine2&p_flik=G&p_verksform=11&p_hman=&p_niva=5&p_amine=&P_VERKSAMHETSAR=2018&P_KOMMUNKOD=&P_LANKOD=&p_skolkod=&p_hmankod

I samband med att VAL-förordningen SFS 2011:689 ändrades 2013 (SFS 2013:831) för att också på ett tydligare sätt tillvarata den kompetens som lärare med lång erfarenhet från undervisning i skolväsendet kan ha, blev det möjligt att också anta lärare i endast ett praktisk-estetiskt ämne mot en ämneslärarexamen mot årskurs 7-9 enligt 2011 års examensordning. Denna examen kan, liksom i den tidigare examensordningen, omfatta 270 hp men också vara av mindre omfattning, 225 hp eller 180 hp om examen avläggs via VAL eller KPU. Eftersom regeringen i förordningen skriver att den utbildningsvetenskapliga kärnan om 60 hp behöver omfatta endast 30 hp och att den verksamhetsförlagda utbildningen om 30 hp kan tillgodoräknas utifrån åtta års tjänstgöring som lärare blev det möjligt att anta obehöriga lärare mot en ämneslärarexamen åk 7-9 inom ramen för kompletterande studier om maximalt 120 hp. Därmed öppnades möjligheten att anta målgruppen obehöriga verksamma lärare i ett praktisk-estetiskt ämne, som tidigare fått avslag på sin ansökan till VAL.

Också lärarlegitimationsreformen med tillhörande behörighetsförordning (SFS 2011:326) tar fasta på lärare med lång relevant undervisningserfarenhet. Enligt denna kan legitimerade lärare som undervisat i ytterligare ämne/n under åtta år, men saknar studier och utbildning i ämnet/na, efter ansökan få ytterligare ämnesbehörighet/er. Enligt behörighetsförordningen ger en ämneslärarexamen årskurs 7-9 i ett praktisk-estetiskt ämne dessutom behörighet att undervisa i ämnet i grundskolans årskurs 1-6 (§§ 4a och 7b). Därmed är en ämneslärarexamen årskurs 7-9 i ett praktiskt-estetiskt ämne en möjlig väg även för obehöriga verksamma lärare i årskurs 1-6 att uppnå behörighet.

De lärare som sökt till VAL och undervisar i ämnena Bild, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Musik och Slöjd uppvisar mestadels flera gemensamma drag: de undervisar endast i ett ämne, de önskar ingen lärarexamen som ger behörighet i ytterligare ämnen, de har lång erfarenhet av undervisning och har kanske inte så väldigt många år kvar i läraryrket. De har dessutom många gånger hämtat sin yrkeskompetens från annan verksamhet och först därefter "sadlat om" till undervisning i ett skolämne.

Validering

Som ett led i arbete med att ta tillvara människors kompetens, förkorta utbildningar eller underlätta vid yrkesväxling etc. betonas vikten av validering. Det kunnande som en person kan ha grundar sig inte enbart i formella studier utan också i reell kompetens, som kan ha utvecklats genom till exempel informell utbildning, på fritiden eller i yrkesverksamhet. Validering kan då vara ett sätt att göra individens hela kunnande tydligt oberoende av hur man lärt sig det man kan. Genom validering kan kunnandet jämföras med det kunnande i form av lärandemål som till exempel krävs för att avlägga en examen eller få betyg över en genomförd kurs i högskolan och därefter ges ett formellt motsvarande värde i form av tillgodoräkning av högskolepoäng, kurser etc. Validering skulle kunna ses som en översättningsprocess, där informell kunskap ska kunna översättas till formell kunskap. EU har i rekommendationer till sina medlemsstater beskrivit validering som "en process där ett behörigt organ bekräftar att en person har uppnått läranderesultat som mätts mot en relevant standard" (EU. Rådets rekommendation 2012/C 398/01, s. 5). Utgångspunkt ska vara ett flexibelt och generöst erkännande, som utgår från vad utbildningen ska leda fram till, med avseende på yrkesverksamhet och fortsatt utbildning, inte utbildningens innehåll i detalj eller formerna för lärande.

Betoningen på validering kan ha olika motiv och utgångspunkter som att stärka individen och de möjligheter som kan finnas utifrån ett humanistiskt synsätt, där till exempel social rättvisa och lika tillgång till utbildning betonas, eller att utifrån ett mer ekonomiskt rationellt synsätt fokusera på samhällets behov av kompetenser och i detta sammanhang inte minst betona de samhällsekonomiska effekterna av validering genom att ta tillvara "humankapitalet" (Säfström,

2004). Validering kan ses som en del av arbetskraftsfrågan och därmed som ett sätt att öka tillgången på efterfrågad kompetens i yrkeslivet samtidigt som man kan minska samhällets kostnader för utbildning (Sjödin, 2004). Validering sätts i samband med OECD:s arbete med att möjliggöra "det livslånga lärandet" och det framväxande kunskapssamhället. I propositionen *Den öppna högskolan* (Prop. 2001/02:15) nämns validering som ett sätt att svara mot behov av att få kunskaper bedömda mot specifika krav i arbetslivet men också mot behov att få sina kunskaper "värderade mot det formella utbildningssystemets krav för att formellt kunna tillgodoräkna sig kunskaperna" (s. 77). Här framgår just de ekonomiska fördelarna med validering och tillgodoräknande.

Det är inte ekonomiskt försvarbart att personer skall tvingas genomgå kurser av formella skäl när de har den reella kompetens som motsvarar kursinnehållet (Prop. 2001/02:15, s. 78).

Under många år har de formella kunskapskraven i samhället blivit allt högre. Den kompetens man har och kan visa räcker inte i sig utan det krävs ett formellt intyg, certifikat, betyg etc. Kompetenskrav som ställs i ett visst sammanhang är inte heller alltid giltiga i andra sammanhang, även om kompetenskraven, åtminstone ytligt betraktat, är liknande. I en validering ska man då kunna växla in sin kompetens till formellt värde till exempel i form av tillgodoräknande av högskolepoäng i en högskoleutbildning och sedan kunna bygga på denna inom ramen för det formella utbildningssystemet (SOU 2018:69). Ofta finns stora förhoppningar på att validering ska lösa många olika problem kring kompetensbehov och kompetenskrav på ett enkelt och smidigt sätt.

Insatt i VAL-sammanhanget innebär detta att man genom att erbjuda validering ska kunna öka andelen legitimerade lärare i en situation där det råder brist, på ett både snabbare och billigare sätt. Inte minst efter genomförande av legitimationsreformen (SFS 2011:326) och därmed skärpta krav har bristen på legitimerade lärare och förskollärare blivit tydlig. VAL är en vidareutbildning som har som mål att öka andelen behöriga lärare och förskollärare i skolan och förskolan (SFS 2011:689). Behörig att antas är man om man arbetar som lärare och har tidigare utbildning *eller* arbetslivserfarenhet som lärare som ger förutsättningar att uppnå examenskraven inom ramen för en kompletterande utbildning om maximalt 120 hp. I förordningen nämns inte ordet validering explicit men man anger särskilda krav för examen för studenter med minst åtta års yrkeserfarenhet. Utöver krav på att man ska ha fullgjort studier inom UVK om 30 hp ska man för examen ha de ämneskunskaper som krävs enligt examensordningen i bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Ämneskunskaperna kan man ha tillägnat sig genom tidigare studier *eller* erfarenhet av att undervisa i ämnet. Det är studentens eget val om ämnesstudier *eller* undervisningserfarenhet ska beaktas (SFS 2011:689, § 27 och 28). Därmed blir det nödvändigt för lärosätet att på något sätt bedöma om man har de ämneskunskaper som krävs för att tillgodoräkna dessa så att examenskraven uppfylls. Av examensbeviset ska framgå vilken omfattning undervisningsämnet, eller om det är flera undervisningsämnen, ska *anses* ha.

I högskoleförordningen (SFS 1993:100, kap. 6 § 6-8) regleras tillgodoräknanden i högskolan. Där framgår att en student har rätt att tillgodoräkna sig kunskaper och färdigheter, som kan vara i form av tidigare studier *eller yrkesverksamhet*, om de i huvudsak motsvarar det som krävs. Det är högskolans uppdrag att pröva om individens kunnande kan utgöra grund för tillgodoräknande. Om en student begär att få pröva om kompetens som utvecklats genom tidigare yrkesverksamhet kan tillgodoräknas, måste högskolan "göra en individuell prövning av en students kunskaper och färdigheter i förhållande till den utbildning som studenten önskar få tillgodoräkna sig" (SOU 2018:29, s. 139), det vill säga genomföra en validering. Någon tydlig anvisning om hur en sådan valideringsprocess kan utformas ges inte men i den av regeringen tillsatta Valideringsdelegationens slutbetänkande, föreslås att

[v]alidering ska definieras som en strukturerad process som innehåller fördjupad kartläggning, bedömning och ett erkännande av kunnande som en person besitter oberoende av hur det förvärvats (SOU 2019:69, s. 183).

Syftet med en valideringsprocess kan vara erkännande för behörighet att antas till en utbildning där formella antagningskrav inte uppfylls eller erkännande i form av tillgodoräknande inom en utbildning. "En validering ska kunna leda till att ett behörigt organ kan bekräfta att personen har förvärvat kunnande som motsvarar fastställda och relevanta krav" (SOU 2019:69, s. 25).

Inom ramen för VAL blir syftet med valideringsprocessen att lärosätet (det behöriga organet) ska kartlägga och tydliggöra vilka ämneskunskaper studenten har som kan tillgodoräknas men också att synliggöra de eventuella kunskapsluckor som finns och därmed klargöra kompletteringsbehov som måste genomföras innan ett fullständigt erkännande kan ske och resultera i en lärarexamen (fastställda och relevanta krav) som ligger till grund för lärarlegitimation.

Kunskapsbedömning i validering

Centralt i en valideringsprocess är den kompetenskartläggning och kunskapsbedömning som ska göras och hur den kan utformas för att på bästa sätt möjliggöra att validanden får goda förutsättningar att visa sin kompetens samtidigt som kompetenskrav upprätthålls. För att kunna utforma uppgifter, prov, autentiska bedömningar eller andra sätt att bedöma om tillräckligt kunnande finns, behöver man fundera över vilka kunskaper det är som ska visas och hur det lärande skett som har lett fram till dessa kunskaper.

Olika former av kunskap

Kunskap är inte ett entydigt begrepp utan förekommer i många olika former som i sin tur är knutna till olika verksamheter och situationer. Vanligtvis skiljer man mellan teoretisk eller vetenskaplig kunskap, att veta något, och praktisk produktiv kunskap, att veta hur, att ha färdigheter i att kunna utföra något. Olika kunskapsformer kan vara inordnade i en medveten eller omedveten kunskaphierarki, där teoretisk vetenskaplig kunskap i många sammanhang anses ha högre värde än praktisk handlingskunskap. Det finns dock kritik mot ett sådant synsätt där man istället hävdar att all kunskap har sitt ursprung i deltagande i olika verksamheter där kunskap finns i mänskligt handlande och i de sinnliga och språkliga erfarenheter vi gör. Praktiska erfarenheter är viktiga och nödvändiga för kunskapsutvecklingen. Uppdelningen i praktisk och teoretisk kunskap, handens och hjärnans arbete, är en djup klyfta i synen på lärande och kunskap som har fått stora konsekvenser för utformning av utbildningssystemen i västvärlden (Gustavsson, 1996).

Ytterligare en kunskapsform kan betecknas som praktisk klokhet (Gustavsson, 2000), det goda omdömet (Larsson, 1996) eller förtrogenhetskunskap (SOU 1992:94). Denna kunskap, som Larsson betecknar som kunskapens krona, innebär bland annat att kunna bedöma och värdera argument och påståenden, ha ett etiskt förhållningssätt och förhålla sig kritisk till fakta. Sådan kunskap är ofta "förenad med sinnliga upplevelser. Vi ser, luktar, känner och 'vet' när något är på gång eller något ska avbrytas eller påbörjas" (SOU 1992:94, s. 66). Denna kunskap hör ofta ihop med lång erfarenhet av yrkesutövande (Gustavsson, 1996). Ett annat sätt att beskriva kunskapens olika former är att kunskap har tre olika former, *att veta vad*, deklarativ kunskap, *att veta hur*, processkunskap och *att veta när*, strategisk kunskap (Korp, 2003).

Begreppet kompetens är inte heller något entydigt begrepp. Valideringsdelegationen definierar kompetens som "[f]örmåga att använda kunskaper och färdigheter för att utföra uppgifter och lösa problem" (SOU 2018:29, s. 15). Begreppet kan sannolikt tolkas både i snävare och bredare bemärkelse så att det till exempel kan referera till vad en person vet och kan göra inom ett mycket specifikt och snävt ämnesområde. Ett annat sätt att definiera kompetens med ett något bredare anslag är att begreppet innebär en mer generativ förmåga att handla i en mängd olika situationer och där kunna möta de krav som situationen ställer (Andersson & Sjösten & Ahn, 2003). Lärarkompetens

innebär i detta sammanhang de kunskaper och färdigheter som en lärare har och som kan komma till uttryck i handlande i lärarverksamheten. Även i en hastigt uppkommen yrkessituation där kraven inte är på förhand givna eller definierade, ska man kunna handla på ett kompetent och professionellt sätt. Det är tyvärr inte någon hundra procentig garanti att man har reell kompetens bara för att man har formell kompetens. Omvänt kan man sakna formell kompetens men ändå ha reell kompetens.

Det kanske är så att man inte helt kan särskilja olika kunskapsformer som fristående från varandra utan mer se dem som olika sidor av samma mynt, som alla kan finnas samtidigt men som kan ta sig olika uttryck och få olika tyngd i olika sammanhang. Den kunskap vi ser och uttrycker i ord är bara en del av en större helhet. "Det finns inget så praktiskt som en god teori", ett uttryck som tillskrivs socialpsykologen Kurt Lewin, tydliggör denna komplexitet. De kunskapskrav som ska uppfyllas enligt den nuvarande examensordningen för lärarexamina har ordnats under rubrikerna fakta och förståelse, färdighet och förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt. Detta kan sägas uttrycka de olika kunskapsformerna ovan men i något andra ord.

Det kunnande, den reella kompetens, som ska valideras måste bedömas i relation till något för att man ska kunna säga att den utgör tillräcklig kunskap. Det är högskolan som ska bedöma om den informella kunskapen ska få erkännande i termer av formell kunskap, vilket innebär att det finns en inbyggd maktfråga där den vetenskapliga forskningsbaserade kunskapen lätt kan få en maktposition. Men lärarutbildningen är varken en renodlad akademisk utbildning eller en renodlad yrkesutbildning utan kännetecknas av att vara en akademisk yrkesutbildning, en professionsutbildning⁶. Utbildningen utgörs till största delen av traditionell akademisk utbildning men innehåller också inslag av erfarenhetsbaserad yrkesutbildning i form av verksamhetsförlagd utbildning.

Lärares yrkesutövande kännetecknas av handlingstvång, att kunna handla på ett professionellt sätt direkt i en situation, och läraren måste därför ha inte bara *kunskap om* utan också *kunskap i handling* och vara en reflekterande praktiker (Schön, 1996). Reflektion kan innebära att kunna se vad som är problemet och lösa det i en given situation men också att i efterhand kunna reflektera över vad som skedde, hur man handlade och om man kunde gjort på annat sätt för att få perspektiv på sitt eget handlande och kunnande. Lärares handlingskompetens beskrivs ibland som innehållande också *tyst kunskap* som kan vara svår att direkt fånga i ord och teoretiska begrepp. Tyst kunskap uttrycks alltså inte primärt i ord utan visas i praktisk handling. Detta gäller även för lärare som har en formell utbildning. Särskilt om en lärare varit yrkesverksam under lång tid kan en del av de teoretiska kunskaperna från lärarutbildningen ha införlivats i en erfarenhetsbaserad individuell införstådd personlig kunskap (Lauvås & Handal, 1993).

Carlgren och Marton (2000) menar att det är skillnad mellan att kunna något själv och att förstå vad det innebär att kunna något. Läraren måste ha egna ämneskunskaper men också kunna lära ut dem till andra i en skolsituation. När man ska bedöma om validanden (dvs. den som får sitt kunnande prövat) har tillräckliga ämneskunskaper måste man alltså ta i beaktande att det inte enbart är teoretiska och vetenskapliga faktakunskaper i traditionella universitetsämnen som ska uppvisas utan också kunskaper relaterade till undervisningsämnen där ämnesdidaktik och metodik ingår. Kunskapsbedömningen ska alltså omfatta både teoretiska och vetenskapliga kunskaper och färdighets-, förmåge- och värderingskunskaper. Det är också viktigt att vara medveten om att viss kunskap kan vara svår att formulera i ord men kanske lättare att visa i handling. Inte minst viktigt blir då frågan om hur man i en valideringsprocess kan utforma uppgifter och frågor så att de kan uppmana till reflektion och hjälpa till att lyfta fram den kunskap man utvecklat genom sitt arbete men kanske aldrig satt ord på.

⁶ Andra professionsutbildningar är t.ex. läkarutbildning, sjuksköterskeutbildning och psykologutbildning.

Olika former av bedömning

Att utforma och bedöma kunnande i en validering kan i många fall kräva andra ingångsvinklar än när det gäller traditionell bedömning av lärande i kurser inom utbildningar. Lärare i högskolan har kunskap om och är vana vid att arbeta med bedömning i formell utbildning. I vissa utbildningar genomförs också antagningsprov (t.ex. musiklärarutbildning) vilket innebär bedömning av reell kompetens. Hur man tänker kring validering och bedömning av kunnande är avgörande för utformning av valideringsprocessen.

Bedömning kan ske på olika sätt och med olika syfte. Bedömning kan ha ett summativt syfte, vilket innebär att man bedömer summan av det befintliga kunnandet. Det är produkten av lärandet som mäts för att kunna intyga att personen har efterfrågad kunskap och kompetens. Ett annat syfte är formativt, där man bedömer kunnandet successivt för att också kunna ge återkoppling, stöd och hjälp för fortsatt lärande och kunskapsutveckling. I formativ bedömning fokuseras inte enbart produkten utan processen och lärandet får stort utrymme. Formativ bedömning bygger på att man "inte ger sig" förrän man har lärt sig och kan visa de kunskaper som efterfrågas (Perrenault i Korp, 2003, s. 79). Ytterligare ett syfte kan vara predikativt, man gör en bedömning för att kunna förutsäga exempelvis vilka behov av ytterligare lärande som finns.

Ibland ser man validering som att validanden vid ett givet tillfälle självständigt ska redovisa sina kunskaper, kanske genom att utgå från fastställda lärandemål i en utbildning eller kurs eller i form av genomförande av prov eller uppgifter av olika slag. Uppgifterna kan vara lika de uppgifter som man använder i reguljär utbildning men skillnaden är att validanden inte har deltagit i någon undervisning. Om validering kan jämföras med en översättningsprocess kan detta liknas vid att man själv ska klara av översättningen av sina erfarenhetsgrundade kunskaper till ett åtminstone delvis nytt språk från ett annat sammanhang. Språk (både muntligt och skriftligt) är det medierande redskap som måste användas när man ska gå från handens insikt till ordets praktik (Säljö, 2000). Språk och språkbruk är olika i olika sammanhang vilket innebär att vi lägger olika betydelse och innebörd i ord och begrepp även om det vi beskriver grundar sig på samma sak. Olika sätt att uttrycka sig behöver inte betyda att man inte har efterfrågade kunskaper utan kanske bara inte har de språkliga redskap (i form av ordförråd, kommunikativa former eller specifik terminologi) som krävs i en annan kulturell kontext än där man själv varit verksam. Den som har språket och definierar vilket språk som är det rätta i ett visst sammanhang har oerhörd makt. Den franske filosofen Foucault menar att kunskap och makt inte kan skiljas åt och att olika kunskapsformer är i maktens tjänst (Alvesson & Sköldberg, 1994).

Om man däremot ser genomförandet av validering som en lärprocess i sig där man genom inslag av formativ bedömning ger stöd under processen genom väl utformade, stimulerande uppgifter, besök och samtal samt om viss bedömning sker i yrkesverksamheten, blir sannolikt möjligheten att lyckas större för validanden. Vid behov ska uppgifterna också stimulera till egna studier för att kunna genomföra valideringsuppgifterna och därmed inlemma egna och nya kunskaper i en för yrket central vetenskaplig kunskapsstradition och ett professionsspråk. Man får då hjälp att tillägna sig det specifika språk som används i det formella akademiska sammanhanget för att kunna visa sina kunskaper på det sätt som krävs. Valideringsprocessen kan vara krävande och arbetsam men först när processen är färdig görs den slutgiltiga, summativa och formella bedömningen. Valideringsprocessen kan också resultera i att man identifierar områden som inte uppfyller de krav som bedömningen sker mot och kan då också ha ett predikativt syfte genom att man kan utforma en individuell studieplan där de behov av kompletteringsstudier som identifierats anges.

Att bedöma kunskaper i reguljär lärarutbildning

När man deltar i reguljär lärarutbildning sker lärandet vanligtvis enligt en viss struktur, där man först förväntas tillgodogöra sig teoretiska och vetenskapligt förankrade kunskaper (fakta och förståelse). Dessa kunskaper examineras vanligtvis genom skriftliga prov och uppgifter av olika slag som ska visa att man kan det man förväntas kunna, dvs. visa kunskap om olika teorier, centrala begrepp,

forsknings- och ämnestraditioner etc. Examinationerna ställer också krav på akademiskt språkbruk både i tal och skrift. De undervisningsformer som tillämpas är troligtvis de traditionella inom akademiska studier, föreläsningar, seminarier och övningar av olika slag, och bedömningens syfte är vanligtvis summativt. Lärarna kan vara personer som är mycket vetenskapligt meriterade men som helt saknar professionserfarenhet.

Senare i verksamhetsförlagd utbildning ska man kunna visa att man, först under handledning och med tiden allt mer självständigt, kan omsätta dessa teoretiska kunskaper till praktiskt handlande i form av färdigheter och förmågor. Det finns en inbyggd progression i kraven och man får hjälp att utveckla sina kunskaper ytterligare under tiden som de verksamhetsförlagda studierna pågår genom den handledning man får, där bedömning pågår hela tiden med syftet att man ska få hjälp med sitt lärande och sin utveckling, formativ bedömning. Undervisningsformen i den verksamhetsförlagda utbildningen kan kanske något liknas vid situerat lärande. Man deltar, om än i begränsad omfattning, i en autentisk miljö tillsammans med personer som har ett större kunnande än man har själv och man lär sig tillsammans under handlande (Lave & Wenger, 1991). Bedömning sker också summativt dels genom att en lärare från högskolan gör besök och deltar i verksamheten för att kunna se och bedöma kunnandet i sitt sammanhang, dels genom olika typer av skriftliga uppgifter och prov med fokus på att kunna visa sitt kunnande i handlande, i praktiken, samt kunna reflektera över detta i relation till de teoretiska kunskaper man har.

Gardesten (2017) menar att man oftast fokuserar på det han benämner "den nödvändiga grunden" vid bedömning av verksamhetsförlagd utbildning. Denna innefattar sådant som förmåga att skapa goda pedagogiska situationer och att kunna kommunicera. Därutöver tillkommer det han benämner "murbruket" som innefattar förmåga till överblick, samtidighet och närvaro. Den nödvändiga ämneskompetensen bör också inta en tydlig del av bedömningen, vilket Gardestens forskning visar att det inte alltid gör.

Målet är att man efter avslutad utbildning som professionell i sitt praktiska handlande ska kunna reflektera, motivera, diskutera, värdera och förhålla sig kritisk både till den vetenskapliga kunskapen och till den beprövade erfarenhet som finns inom området och sätta detta i relation till sitt eget förhållningssätt (värderingsförmåga och förhållningssätt). Det räcker alltså inte med att man enbart är en skicklig praktisk utövare av yrket eller enbart har genuin teoretisk kunskap utan man måste också kunna integrera dessa för att nå för yrket tillräckliga kunskaper och ha den kompetens som krävs för yrkesutövningen. Detta är också efter avslutad utbildning en pågående process genom hela yrkeslivet.

Att bedöma erfarenhetsbaserat lärande

I teorier om erfarenhetsbaserat lärande utgår man från praktiken, erfarenheterna, som sedan utgör grunden för 'teoretisering' i form av reflektion, erfarenhetsutbyte, generalisering och abstraktion (Andersson & Fejes, 2010). I motsats till traditionell och formell utbildning där teori vanligtvis föregår praktik, föregår praktik här teori. Lärande är inte detsamma som att göra erfarenheter men erfarenheter kan leda vidare till lärande genom reflektion. Erfarenheterna är således en viktig utgångspunkt för lärandet (Bron & Wilhelmson, 2004). Vilka erfarenheter man har möjlighet att göra på sin arbetsplats kan naturligtvis skifta, liksom vilka krav som ställs i yrket. Om kraven är låga och arbetet mycket rutiniserat (Ellström, 1996) ger det sannolikt mindre möjlighet till lärande. Om yrket däremot är komplext och krävande kan yrkesverksamheten i sig medföra större lärandepotential.

Denna form av lärande sker ofta i informella sammanhang och i arbetslivet. Lärandet kan beskrivas som situerat, man lär sig i handlande i en autentisk situation, där man först deltar i begränsad omfattning under handledning för att så småningom bli en kompetent yrkesutövare. Kunskapen är knuten till sammanhanget där den utvecklas och språket man använder är också knutet till sammanhanget (Lave & Wenger, 1991). En form av erfarenhetsbaserat lärande sker inom

hantverkstraditioner, mästare-lärlingstradition, där man arbetar tillsammans med stöd av en mästare som förevisar, förklarar och utmanar, för att så småningom själv ha lärt sig tillräckligt för att genomföra gesäll- och/eller mästarprov. Ett sådant prov kan sägas vara en form av validering där ett behörigt organ (Sveriges Hantverksråd) fastställer att man uppfyller de krav som yrkets branschförbund uppställt och leder till certifiering i form av gesäll- respektive mästarbrev. Oftast när man talar om validering är det utifrån en sådan syn, det vill säga att det är ett yrkes- eller hantverkskunnande som ska visas och uppfylla de krav som andra yrkeskunniga och avnämare har uppställt.

Enligt Carlsson, Gerrevall och Pettersson (2007) kan man dela in former för att bedöma yrkeskunnande i normrelaterade prov och test samt autentisk bedömning. Personliga samtal eller intervjuer används också utöver dessa. Normrelaterade prov kan vara kunskapsprov av olika slag där man vill försäkra sig om att de kunskaper som krävs lever upp till den standard man bestämt. Bedömning av praktisk handling i en konkret situation, autentisk bedömning, bygger på tankar om att man vill fånga in olika och komplexa kvaliteter i sitt sammanhang och i den situation där man förväntas visa sin kompetens. Exempel på sådana bedömningar är stationsprov med standardiserade fall, där man prövas i olika för yrket vanliga situationer, vanligen flera. Gesäll- och mästarprov är också exempel på sådan bedömning, som innehåller både teoretiska och praktiska delar. I lärarutbildningen görs en form av autentisk bedömning i den verksamhetsförlagda utbildning som ingår. Ofta bedöms erfarenhetsbaserat lärande med hjälp av portfoliomethodik, där validanden ska visa exempel på sitt kunnande och också reflektera över och teoretisera detta. En del i autentisk bedömning kan även vara självskattningar av olika slag i relation till yrkesverksamheten och de krav som ställs. Viktigt i autentisk bedömning är att tydliggöra vilka krav som ställts, i detta fall vilka lärandemål bedömningen omfattat, och hur och av vem bedömningen genomförts för att säkerställa giltighet och rättssäkerhet.

Autentisk bedömning innebär att man gör saker på riktigt, att man bedöms mot tydliga och kända kriterier, att den innehåller självbedömning och att man måste tydliggöra och presentera sitt kunnande (Andersson & Sjösten & Ahn, 2003). Risken med autentisk bedömning kan vara att den inte förmår fånga variationen av tänkbara erfarenheter och situationer som kan uppkomma. Hur vi erfar omvärlden är olika för olika individer och har att göra med bakgrund, tidigare erfarenheter och lärande med mera. Bedömningen behöver därför ta hänsyn till generella och fördjupade principer som går utöver den egna erfarenheten och den omedelbara situationen (Marton & Booth, 2000).

Korp (2003) beskriver, med referens till Eisner, humanistiskt eller konstnärligt orienterad bedömning som en process där "kriterierna växer fram hos bedömaren i förhållande till det unika i det som bedöms" (s. 114). Bedömaren ska vara både "konnässör" och "kritiker" och kartlägga och beskriva arbetets kvalitet och brister så att en nyanserad och tydlig bild av ett komplext kunnande framträder.

På senare år har olika karriärreformer införts för lärare, där behovet att bedöma lärarkvalitet uppstått. Sådana bedömningar sker efter att lärare varit verksamma flera år i yrket och kan ligga till grund för karriärtjänster, högre lön med mera. I sådan bedömning använder man sig av olika typer av kompetensprofiler och kriterier som utgår från vad en skicklig lärare förväntas kunna. Gerrevall (2017) menar att sådan bedömning har stora likheter med hur man beskriver validering. Han påpekar svårigheter med att beskriva olika kvalitativa nivåer i ord och att det, oavsett hur väl man beskrivit kunskapskrav eller utformat kriterier, innebär ett stort mått av subjektiv bedömning. Kraven på den eller de som ska bedöma något så komplext som lärarkvalitet är stora och innefattar både erfarenhet och omdöme.

Att bedöma erfarenhetsbaserat lärande kräver alltså andra former än de som lärare i högskolan vanligtvis använder, även om bedömning av den verksamhetsförlagda utbildningen i professionsutbildningar har sådana inslag. Portfoliomethodik används också ibland i traditionell

högskoleutbildning men utgångspunkten då är att man vet att de studerande genomfört studier och därmed sker bedömningen utifrån dessa förutsättningar. Kanske kan det handla om att använda olika bedömningsformer på ett varierat och flexibelt sätt, där både mer traditionella kunskapsprov och former för autentisk bedömning kan samverka för att säkerställa att lärandemål eller examensmål uppnås. Frågan om bedömarkompetens blir därför mycket viktig eftersom den som ska bedöma själv måste vara kunnig i yrkets praktiska och handlingsbaserade sidor, ha erfarenhet från eget yrkesutövande, vara insatt i de villkor som gäller på en arbetsplats och förtrogen med det språk som används i just den situationen. Därutöver måste den som bedömer ha goda teoretiska kunskaper inom ämnets vetenskapliga kunskapstradition och professionsspråk, vara väl insatt i utbildningen och ha erfarenhet av att bedöma studenter i reguljär utbildning i såväl högskoleförlagda som verksamhetsförlagda kurser.

En fråga när det gäller erfarenhetsbaserat lärande i relation till de krav som en akademisk examen ställer är om man själv kan utveckla tillräckligt djup i sitt teoretiska kunnande utan att genomföra akademiska studier i sitt ämne åtminstone i någon omfattning. Ytterligare en fråga är om man på egen hand, utan hjälp av någon som kan mer än man själv eller med hjälp av andras beskrivna erfarenheter i teorier och texter, kan gå utanför de egna erfarenheter man gjort i sitt eget begränsade sammanhang och nå tillräcklig bredd och samtidigt fördjupat kunnande. Vygotsky skiljer mellan spontana begrepp och akademiska begrepp (Bråten, 1998). För att förståelse ska kunna ske måste den egna upplevda, erfarna och inlärd kunskapen utmanas och konfronteras med akademiska fackbegrepp, formuleringar och sätt att tänka. Den egna erfarenheten måste kunna generaliseras, förstås och utmanas också utanför sitt konkreta sammanhang.

Den reella kompetens och det kunnande som ska visas ska motsvara de krav som ställs för lärarexamen. Det räcker alltså inte heller här med att man är en skicklig praktisk utövare av yrket. Den egna individuella kompetensen behöver utmanas och utvecklas med hjälp av kollektiv kunskap i form av forskningstraditioner och professionsspråk. Lärare i till exempel praktisk-estetiska ämnen är många gånger den enda läraren i sitt ämne i en skola och har kanske därför inte det kollegiala stöd och de fördjupade ämnesdiskussioner som krävs för att deras erfarenhetsbaserade lärande ska utmanas och fördjupas och därmed omvandlas till det mer generaliserade, reflekterande och kritiska kunnande som krävs.

Begreppet praktisk yrkest teori, ett begrepp som utformats av Lauvås och Handahl (1993) för att i en handledningssituation fördjupa den praktiska kunskapen och synliggöra även tysta dimensioner av lärares yrkeskunnande, kan kanske utgöra en tankeram för bedömning i samband med validering. Den praktiska yrkest teorin beskrivs i form av en praxistriangel, där basen utgörs av handling. I nästa steg av triangeln finns kunskap, som består av egna erfarenheter, kunskap om andras erfarenheter och om teori. Överst i triangeln finns politisk och etisk legitimering. Detta ska också sättas i samband med de ramfaktorer som gäller, dvs. externa faktorer som påverkar hur undervisningen gestaltar sig och som läraren inte direkt kan påverka.

Figur 1 Praxistriangeln

Handledningen, eller den fördjupade kompetenskartläggningen i vårt fall, syftar till att läraren ska bli medveten om vilka kunskaper och vilken etik som ligger bakom det egna handlandet och att artikulera de underförstådda antaganden och den tysta yrkeskunskapen genom att sätta namn på, analysera och bedöma dem. Detta görs genom att sätta egna erfarenheter i relation till andras erfarenheter, forskningens teorier och begrepp och också till politiska och etiska aspekter. Därutöver behöver man kunna se och förstå hur olika ramfaktorer påverkar de egna erfarenheterna. De valideringuppgifter, prov, intervjuer etc. som man utformar behöver fokusera samtliga de nivåer som ingår i en praktisk yrkest teori.

Arbetsintegrerat lärande – validering i kombination med studier

Inom VAL är utgångspunkten att man ska ha erfarenhet av att undervisa i sitt ämne som grund för att genomföra validering för tillgodoräknande. Man ska också kunna komplettera dessa erfarenheter med de studier som bedöms behövas inom ämnet samt inom UVK, för att uppnå examensmålen för relevant lärarexamen samtidigt som man fortsätter att vara yrkesverksam. VAL skulle därmed kunna sägas utgöra ett exempel på det man benämner arbetsbaserat eller arbetsintegrerat lärande som blivit mer diskuterat under senare år inom lärande i arbetslivet, men också inom lärarutbildning. I ett sådant synsätt ingår att synen på teori och praktik inte är hierarkisk utan komplementär. Man går från att se teorier som regler vilka styr arbetet, till att se teorier som analytiska verktyg som ger möjlighet att reflektera över erfarenheter och på så sätt förbättra arbetet, eller i detta sammanhang, undervisningen (Boud & Garrick, 1999). En sådan utbildning kan kanske bättre utgöra en brygga mellan egen individuell kunskap och kompetens och den kollektiva kunskap som finns förvaltd i bland annat ämneskonceptioner, forskningstraditioner och professionsspråk.

Tanken är där att finna former för studier som kan kopplas till att man är verksam inom ett yrke. Man försöker då kombinera studieprojekt knutna till det egna arbetet med såväl mer traditionella studier som validering av sådana moment som man redan behärskar utifrån sina (yrkes)erfarenheter. Här ses alltså validering som en del i en mer omfattande lärprocess (Andersson & Fejes, 2010, s. 76).

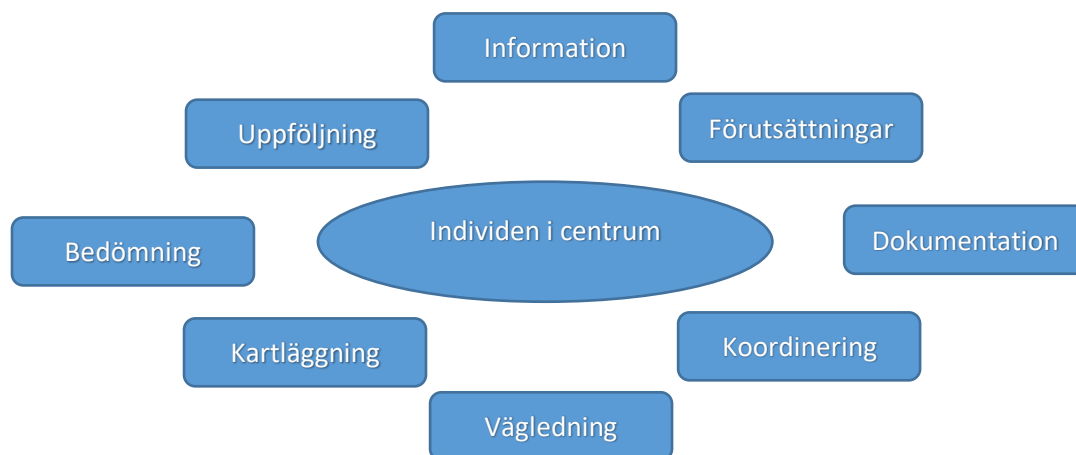
I detta synsätt ingår en kombination av validering och traditionella studier som delar i en omfattande lärprocess. Utbildningen och valideringen kan ses som sammanhängande och integrerade processer som innehåller kartläggning, utbildning, bedömning och dokumentation. Här behöver man fundera kring inte bara *hur* utan också *när* man ska genomföra en validering för att ge bästa förutsättningar att lyckas visa sitt kunnande. Ska man läsa några högskolekurser först för att ha en teoretisk bas och

större förståelse för de krav som ställs i en högskoleutbildning, eller ska man börja med validering för att också kunna finna eventuella områden där bedömningen blir att teoretiska studier måste genomföras? Finns det specifika kunskaper som kan valideras men andra områden där studier alltid krävs?

Kvalitet i validering

För att säkerställa kvaliteten i validering med avseende på både process och resultat är det av stor vikt att utarbeta en modell för kvalitetssäkring. Kvalitet i validering har ett samband med många olika faktorer som till exempel juridiska och finansiella omständigheter. I bedömning talar man ofta om reliabilitet, och specifikt interbedömarreliabilitet, som innebär att man bedömer samma sak på samma sätt även om olika personer gör bedömningarna i olika sammanhang. Bedömningen ska vara både rättvis och rättssäker. Enklast att uppfylla sådana krav är om man standardiserar bedömningsformer och kravnivåer, men då riskerar man å andra sidan att inte fånga in sådana kunskaper som kan vara mycket betydelsefulla och viktiga men som man inte själv i förväg tänkt ut och kodifierat i uppgifter och bedömningskriterier. Ett sätt att uppfylla kraven på likvärdig bedömning kan istället vara att man är flera bedömare som tillsammans kan säkerställa likvärdig och rättvis bedömning i någon form av konsensusprocess. Ytterligare ett begrepp som används är validitet, att de valideringsmetoder man utformat har lyckats fånga in och bedöma det man hade för avsikt att bedöma. Ett sätt att säkerställa validitet är att ha tillgång till tillräckligt god bedömarkompetens. På ett annat plan kan validitet också motsvara det som kolleger, arbetsgivare och andra uttrycker när de bedömer om personen kan det man förväntas kunna när man har en lärarexamen.

Kvalitet i validering kan innebära både flexibilitet och standardisering. Kraven är desamma som de som gäller för uppfyllande av lärandemål eller examensmål i reguljär lärarutbildning men vägen dit och hur de uttrycks och visas kan vara flexibla. De som arbetar med validering måste vara både kunniga och professionella samt använda pålitliga och valida metoder. Arbetet måste vara etiskt försvarbart och genomtyras av konsekvens, systematik och transparens. En nordisk forskargrupp har tillsammans utvecklat en nordisk modell för kvalitet i validering (NVL, 2017). I den nordiska kvalitetsmodellen ingår att valideringen alltid måste kvalitetssäkras avseende organisationskvalitet, procedurkvalitet och bedömningskvalitet. I modellen har åtta kvalitetsfaktorer med tillhörande kvalitetsindikatorer utvecklats: information, förutsättningar, dokumentation, koordinering, vägledning, kartläggning, bedömning och uppföljning.

Figur 2 Översatt från NVL (2017) Nordic Network for Adult Learning, Quality in Validation of Prior Learning .

Högskoleverket har i tidigare uppföljningar av hur högskolor tillämpar regler om tillgodoräknande påtalat att det finns brister

både i den formella hanteringen och vad gäller generositeten i bedömningarna. [...] Utredningens kartläggning av ärenden om överklaganden som gäller tillgodoräknanden till Överklagandenämnden för högskolan indikerar att det fortfarande finns risk för godtycke i lärosätenas tillämpning av bestämmelserna om prövning av kunskaper och färdigheter som utvecklats i yrkesverksamhet (SOU 2018: 29, s. 163–164).

Enligt Högskoleverket måste följande faktorer beaktas i ett kvalitetssäkringssystem som gäller bedömning av reell kompetens: vägledning, information, tillräckliga resurser, tydliga kriterier vid bedömning, kvalitetssäkring och bedömarkompetens.

I frågor om tillgodoräknande efter validering av det kunnande som utvecklats i yrkesverksamhet finns ett spänningsfält mellan kvalitet, generositet och flexibilitet. Detta handlar om att vara trygg i upprätthållande av kvalitetskrav som motsvarar de krav som ställs på de studenter som genomför traditionell lärarutbildning. Om validering ska uppfattas som legitim, rättssäker och rättvis är det viktigt att det inte utvecklas en syn på lärare som genomfört validering, och därmed fått delar av studierna tillgodoräknade, som mindre kompetenta. En viktig kvalitetsfråga även i detta sammanhang är den bedömarkompetens som finns vid genomförande av validering. Om de som ansvarar för validering också undervisar och bedömer uppfyllandet av lärandemålen för studenter i reguljära kurser är det en fördel för att säkerställa att kravnivåerna är desamma. Det gäller dock att kunna vara generös och flexibel för att bortse från specifikt undervisningsinnehåll eller bedömningsformer i reguljär undervisning och kurser för att möjliggöra andra sätt att visa kunnande, kanske på en mer övergripande och mindre detaljriktad nivå.

Kvalitet i validering innefattar också att beslut och genomförande är juridiskt korrekta. Beslut om tillgodoräknande ska alltid ske efter individuell prövning. Det är inte yrkeserfarenheten i sig som kan tillgodoräknas utan de kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som yrkesverksamheten gett som ska prövas och erkännas. Om beslutet innebär ett avslag ska beslutet motiveras och det ska finnas uppgifter om möjligheten att överklaga beslutet till Överklagandenämnden för högskolan och hur detta kan ske.

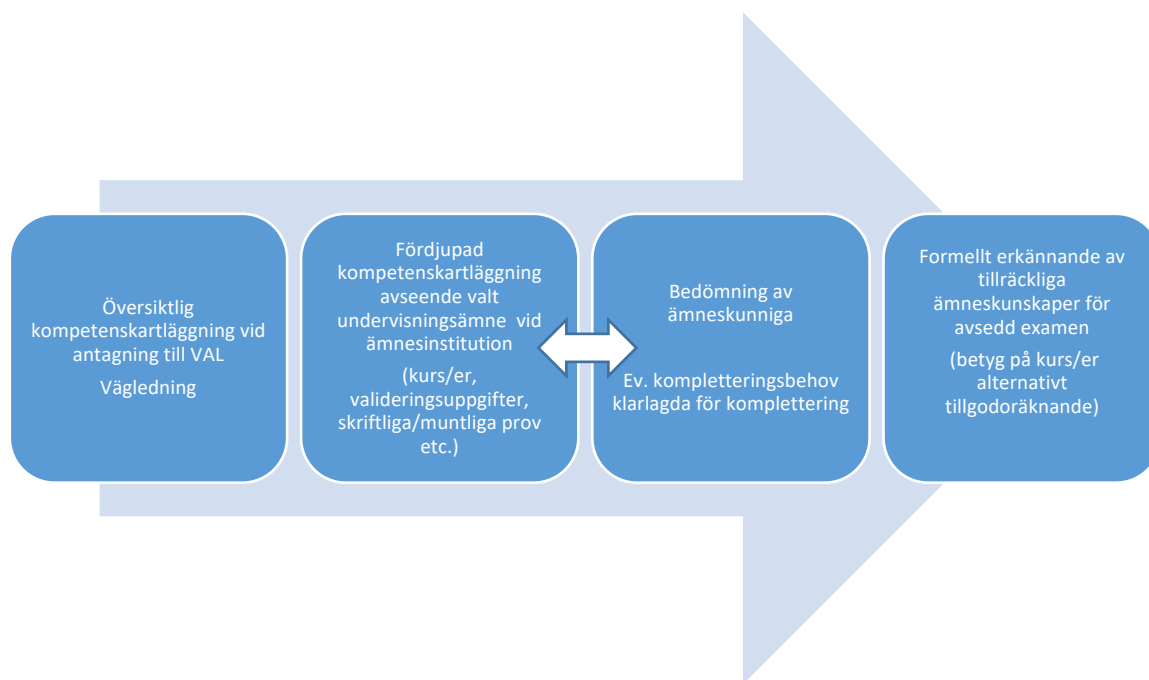
Etik i validering

För att ett erbjudande om att genomföra en validering inte ska vara en otjänst krävs att den som ska besluta sig för att påbörja en sådan process får vägledning och information om vad validering innebär, vilka krav som ställs, vad resultatet kan leda till med mera. Att påbörja en omfattande och krävande valideringsprocess som riskerar att misslyckas, för att man inte riktigt förstått de krav som ställs för att kunna jämföra dessa med sin egen kompetens, kan leda till känslor av misslyckande, särskilt för en person som redan är yrkesverksam och undervisar i sitt ämne. Det är också viktigt att den som ska genomföra kartläggning och bedömning är väl insatt i hur den eller de yrkesverksamhet/er där kompetensen har utvecklats ser ut och vilka krav som ställs i yrkesverksamheten som lärare i ämnet för att kunna utforma valideringsprocessen på ett sätt som på ett rättvist och respektfullt sätt kan tillvarata individens hela kompetens. En valideringsprocess innebär att den som ska bedöma har makt att fatta ett myndighetsbeslut som har stor betydelse för en annan person. Med makt följer ansvar. Ansvaret innebär att varje person ska bemötas på ett respektfullt sätt där integriteten respekteras, att man blir rättvist behandlad och att processen sker i ett sammanhang som kännetecknas av förtroende och tillit. Efter genomförd valideringsprocess är det viktigt att återkoppling sker för att klargöra dels de kunskaper som framkommit, dels de eventuella kunskapsluckor och behov av kompletterande studier som blivit synliga.

Valideringsprocess avseende lärare i praktisk-estetiska ämnen

Nedan beskrivna valideringsprocess inom VAL gäller för lärare som saknar examen och som varit verksamma som lärare i praktisk-estetiskt ämne i minst åtta år.

Valideringsprocessens olika steg kan beskrivas som översiktlig kompetenskartläggning, fördjupad kompetenskartläggning och bedömning av kunnandet mot lärandemål för kurs/kurser/ämnesområde, klagörande av individuella kompletteringsbehov samt, efter vid behov fullgjord komplettering, erkännande i form av högskolepoäng som kan ingå i en ämneslärarexamen.

Figur 3 Valideringsprocess inom VAL

En första översiktlig kompetenskartläggning sker i samband med behörighetprövning vid antagning till VAL-studierna. Detta arbete görs av de handläggare som granskar och kartlägger samtliga handlingar vid bedömning av ansökningar. För behörighet att antas till studier inom VAL gäller särskilda behörighetskrav och för personer som arbetat som lärare i mer än åtta år⁷ finns ytterligare villkor (SFS 2011:689). I samband med ansökan uppmanas de som söker att sända in tjänstgöringsbetyg, studieintyg, kursbevis etc. samt ange i vilket ämne de undervisar och önskar att examen ska omfatta. Detta innebär att det är i detta ämne de kan få sitt kunnande prövat och validerat. En individuell studieplan upprättas för varje sökande vid antagning till VAL. Efter antagning till VAL, och ibland efter genomförande av delar av de studier inom UVK om 30 hp som krävs⁸, sker fördjupad kompetenskartläggning avseende ämneskompetens vid aktuella ämnesinstitutioner. Inför en sådan fördjupad kompetenskartläggning får studenten kontakt med valideringsansvarig person och information om valideringen och vilka krav som ställs. I de flesta fall är detta den person som senare ska bedöma kompetensen, men det kan också vara en vägledare vid institutionen. Studenten uppmanas att skicka in allt samlat material som styrker kompetens, vilket då prövas för tillgodoräkande, och en plan för genomförande av valideringsprocessen upprättas. I denna ingår

⁷ För personer med en pedagogisk utbildning inom dans, teater eller rörelse och drama gäller kravet på yrkesverksamhet endast 1 år (SFS 2011:689).

⁸ I och med att man arbetat som lärare i åtta år får man vid antagning förhandsbesked om att 30 hp av de 60 hp som krävs inom UVK samt 30 hp VFU kommer att tillgodoräknas utan särskild prövning, enligt SFS 2011:689, när övriga studier fullgjorts. Tillgodoräkandet sker formellt först när de kompletterande studierna fullgjorts med godkänt resultat eftersom det är först då en helhetsbedömning kan göras.

uppgifter om hur och i vilken form studenten ska, eller i förkommande fall själv önskar, styrka sitt kunnande för att bedömning ska kunna genomföras, samt vilka kompletterande studier som krävs för att kunnandet sammantaget ska kunna bedömas som tillräckligt. Valideringsprocessen kan pågå under en viss bestämd tid och bedömningar kan ske löpande eller vid fastställda tillfällen beroende på hur planen utformas, hur ämnet som ska valideras är strukturerat, vilken bedömarkompetens som finns tillgänglig etc. Om tillgodoräkandet sker inom ramen för en kurs ansvarar examinator för beslut. Valideringen kännetecknas av att kompetenskartläggning och bedömning sker fortlöpande och som interagerande processer vilket figur 4 visar.

Figur 4 Kompetenskartläggning och bedömning som interagerande processer

Den fördjupade kompetenskartläggning av kunnandet som görs för att tydliggöra om tillräckligt kunnande har visats, sker med hjälp av uppgifter och stödmaterial av olika slag. Validanden kan ibland ha inflytande över hur han/hon vill visa sitt kunnande. Det kan också oftast vara möjligt att kontakta den som bedömer för frågor och visst stöd. Valideringsprocessen kan innehålla olika delar och faser som bygger vidare på tidigare uppgifter eller insänt material. Om valideringen är omfattande kan man genomföra den bit för bit. I de flesta fall ingår besök i verksamheten som ett led i valideringsprocessen. Om besök inte ingår kan inspelade filmer, kommunikation via Internet etc. utgöra underlag för bedömning.

Bedömningen under processen kan innehålla inslag av formativ bedömning och först när hela processen är klar görs en slutgiltig summativ bedömning. Processen, som kan vara återkommande och genomförs etappvis, är tänkt att pågå under ett läsår men kan ta både kortare eller längre tid. I detta synsätt skiljs inte mellan kartläggare (när det gäller fördjupad kartläggning) och bedömare, det kan vara samma personer som genomför hela den integrerade processen. Den bedömarkompetens som krävs av bedömare gäller också vid fördjupad kartläggning. Fördjupad kartläggning och bedömning utgör två delar där kartläggningen utgör stöd i den läroprocess som ska leda fram till den summativa och formella bedömningen som slutligen kan resultera i ett formellt tillgodoräkande.

Det finns alltid en valideringsansvarig person som är den som upprätthåller kontakten med validanden.

Någon generell gemensam valideringsmetod för praktisk-estetiska ämnen har inte utvecklats utan varje ämne anpassar valideringsform efter det egna ämnet och de former man anser vara lämpliga. Eftersom varje enskilt fall är unikt är det också möjligt att anpassa valideringsformen individuellt.

Validering mot kurs

För bedömning av om kompetensen/kunnandet inom ämnet är tillräcklig för att i huvudsak motsvara ämneskraven inom reguljär utbildning måste bedömningen ske mot någon form av standard, i form av fastställda kriterier eller lärandemål. För ämneslärarexamen finns examensmål i högskoleförordningens (1993:100) bilaga 2. De mål som rör ämnesstudierna är inte så detaljerade utan säger i huvudsak att man ska uppfylla de krav på ämneskunnande och ämnesdidaktiskt/metodiskt kunnande som krävs för att utöva yrket. Mer preciserat innehåll har utarbetats vid de olika ämnesinstitutionerna vid lärosätena i form av kurser som ingår i utbildningsprogram (Högskoleförordningen, 1993:100). Detta innebär att innehållet ser olika ut vid olika lärosäten eftersom varje lärosäte sätter sin prägel på det innehåll som ska finnas i ämnet. Varje kurs har ett antal lärandemål som ska uppfyllas för att, när alla i utbildningsprogrammet ingående kursmål uppfyllts, utgöra tillräcklig kunskap för att målen i examensordningen ska vara uppfyllda. Både examensordningens något mer oprecisa lärandemål och de olika ingående kursernas mer detaljerade lärandemål skulle kunna utgöra kriterier för bedömning i en valideringsprocess⁹. Eftersom varje utbildningsprogram utgörs av kurser och det i högskoleförordningen stadgas att de kurser som ingått i en högskoleexamen ska förtecknas i examensbeviset, kan det ligga närmre till hands att validera mot kursmål än examensmål vid bedömning av ämneskunnande i en validering. Det finns dock en inbyggd risk för att bedömningen därmed blir mycket detaljerad och det kan bli svårare att inta den generösa och flexibla inställning som ska känneteckna valideringsarbete.

Att använda befintliga kurser

De kurser som tillhör ämnesstudierna i ett reguljärt utbildningsprogram kan utgöra utgångspunkt för fördjupad kartläggning och bedömning. Studenten som ska få reell kompetens bedömd och erkänd kan vid starten av valideringsprocessen få tillfälle att skaffa sig en fördjupad bild av vad som krävs i de olika kurserna, diskutera vilka mål han/hon anser sig kunna styrka och hur detta på bästa sätt ska kunna ske. Om det finns tidigare studier som är relevanta i relation till kurs/delkurs/lärandemål kan detta tillgodoräknas direkt efter registrering på kursen. Det kan också finnas mål som man ser inte kommer att kunna styrkas och som därför måste studeras i traditionell mening¹⁰.

Att använda befintliga kursers lärandemål vid kompetenskartläggning och bedömning kan vara till hjälp för att bedöma att den som genomför validering har likvärdiga och motsvarande kunskaper som den som läser kursen. Vid användande av befintliga kurser kan det dock vara svårt att skilja mellan uppfyllande av lärandemålen i sig och innehållet i den undervisning och litteratur som ingår i kursen samt de i kursplanen angivna bedömningsformer som ska tillämpas. Bedömningen ska gälla huruvida man i huvudsak har motsvarande kunskaper och ska ske på ett flexibelt och generöst sätt. Användandet av befintliga kursplaner anpassade för reguljär utbildning, och därmed inte för

⁹ Inom VAL-projektet har validering direkt mot examensmål för förskollärarexamen genomförts och rapporterats i Furberg m.fl. (2016).

¹⁰ Som exempel kan nämnas att i den valideringsmodell som användes i det så kallade Valideringsprojektet, som hade uppdrag från regeringen att utveckla formerna för validering inom ramen för Lärarlyftet, genomfördes valideringen mot lärandemål i befintliga kurser.

https://www.su.se/polopoly_fs/1.254653.1446646092!/menu/standard/file/Manual%2C%20validering%20f%C3%B6r%20tillgodor%C3%A4knande%20inom%20L%C3%A4rlyftet.pdf

studenter med lång lärarerfarenhet av att undervisa i ämnet, kan kanske till och med i viss mån vara ett hinder för att bedöma reell kompetens både för bedömare och validand.

Att skapa validerings(bar) kurs

Ett annat sätt att tänka kan vara att sammanföra lärandemål från flera olika kurser, som i vanliga fall ingår i ämnesstudierna, till en eller flera kurs/er som får utgöra en strukturerad process för fördjupad kartläggning och bedömning. Lärandemålen i en sådan kurs formuleras för att göra det möjligt att visa att man kan nå målen utifrån den reella kompetens som utvecklats efter lång tid i yrkesverksamhet som lärare¹¹. Bedömningsformer kan väljas på de sätt som kan vara tillämpliga och ge utrymme för variation och friare val. Förslag till, men inte obligatorisk, kurslitteratur kan också i en sådan kurs ges som ett stöd för studenten i arbetet med att visa sitt kunnande. De kursmål som används kan ha sitt ursprung i ordinarie kurser men stuvvas om, anpassas och formuleras om, för att möjliggöra för målgruppen att genomföra valideringsprocessen.

De lärandemål i de sammantagna ämnesstudierna som inte bedöms kunna nås utan att man genomför akademiska studier, kan på motsvarande sätt sammanföras i särskilda kurser som inte valideras utan utgör nödvändiga kompletterande studier. De personer som studerar inom VAL ska vara verksamma som lärare under studietiden, vilket innebär att studiernas upplägg måste anpassas till detta genom att möjliggöra studier på distans.

I de fall där en tidigare genomgången utbildning validerats för tillgodoräknande som en del av ämnesstudierna, men där kompletteringsbehov finns, kan en särskilt anpassad kompletteringskurs utformas. Först därefter kan tidigare studier tillsammans med kompletteringen bedömas uppfylla ämneskraven i lärarexamen.

Validering i praktisk-estetiska ämnen vid Göteborgs och Karlstads universitet

Under höstterminen 2019 besöktes de institutioner vid Göteborgs och Karlstads universitet som sedan vårterminen 2015 inom VAL erbjudit validering av ett praktisk-estetiskt ämne för obehöriga lärare med lång yrkeserfarenhet i skolan. Den eller de lärare vid respektive institution som varit ansvarig/a för detta arbete har i samtal beskrivit hur valideringen utvecklats och genomförts. Vi har även fått ta del av kursplaner, studiegångar, examinationsanteckningar med mera. I samtalen har också lyfts de utmaningar och erfarenheter detta arbete medfört.

Vid varje lärosäte som på uppdrag av regeringen ska utbilda obehöriga lärare mot examen finns en central VAL-samordning med representant i VAL:s nationella ledningsgrupp. Institutionerna vid Göteborgs och Karlstads universitet med utbildning i de praktisk-estetiska ämnena ombads ht 2014 att utveckla en metod för att validera reell kompetens hos obehöriga lärare med åtta års lärarerfarenhet. Syftet med detta var att försöka översätta reell kompetens till formell kompetens i form av högskolepoäng som kan ingå i en lärarexamen. Vid Göteborgs universitet har de olika ämnena, Bild, Hem- och konsumentkunskap, Idrott och hälsa, Musik och Slöjd, samarbetat för att hitta en likartad struktur i valideringsarbetet. Detta samarbete är pågående med gemensamma möten två gånger per termin. Vid Karlstads universitet startade valideringsarbetet i ett konkret studentärende i ämnet Musik som behövde lösas. Detta ledde till att man även för andra ämnen vid andra institutioner, Dans samt Idrott och hälsa, fick uppdraget att utveckla valideringsmetoder för målgruppen. För att utveckla en valideringsmodell utsågs vid institutionerna någon eller några som

¹¹ Exempel på ett sådant arbetssätt finns redovisat i Furberg & Johansson & Olsson (2017).

särskilt ansvariga, till exempel utbildningsledare, studierektor, prefekt, ämnesansvarig och/eller lärare med ämnesdidaktisk kompetens. Detta arbete involverade emellertid flera lärare och blev en del i institutionens utbildningsuppdrag.

Vid samtliga institutioner och i alla ämnen var man överens om att tillgodoräkna kunnande efter lång yrkeserfarenhet först efter genomförd validering. För att lärosätet ska kunna utfärda examen måste examensordningens mål vara uppfyllda och detta skulle säkerställas i en validering och vid behov kompletterande studier. Kraven för en examen är desamma oavsett om man genomfört reguljär lärarutbildning eller genomgått en valideringsprocess. Därför har ämnesinstitutionerna vid lärosätena haft den egna reguljära utbildningen som utgångspunkt vid konstruktionen av en valideringsmetod. Målen som ska uppfyllas är desamma och den kompetens som krävs för yrket är densamma. Hur denna kompetens förvärvats för att målen ska uppnås är emellertid irrelevant.

Gemensam utgångspunkt för de olika institutionerna har varit att obehöriga lärare med minst åtta års erfarenhet sannolikt har utvecklat reell kompetens inom många för yrket centrala områden men att det också kan finnas kompetensområden av mer teoretisk karaktär som har bedömts nödvändiga att inhämta via studier. Valideringsprocessen har således utformats som en helhet bestående av delar som valideras och delar som studeras i form av kurser eller kursmoment. Valideringsprocessen har också visat att det ibland finns behov av kompletterande studier inom något för individen specifikt område där den reella kompetensen visat sig saknas.

Nedan redovisar vi de olika ämnenas beskrivning av den valideringsprocess man valt att tillämpa.

Slöjd, Göteborgs universitet

För att kunna kartlägga reell kompetens och erbjuda nödvändig komplettering i form av studier byggdes ett kurspaket upp omfattande 90 hp (Tabell 2). Kursutvecklingsarbetet gjordes av ämnesansvarig/a i den reguljära lärarutbildningen i Slöjd och är väl förankrat vid institutionen Högskolan för design och konsthantverk. I de fall studenten har relevanta högskolestudier i ämnet kan dessa prövas för tillgodoräknande direkt. Slöjdämnet kräver att läraren har kunskaper och färdigheter inom en bredd av hantverkstekniker som materialkunskap, eget kunnande och begrepp. Med utgångspunkt i att lärare med lång erfarenhet har hantverkskunskaper både vad gäller bredd och djup som motsvarar slöjdlärarutbildning inom ordinarie lärarprogram skapades därför en kurs om 60 hp för att kunna synliggöra och validera reell kompetens som motsvarande högskolepoäng. Kursen pågår under två terminer och bedöms/examineras individuellt. I den första delen av kursen väljer studenten själv hur han/hon vill visa sin reella kompetens utifrån sex av kursens tio lärandemål. Bedömningen/examinationen kan ske genom inskickad dokumentation, besök i verksamheten och intervju/samtal. I den andra delen bedöms/examineras kursens resterande lärandemål i form av en individuell skriftlig uppgift/hemtentamen. Av de bedömningsanteckningar som görs till respektive del framgår dels vilka underlag som utgjort grund för bedömning, hur, när och av vem den gjorts samt dels motivering och förslag till beslut om godkännande eller underkännande. Bedömningsunderlaget skrivs under av kurslärare som varit delaktig i bedömningen samt fastställs av examinator. Betyg införs i Ladok.

Studenten behöver också visa fördjupade kunskaper inom något för slöjdämnet relevant hantverksområde. Studenten väljer under termin två att valideras/examineras utifrån någon befintlig hantverkskurs om 7,5 hp vid lärosätet. Val av kurs baseras på studentens individuella önskemål och behov och bestäms i samråd med valideringsansvarig. Förfarandet med bedömningsunderlag och betyg sker på samma sätt som ovan. All dokumentation sparas hos valideringsansvarig på institutionen.

Utöver ovanstående validering läser samtliga studenter en fristående kurs om 15 hp i Ämnesdidaktik för slöjdlärare. Kursen läses under två terminer på distans med åtta obligatoriska campusdagar.

Därutöver ska studenten välja en distanskurs på kvartsfart under termin 2 om 7,5 hp med innehåll och inriktning som motiveras av slöjddämnets kursplan i Lgr11, men som inte direkt relaterar till hantverk eller material. Kursen innehåller tre campusdagar. Exempel på sådana kurser är Slöjden i samhället, Slöjd och digitala redskap och Slöjdens estetiska och kulturella uttrycksformer.

I de fall studenten inte uppfyller lärandemålen i valideringen kan ges möjlighet att läsa kurser/fullfölja moment inom reguljärt kursutbud, vilket ännu inte någon student visat sig behöva. Använd betygsskala i SLF10G Ämnesdidaktik för slöjdlärare, 15 hp är väl godkänd, godkänd eller underkänd. I övriga kurser ges bara godkänd eller underkänd.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
SLF10G, Ämnesdidaktik för slöjdlärare, 15 hp Läses av alla	7,5 hp	7,5 hp	15 hp
SLF00G, Material, redskap och hantverkstekniker, 60 hp Examineras (valideras) individuellt	37,5 hp	22,5 hp	60 hp
Hantverkurs, 7,5 hp (valbar fördjupning utifrån individuellt behov) Läses eller examineras (valideras) individuellt		7,5 hp	7,5 hp
Lgr11-kurs, Valbar kurs utifrån individuellt behov, 7,5 hp Läses av alla		7,5 hp	7,5 hp
	45 hp	45 hp	90 hp

Tabell 2 Studiegång Slöjd, 90 hp, VAL, Göteborgs universitet

Efter validering och studier ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att verka som lärare i grundskolans årskurs 7-9 i Trä- och metallslöjd eller Textilslöjd.

Utifrån de erfarenheter man gjort har valideringsprocessen utvecklats och förändrats. Det visade sig att det fanns ett stort behov av mycket tydlig och strukturerad information då det gäller instruktioner och krav. Det fanns även behov av en sammanhållande kontaktperson att vända sig till. Inte minst gäller detta de studenter som helt saknar erfarenheter av att studera vid högskola.

Valideringsuppgifterna har utvecklats från att vara mer öppna till att få en fastare struktur. För att kunna tillmötesgå studentgruppens studie- och arbetssituation har det varit viktigt att erbjuda en flexibel studietakt vilket också innebär att studenter vid behov kan få mer tid för att genomföra valideringen. För studenter med funktionsvariationer har alternativa examinationsformer behövt användas. Besök som genomförts i studenternas skolverksamhet har varit viktiga ur rättssäkerhetssynpunkt samtidigt som det för lärosätets lärare har varit kompetensutvecklande. Det har också visat sig att det vetenskapliga skrivandet behövde få större utrymme i de kurser som studenten skulle läsa för att vara bättre förberedd för de avslutande studierna inom UVK. För lärosätet är validering av reell kompetens i slöjd för lärare med lång lärarerfarenhet fullt möjlig att genomföra med god kvalitet avseende hantverksskunnande, ämnesbredd och materialkunskap men för att säkerställa tillräcklig lärarkompetens i ämnet krävs därutöver fördjupad teoretisk ämnesdidaktisk kunskap i form av kompletterande studier (Tabell 2).

[Bild, Göteborgs universitet](#)

För att kunna kartlägga reell kompetens och erbjuda nödvändig komplettering i form av studier byggdes ett kurspaket upp omfattande 90 hp (Tabell 3). Kursutvecklingsarbetet gjordes av ämnesansvarig i den reguljära lärarutbildningen i Bild och är väl förankrat vid institutionen Högskolan för design och konsthantverk. En 60 hp-kurs utvecklades för att kunna validera grundläggande

bildkunskaper i undervisningsämnet Bild i grundskolans årskurs 7-9. Kursen, som bygger på de fyra första kurserna i det reguljära lärarprogrammet, genomförs under två terminer och avser att ge en helhet som grund för bildämnet. Valideringen sker genom att studenten sammanställer en pedagogisk portfölj med utgångspunkt i kursens lärandemål. För varje mål beskriver och motiverar studenten på vilket sätt målen uppfylls. Lärosätet bestämmer sedan hur de olika lärandemålen ska bedömas/examineras, till exempel genom bedömningsamtal, praktiska eller teoretiska prov eller besök i verksamheten samt i vilken takt och när detta ska göras. De textunderlag studenten skickar in, ofta tillsammans med ett praktikbesök alternativt ett digitalt besök, utgör bedömningsunderlag. Studentens inskickade underlag läses och respons ges av valideringsansvarig. I de fall där underlaget inte är tillräckligt för godkännande uppmanas studenten att utveckla och fördjupa sitt material. Före kursstart uppmanas studenten att skicka in underlag från genomgångna högskolestudier eller andra längre kurser, arbetsgivarintyg, yrkesverksamhet som bildkonstnär etc., för att få detta bedömt för eventuellt tillgodoräknande av kursmoment direkt.

Utöver denna 60 hp-kurs läser studenten ytterligare fyra fristående kurser om 7,5 hp. Den första kursen under termin 1, som alla läser, är Grundläggande bilddidaktik om 7,5 hp. Kursen läses på distans och innehåller fyra kursmoduler. Varje modul är uppbyggd med en inläsningsperiod inklusive kurslitteratur, författande av en mindre rapport (3-4 sidor), genomförande av uppgifter via nätet samt en campusträff. Under termin 2 läser alla en kurs om Rapportskrivning med utgångspunkt i gestaltande arbete (7,5 hp). Därutöver ingår under termin 2 en kurs om Grundläggande dokumentation och gestaltande arbetsformer (7,5 hp) samt en valbar fördjupningskurs om 7,5 hp som väljs i samråd med valideringsansvarig utifrån de behov som framkommit i samband med 60 hp-kursen. De båda sista kurserna kan valideras.

Som ett led i kvalitetsarbetet med fokus på rättssäkerhet dokumenteras all mailkorrespondens och alla uppgifter av valideringsansvarig på lärosätets server. Bedömningsunderlag diarieförs och betyg registreras i Ladok. Använd betygsskala i samtliga kurser är väl godkänd, godkänd eller underkänd. I de fall studenten inte uppfyller lärandemålen i valideringen ges möjlighet att omarbeta sitt underlag utifrån den feedback studenten erhåller av valideringsansvarig.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
BVKGD1, Grundläggande bilddidaktik, 7,5 hp Läses av alla	7,5 hp		7,5 hp
BVKGB1, Grundläggande bild för kompletterande ämnespedagogisk behörighet i grundskolans årskurs 7-9, 60 hp Examineras (valideras) individuellt	37,5 hp	22,5 hp	60 hp
BVKGR1, Rapportskrivning med utgångspunkt i gestaltande arbete, 7,5 hp Läses av alla		7,5 hp	7,5 hp
Fristående kurs, 7,5 hp Valbar kurs utifrån individuellt behov Läses eller examineras (valideras) individuellt		7,5 hp	7,5 hp
BVKGG1, Grundläggande dokumentation och gestaltande arbetsformer, 7,5 hp Läses eller examineras (valideras) individuellt		7,5 hp	7,5 hp
	45 hp	45 hp	90 hp

Tabell 3 Studiegång Bild, 90 hp, VAL, Göteborgs universitet

Efter validering och studier ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att undervisa i bildämnet i grundskolans årskurs 7-9.

Valideringsprocessen har medfört att man vid institutionen har behövt anpassa studiegången efter målgruppen, vilket innebär att studiegången blivit mer flexibel. Studenterna har fått möjlighet att fortlöpande kunna lämna in sina uppgifter för feedback och bedömning. Institutionens lärare har blivit öppna för nya kunskapsformer och att kunna bedöma erfarenhetsbaserade kunskaper, reell kompetens. Uppbyggnadsarbetet och den inskolning som sker fortlöpande för att fler universitetslärare ska bli involverade har varit det mest utmanande arbetet. En annan utmaning är att anpassa valideringen till olika individer med varierade behov utan att ge avkall på att kursmålen nås, vilket är en viktig kvalitetsaspekt i all validering. Svårast för studenterna har varit kravet på akademiskt skrivande vilket visar på nödvändighet av att erbjuda en kurs med detta fokus. Andra områden som varit svåra för studenterna är gestaltning och digital teknik. Åtta års erfarenhet som lärare i Bild ger grundläggande kompetens men för att nå tillräcklig lärarkompetens i ämnet krävs också fördjupad teoretisk ämnesdidaktisk kunskap i form av kompletterande studier (Tabell 3).

Hem- och konsumentkunskap, Göteborgs universitet

I ämnet Hem- och konsumentkunskap användes till en början kursplaner från reguljär utbildning som underlag för validering. Så småningom utvecklades nya kursplaner för uppdraget i form av en 60 hp- och en 30 hp-kurs, Ämneskunskap i hem- och konsumentkunskap 1 respektive 2, och dessa är tänkta av genomföras under två terminer (Tabell 4). Kursutvecklingsarbetet gjordes av två personer, en kurslärare och en ämnesansvarig, och är väl förankrat vid Institutionen för kost- och idrottsvetenskap. Lärandemålen i dessa nya kursplaner är desamma som i den reguljära utbildningen men uppgifterna är anpassade för att kunna valideras. Ämneskunskap i hem- och konsumentkunskap 1, 60 hp fokuserar på ämnets bredd medan Ämneskunskap i hem- och konsumentkunskap 2, 30 hp utgör fördjupning med inriktning mot lärarprofessionen och inkluderar ett utvecklingsarbete om 15 hp. Tidigare motsvarande utbildning kan tillgodoräknas direkt och innebär att moment i kurserna utgår och inte behöver valideras.

Vid ett uppstartsmöte, då studenterna träffar valideringsansvarig och studievägledare, informeras de om att valideringen innebär att de själva ska visa hur de uppfyller lärandemålen. De får se exempel på hur tidigare studenter genomfört validering och hur återkoppling kommer att ske. Av kursplanen framgår att formerna för bedömning påverkas av varje studerandes ämneskunskaper och erfarenheter och därför kan bedömningen/examination ske på olika sätt. De kan själva välja hur de vill visa sina kunskaper till exempel i form av film, rapport, skriftliga uppgifter och/eller besök i verksamheten. Ett obligatoriskt valideringsinslag i kurserna sker i form av ett besök i verksamheten av två lärare från institutionen. Uppstartsmötet är det enda tillfälle då studenterna är på lärosätet, därefter sker allt arbete enskilt och via nätet. Upplägget visade sig emellertid vara svårt att hantera för studenterna och därför utarbetades en tydlig och detaljerad valideringsguide till varje ingående delkurs med avsikt att stödja studenterna i valideringsarbetet. Ett diskussionsforum startades också på lärosätets lärplattform och studenterna har på eget initiativ startat en facebookgrupp.

Alla underlag för bedömningar och mailkorrespondens sparas hos valideringsansvarig. Betyg rapporteras i Ladok. Använd betygsskala i valideringen inom de båda kurserna är godkänd eller underkänd då prövningen endast ska visa om validanden uppfyller målen, inte hur väl detta har gjorts.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
IKGHK1, Ämneskunskap i hem- och konsumentkunskap 1 för lärare 7-9, 60 hp Examineras (valideras) individuellt	30 hp	30 hp	60 hp
IKGHK2, Ämneskunskap i hem- och konsumentkunskap 2 för lärare 7-9, 30 hp Examineras (valideras) individuellt	15 hp	15 hp	30 hp
	45 hp	45 hp	90 hp

Tabell 4 Studiegång Hem- och konsumentkunskap, 90 hp, VAL, Göteborgs universitet

Efter validering ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att undervisa i Hem- och konsumentkunskap i grundskolans årskurs 7-9.

Erfarenheter som gjorts är att målgruppen oftast inte har tidigare högskolestudier vilket innebär svårighet att förstå de akademiska krav som ställs. Samtidigt som nya kursplaner för validering utvecklades fanns behov av att utforma detaljerade studiehandedningar för att underlätta studenternas arbete med att tydliggöra sin reella kompetens. För institutionen innebar arbetet med validering ett nytt sätt att arbeta på som tog tid och kraft, då detta kräver mycket handledning och återkoppling till studenterna på individuell basis. Ytterligare en svårighet man upplevt har varit att det inte finns några distanskurser att erbjuda studenter om valideringsuppgifterna visat kompletteringsbehov inom vissa områden. För studenterna har detta inneburit att om man inte lyckas visa tillräcklig kompetens i valideringens alla delar finns i dagsläget endast kompletteringsmöjligheter vid lärosätet i form av den reguljära lärarutbildningens campusförlagda kurser. För institutionen har det inneburit en lärdom som resulterat i ett kursutvecklingsarbete med att utforma kompletterande fristående kurser som är möjliga att läsa på distans såväl inom VAL som inom andra satsningar, till exempel Fler vägar in och Lärarlyftet samtidigt som man är yrkesverksam som lärare. Även en kurs om 7,5 hp planeras som vänder sig till studieovana studenter och innehåller extra stöd för att komma igång med universitetsstudier.

Idrott och hälsa, Göteborgs universitet

I ämnet Idrott och hälsa utvecklades nya kursplaner för uppdraget i form av en 60 hp- och en 30 hp-kurs, Ämneskunskaper i idrott och hälsa 1 respektive 2, vilka är tänkta att genomföras under två terminer (Tabell 5). Kursutvecklingsarbetet gjordes av inriktningsansvarig i den reguljära lärarutbildningen i Idrott och hälsa och är väl förankrat vid Institutionen för kost- och idrottsvetenskap. Lärandemålen i dessa nya kursplaner är desamma som i den reguljära utbildningen men uppgifterna är anpassade för att kunna valideras. Ämneskunskaper i idrott och hälsa 1, 60 hp fokuserar på ämnets bredd medan Ämneskunskaper i idrott och hälsa 2, 30 hp utgör fördjupning med inriktning mot lärarprofessionen och inkluderar ett utvecklingsarbete om 15 hp. Studievägledaren vid institutionen har den inledande kontakten med studenten och uppmanar studenten att skicka in all tänkbar dokumentation över tidigare genomförd och motsvarande utbildning för bedömning och eventuellt tillgodoräknande. Valideringsansvarig gör bedömningen och meddelar resultat av bedömningen till studievägledaren som gör eventuella tillgodoräknanden av tidigare studier i Ladok samt meddelar studenten. Resultatet kan innebära att moment i kurserna utgår och inte behöver valideras.

Vid ett uppstartsmöte träffar studenten studievägledaren samt valideringsansvarig för information om vad validering innebär och vad som förväntas av studenten. Inga andra campusträffar ingår i valideringsprocessen, men studenter som har möjlighet inbjuds att fritt delta i den undervisning som

finns i reguljär lärarutbildning. Studenten registreras på kursen och kan fritt välja på vilket sätt han/hon vill visa sin kompetens. När underlag inkommit bedöms detta och godkänt resultat registreras i Ladok. I de fall där underlaget inte är tillräckligt för godkännande uppmanas studenten att utveckla och fördjupa sitt material. När det gäller kompetens i simning och livräddning måste detta alltid styrkas. Minst ett besök i verksamheten ingår i valideringen, där valideringsansvarig i förväg definierat vad studenten ska visa i sin undervisning för att tillräcklig bredd inom ämnet ska kunna bedömas. Vid behov görs ytterligare besök, och ibland av två lärare samtidigt.

Använd betygsskala i valideringen inom de båda kurserna är godkänd eller underkänd då prövningen endast ska visa om validanden uppfyller målen, inte hur väl detta har gjorts. Så fort en delkurs bedömts som godkänd förs betyg in i Ladok. I de fall studenten behöver stöd för att nå lärandemålen i valideringen erbjuds studenten att delta i motsvarande moment inom reguljär lärarutbildning eller att omarbeta sitt underlag utifrån den feedback studenten erhållit av valideringsansvarig.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
L9VID1, Ämneskunskaper i idrott och hälsa 1, för lärare 7-9, 60 hp Examineras (valideras) individuellt	45 hp	15 hp	60 hp
L9VID2, Ämneskunskaper i idrott och hälsa 2, för lärare 7-9, 30 hp Examineras (valideras) individuellt		30 hp	30 hp
	45 hp	45 hp	90 hp

Tabell 5 Studiegång Idrott och hälsa, 90 hp, VAL, Göteborgs universitet

Efter validering ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att undervisa i Idrott och hälsa i grundskolans årskurs 7-9.

Trots en viss skeptisk inställning inför uppdraget till en början har institutionen erfarit att det är möjligt att validera reell kompetens utifrån lång lärarerfarenhet. Arbetet har varit lärorikt för institutionen och man bedömer att det finns god kvalitet i valideringen och att det blivit bättre än vad man först trodde. Lärarna som medverkat i valideringen har lärt sig mycket om hur idrottsämnet ser ut i skolan där inte minst besöken har gett viktig kunskap om hur undervisningen i ämnet kan se ut i landet. Vid besöken finns möjlighet att lyfta studenten som oftast är ensam och osäker i bedömningssituationen och i rollen som obehörig i förhållande till kollegor. Detta har stärkt studenterna som obehöriga lärare och önskemål har funnits om fler besök från lärosätet. En erfarenhet som gjorts är att det funnits behov av att skriva om lärandemålen i kursplanerna för att de ska bli tydligare och fokusera än mer på vad som är viktigt att kunna i yrkesprofessionen. Samtidigt har en större öppenhet utvecklats när det gäller former för redovisningsuppgifter och en insikt i att kunskande kan visas på olika sätt. Detta har också initierat en diskussion om att se över kursplaners utformning av lärandemål i reguljär utbildning, till exempel har VFU-kursplaner reviderats. Valideringsprocessen tar tid och kräver mycket handledning och återkoppling på individuell basis. Detta innebär inte någon särskild kostnadsbesparing i relation till reguljär utbildning däremot är det en besparing för samhället då studenter kan arbeta samtidigt som de validerar och kompletterar sin kompetens. Erfarenheten från institutionen är att studenterna behöver olika lång tid för att genomföra valideringsprocessen beroende på förkunskaper, kompletteringsbehov med mera. Då det råder stor brist på behöriga lärare i Idrott och hälsa är det emellertid viktigt att kunna erbjuda validering av reell kompetens samtidigt som läraren är fortsatt verksam i skolan.

Musik, Göteborgs universitet

Valideringsuppdraget gavs från VAL-samordningen till institutionen, Högskolan för scen och musik, där utbildningsledaren för musiklärarprogrammet tillsammans med lärare utvecklade ett kurspaket om 90 hp med utgångspunkt i det centrala innehållet i den reguljära musiklärarutbildningens kursplaner (Tabell 6). Kurspaketet utgör ett koncentrat av den reguljära ettämneshögskoleutbildningen som omfattar 210 hp ämnesstudier i Musik. Arbetet är väl förankrat vid institutionen.

En 60 hp-kurs genomförs under två terminer på distans med sju obligatoriska campusdagar parallellt med fyra 7,5 hp-kurser. Inom ramen för 60 hp-kursen ingår förutom redovisning av två skriftliga forskningsuppgifter inlämning av lektionsmateriel, egna undervisningsfilmer samt praktiska examinationsuppgifter i samband med campusträffarna. Till en första träff uppmanas studenterna att förbereda en kort presentation där de själva beskriver egen kompetens och eventuella brister inom definierade innehållsområden i musikämnet enligt Lgr11. Utifrån detta utarbetas en tydlig plan för vad valideringen ska omfatta och hur den ska genomföras. Hela utbildningen kräver en bred instrumentkännedom som bedöms mot lärandemål i kursen Praktisk instrumentkännedom, 7,5 hp. Studenten väljer därutöver huvudämne vilket fokuseras i två av 7,5 hp-kurserna, där man visar att man har den konstnärligt musikaliska nivån som motsvarar den nivå som krävs för att arbeta som musiklärare i grundskolan. Studenten kan i dessa kurser visa sin reella kompetens genom till exempel inlämning av egna filmer, inspelningar, utgivet material, konserter och Youtube-klipp. Hela valideringsprocessen omfattar utöver inskickade uppgifter också besök i undervisningen där lärosätet beställer vad studenten ska kunna visa inom olika områden, exempelvis ensemblespel, en mer teoretiskt utformad lektion eller en lektion med sång och ackompanjemang i centrum. För att få fler bedömare involverade i valideringen sker besök i undervisningen av annan lärare än valideringsansvarig lärare. Även i vissa andra delar av valideringen, till exempel vid tveksamhet i bedömning, vid handledning och vid examination av den forskningsuppgift som ingår, medverkar ytterligare lärare vid institutionen. Flera studenter har behövt mycket stöd för att nå lärandemålen i valideringen.

Använd betygsskala är både två- och tregradig i kurspaketet. Betyg införs i Ladok när de olika kurserna är godkända.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
GMUVL1, Musik och musikdidaktik ungdomsskolans musikämne, 60 hp Examineras (valideras) individuellt	30 hp	30 hp	60 hp
MVK565, IKT för musiklärare, 7,5 hp Examineras (valideras) individuellt	3,75 hp	3,75 hp	7,5 hp
MVK885, Praktisk instrumentkännedom – pop/rockensemble, 7,5 hp Examineras (valideras) individuellt	7,5 hp*		7,5 hp
LGMF11, Huvudämne, musikfördjupning 1, 7,5 hp Examineras (valideras) individuellt	7,5 hp*		7,5 hp
LGMF50, Konstnärlig utveckling och pedagogisk fördjupning i musik för gymnasielärare 4, 7,5 hp Examineras (valideras) individuellt	7,5 hp*		7,5 hp
	45 hp	45 hp	90 hp

*i enlighet med överenskommen valideringsprocess

Tabell 6 Studiegång Musik, 90 hp, VAL, Göteborgs universitet

Efter validering ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att undervisa i Musik i grundskolans årskurs 7-9.

Från början planerades för att ett lärarlag gemensamt skulle ansvara för valideringsprocessen. Detta visade sig av praktiska skäl inte vara genomförbart, vilket innebar att en lärare fick huvudansvar även om andra lärare involverades i delar av arbetet. Det har varit ett stimulerande arbete för institutionen att möta studenter med andra erfarenheter än man vanligen gör, vilket också lett till reflektioner om valideringsprocessens innehåll och upplägg. Både uppbyggnadsarbetet och genomförandet av de 90 hp som ska valideras/kompletteras har varit spännande och utvecklande men också inneburit svårigheter och krävt mycket tid. Det har krävts mycket kontakt mellan kursledare och studenter och stort behov av lotsning, inte enbart när det gäller ämnesinnehåll och valideringsupplägg utan också när det gäller de stora praktiska utmaningar studenter upplevt i kontakt med system, strukturer och rutiner som tillämpas på lärosätet och är utvecklade för den reguljära programstudenten. För denna studentgrupp som endast sporadiskt kommer till lärosätet finns ett stort behov av att finna former för att nätverka.

En svårighet i kursen Praktisk instrumentkännedom har varit att redovisa grundläggande kunskaper på de ensembleinstrument som inte är studentens huvudinstrument i form av egeninspelade filmer. I IKT-kursen om 7,5 hp behandlas användningen av digitala verktyg i musikundervisningen. I denna kurs har behovet av extra stöd och handledning varit stort eftersom förkunskaperna har varit mycket varierande. Flera studenters bristande erfarenhet av akademiskt skrivande har likaså medfört ett stort behov av kontinuerlig handledning under skrivandet av forskningsuppgifterna.

En lärdom för institutionen har varit att de yrkesverksamma lärarnas skolvardag ser olika ut och har stor betydelse för hur institutionen måste hantera prövning och bedömning, inte minst av de praktiska färdighetskunskaper som ska valideras. Erfarenheten har också visat att det skulle underlätta om det fanns kompletterande fristående distanskurser med innehåll från den reguljära musikutbildningen att erbjuda vid behov av komplettering såväl som vid kompetensutveckling för verksamma lärare. Som en effekt av institutionens deltagande i valideringsuppdraget har nu fem fristående kurser om 7,5 hp utvecklats.

Idrott och hälsa, Karlstads universitet

Uppdraget att genomföra validering inom idrottsämnet gavs från VAL-ansvarig vid Karlstads universitet till studierektorn vid Institutionen för pedagogiska studier. Uppdraget inom institutionen gick till lärare med ämnesdidaktisk kompetens i ämnet Idrott och hälsa. Det diskuterades att skapa egna kursplaner för målgruppen men bestämdes att likvärdigheten bättre säkrades om man utgick från ordinarie kursplaner i ämneslärarutbildningen: Idrottsvetenskap med didaktisk inriktning 1, 2 och 3 (Tabell 7). En första kontakt mellan student och valideringsansvarig etableras för kartläggning i ämnet utifrån inlämnad dokumentation över formell och informell utbildning. Eventuellt tillgodoräknande beslutas och införs i Ladok. Därefter diskuterar och utformar institutionens ämnesgrupp en individuell studieplanering för validering gentemot Idrottsvetenskap med didaktisk inriktning 1-90 hp. Denna tydliggör för studenten vilka lärandemål som ska säkerställas genom att valideras och innehåller valideringsuppgifter samt anvisningar om hur dessa ska genomföras för bedömning av reell kompetens. Som ett stöd för studenten i valideringsprocessen ges litteraturrekommendationer. Ett självständigt arbete om 15 hp skrivs av alla om det inte finns sedan tidigare. I valideringen ingår minst två examinerande besök i verksamheten. Samtal och studierådgivning sker på individuell nivå under hela valideringsprocessen, vilket ibland kan innebära att studieplanen vid behov revideras. Alla valideringsuppgifter, resultat etc. dokumenteras i lärosätets lärplattform. Godkända resultat registreras i Ladok. Tregradig betygsskala har använts.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
IDGL01 Idrottsvetenskap med didaktisk inriktning 1, 30 hp Examineras (valideras) individuellt	30 hp*		30 hp
IDGL12 Idrottsvetenskap med didaktisk inriktning 2, 30 hp Examineras (valideras) individuellt	30 hp*		30 hp
IDGL13 Idrottsvetenskap med didaktisk inriktning 3, 30 hp Examineras (valideras) individuellt	30 hp*		30 hp
	45 hp	45 hp	90 hp

*i enlighet med överenskommen valideringsprocess

Tabell 7 Studiegång Idrott och hälsa, 90 hp, VAL, Karlstads universitet

Efter validering och studier ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att verka som lärare i Idrott och hälsa i grundskolans årskurs 7-9.

Under arbetets gång har revideringar av studieplaner gjorts löpande, vilket inneburit individuella anpassningar för studenten. Validering av reell kompetens ses som en möjlig väg för att visa att lärandemålen uppfylls. Samma krav som gäller i reguljär utbildning måste också gälla i valideringen men kunskapen kan visas på olika sätt. En utmaning i valideringsarbetet är att veta om man gör rätt eller fel i både upplägg och bedömning, trots att man valt att arbeta utifrån den reguljära utbildningens kursplaner och deras lärandemål och att flera lärare varit involverade i arbetet. I vissa delmoment, som exempelvis anatomi, har dessutom särskild expertis använts för att säkerställa adekvat bedömning. Institutionen tycker att det finns behov av tydliga riktlinjer och modeller för validering inom ämnet Idrott och hälsa. För validering avseende denna målgrupp, studenter med lång lärarerfarenhet inom praktisk-estetiska ämnen inom VAL, skulle nationella möten kring validering vara en hjälp för lärarna. Ytterligare en utmaning när det gäller skolämnet Idrott och hälsa och obehöriga lärare är att många av dessa lärare har erfarenhet från föreningsidrott och ledarskapsfarenhet men saknar kunskaper om ämnesdidaktik, hälsoperspektiv samt forskningskoppling, vilket kräver att man i valideringsprocessen måste tydligt fokusera på hela skolämnets bredd. Enligt valideringsansvarig måste en synvända ske hos dessa obehöriga lärare. En erfarenhet som gjorts är att det är viktigt med en tydlig kontaktperson under hela valideringsprocessen både för studenten och för lärosätet.

Dans, Karlstads universitet

Uppdraget att genomföra validering inom dansämnet gavs från VAL-ansvarig vid Karlstads universitet till studierektorn vid Institutionen för konstnärliga studier. Uppdraget inom institutionen gick till lärare med ämnesdidaktisk kompetens i ämnet Dans att tillsammans med studierektor utveckla en valideringsmodell för 120 hp i ämnet Dans. Ämnet återfinns endast i gymnasieskolan och kräver 120 hp ämnesstudier för att en ämneslärarexamen ska kunna utfärdas. Flera universitetslärare har varit involverade i arbetet som är väl förankrat vid institutionen. Sammantaget har fem olika bedömare medverkat för att säkerställa rättssäkerhet och likvärdig bedömning. Inför eventuellt underkännande sker alltid sambedömning.

För att kunna antas inom VAL mot en ämneslärarexamen för gymnasieskolan i ämnet dans gäller enligt förordningen SFS 2011:689:

18 § 1 23, 24, 27 och 28 §§ anges särskilda krav för att avlägga ämneslärarexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Dessa krav gäller bara för studenter som

1. har en examen från en högskoleutbildning som varit avsedd att ge kompetens för yrkesverksamhet

som pedagog i skolväsendet i något eller några av undervisningsämnena dans, teater eller rörelse och drama eller en motsvarande utländsk examen,

2. bedriver undervisning i skolväsendet som huvudsakligen avser det eller de ämnen som avses i 1,
3. har arbetat sammanlagt minst ett läsår eller motsvarande i en eller flera anställningar som lärare i skolväsendet eller med arbetsuppgifter som liknar undervisning inom skolväsendet,
4. var anställda som lärare i skolväsendet den 1 december 2013, och
5. inom ramen för utbildning enligt denna förordning har fullgjort studier inom den utbildningsvetenskapliga kärnan om 30 högskolepoäng (SFS 2013:831).

Kravet innebär att studenterna ska ha "en examen från en högskoleutbildning som varit avsedd att ge kompetens för yrkesverksamhet som pedagog i skolväsendet i /.../ dans". Kravet på lärarerfarenhet är för denna grupp endast ett år. En första uppgift i kartläggningen blev att bedöma hur man skulle värdera tidigare utbildning, i detta fall 3-årig dansarutbildning från Balettakademin. I nästa steg gällde att tydliggöra innehållet i denna utbildning i relation till det innehåll som finns i en reguljär lärarutbildning i Dans. Institutionen bedömde att det var möjligt att tillgodoräkna innehåll motsvarande 60 hp då det finns stor överensstämmelse mellan utbildningarna vad gäller till exempel hantverkskunnande och konstnärlig gestaltning medan däremot tillräcklig ämnesdidaktik för undervisning i gymnasieskolan saknas. Ett kurspaket om 60 hp utvecklades (Tabell 8), Kompletterande danspedagogik 1 och 2, i syfte att möjliggöra för studenterna att efter individuella behov av kompletterande studier visa och uttrycka sin reella kompetens i akademiska termer. I valideringen ingår 4-6 campusförlagda tillfällen för bedömning/examination. Valideringsansvarig använder beteckningen "Validerings-läsa-hybridkurs" för att beskriva grundtanken bakom kurserna som innehåller möjlighet till såväl validering som eventuella studier. Det handlar om att genom bedömning säkerställa att studenterna har den didaktiska förståelsen och inte bara undervisar på det sätt de själva har erfarenhet av. Studenterna ska också visa fördjupade kunskaper i ämnesdidaktik och kunna reflektera och resonera. Kursen innehåller examinationsuppgifter liknande en vanlig kurs. Inget besök i studenternas skolverksamhet genomförs men praktiska undervisningsuppgifter genomförs på lärosätet med studenter från den reguljära utbildningen. Tydliga anvisningar för den kompetens som studenten ska visa upprättas med förslag på litteratur med mera. Inget examensarbete ingår. Tregradig betygsskala tillämpas.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
3-årig yrkesdansarutbildning från Balettakademin valideras motsvara 60 hp i ämnet Dans Valideras			60 hp
DAGKP1 Kompletterande dansdidaktik 1, 30 hp Examineras (valideras) individuellt	30 hp		30 hp
DAGKP2 Kompletterande dansdidaktik 2, 30 hp Examineras (valideras) individuellt		30 hp	30 hp
	30 hp	30 hp	120 hp

Tabell 8 Studiegång Dans, 120 hp, VAL, Karlstads universitet

Efter validering och studier ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att verka som lärare i Dans i gymnasieskolan.

Institutionen har utvecklat en kunskap och förståelse för vad validering innebär.

Uppbyggnadsprocessen var dock utmanande när det gällde val av tillvägagångssätt då inga särskilda direktiv fanns. Något som diskuterades i detta sammanhang var synen på ämnet som kan vara både

bred och snäv. Synvändan hos dansarna, som man avsåg att skapa genom valideringsprocessens upplägg, anser man sig ha lyckats med. En erfarenhet som gjorts i arbetet är att validering är ett bra sätt att visa kunskande i ett ämne som Dans. Studenterna som deltagit i valideringsprocessen kunde i kraft av sin tidigare utbildning lära ut dans i en "mästare-lärlingstradition" men saknade ämnesdidaktik avsedd för undervisningsämnet Dans i gymnasieskolan. Ämnet Dans har en kort akademisk tradition och obehöriga lärare i skolan har huvudsakligen sin kompetens från annan dansutbildning än akademiska kurser och saknar därmed av naturliga skäl den vetenskapliga basen för undervisningsämnet. Erfarenheten har ändå visat att studenterna hade tillräckligt god kompetens för ett mer generöst tillgodoräknande av studierna vid Balettakademien. Samtliga studenter visade mycket gott resultat på kompletteringskurserna. Studenterna har gett positiv feedback på valideringsprocessen och valideringsansvarig anser att studenterna sammantaget har en gedigen utbildning. Den "validerings-läsa-hybridkurs" man skapat har fungerat väl i sammanhanget.

Musik, Karlstads universitet

Uppdraget att genomföra validering inom musikämnet gavs från VAL-ansvarig vid Karlstads universitet till ansvarig för musikhögskolan vid Ingesund. Utgångspunkt i valideringsarbetet var ett konkret studentärende där sökande saknade akademisk utbildning i Musik. Hela musikhögskolegruppen involverades för att utveckla formerna för validering och arbetet är väl förankrat vid institutionen. Man utgick från de befintliga kurserna i lärarprogrammet. Vid Ingesund utbildas ettämneslärare i Musik för årskurs 7-9 och gymnasieskolan och alla ämnesstudier omfattar totalt 210 hp Musik. Ett första urval gjordes av vilka kurser som var mest relevanta för att ge tillräcklig bredd för undervisning i Musik i årskurs 7-9 då valideringen skulle omfatta endast 90 hp (Tabell 9). Ett första valideringstillfälle genomförs på plats vid lärosätet där studentens kompetens kartläggs som underlag för en individuell, flexibel och löpande studieplanering/valideringsprocess. Denna tar sin utgångspunkt i ett för studenten lämpligt individuellt urval av kurser som sammantaget erbjuder det som en musikhögskolelärare behöver för att kunna undervisa i ämnet i grundskolan.

För en del studenter kan en sådan individuell plan innebära en omfattande validering om 90 hp och för andra kan valideringen omfatta färre poäng på grund av att tidigare studier kan tillgodoräknas i större utsträckning. Stommen i upplägget var en fristående distanskurs om 30 hp som de studenter som behöver komplettera mycket får läsa under ett år och som innehåller sex närträffar. Prövning av studentens reella kompetens genomförs vid särskilda tillfällen 3-4 gånger på Ingesund. En sådan prövning innebär inte att samtliga examinationsmoment från motsvarande reguljär kurs bedöms utan kännetecknas mer av ett förfarande där universitetsläraren väljer att fokusera moment av särskilt stor betydelse vad gäller musik i klass, hantverk och ämnesdidaktik. Uppgifterna i sig är formulerade för att fokusera på integrerad förtrogenhetskunskap som därmed av naturliga skäl också innehåller grundläggande fakta- och färdighetskunskaper. I de fall valideringsuppgifterna inte resulterar i att den kompetens studenten visar är tillräcklig ges tydlig återkoppling och individuell undervisning inför ett nytt valideringstillfälle. Studenterna besöks inte i sin undervisningspraktik däremot skickar de in inspelade lektioner för analys och bedömning. Alla individuella studieplaner, alla underlag för bedömningar och all mailkorrespondens dokumenteras och sparas hos valideringsansvarig. Betyg rapporteras i Ladok. Tregradig betygsskala tillämpas.

Kurser	Termin 1	Termin 2	Summa hp
MIGDK2 Musik i klass: årskurs 7-9, 30 hp, distanskurs MUGL08 Musik i klass 1, 7,5 hp MUGL14 Musik i klass 2, 7,5 hp MUGL19 Musik i klass 3, 15 hp MUGL26 Musik i klass 4, 15 hp MUGL31 Musik i klass 5, 15 hp MUAL04 Musik i klass 6, 7,5 hp MUAL10 Musik i klass 7, 7,5 hp MUGL17 Musik med didaktisk inriktning 5, 7,5 hp MUGL24 Musik med didaktisk inriktning 6, 7,5 hp valda kurser examineras (valideras) individuellt	90 hp*		90 hp
	ca 45 hp	ca 45 hp	90 hp

*i urval i enlighet med överenskommen valideringsprocess

Tabell 9 Studiegång Musik, 90 hp, VAL, Karlstads universitet

Efter validering och studier ska studenten därmed ha visat och uppnått den kompetens som krävs för att verka som lärare i Musik i grundskolans årskurs 7-9.

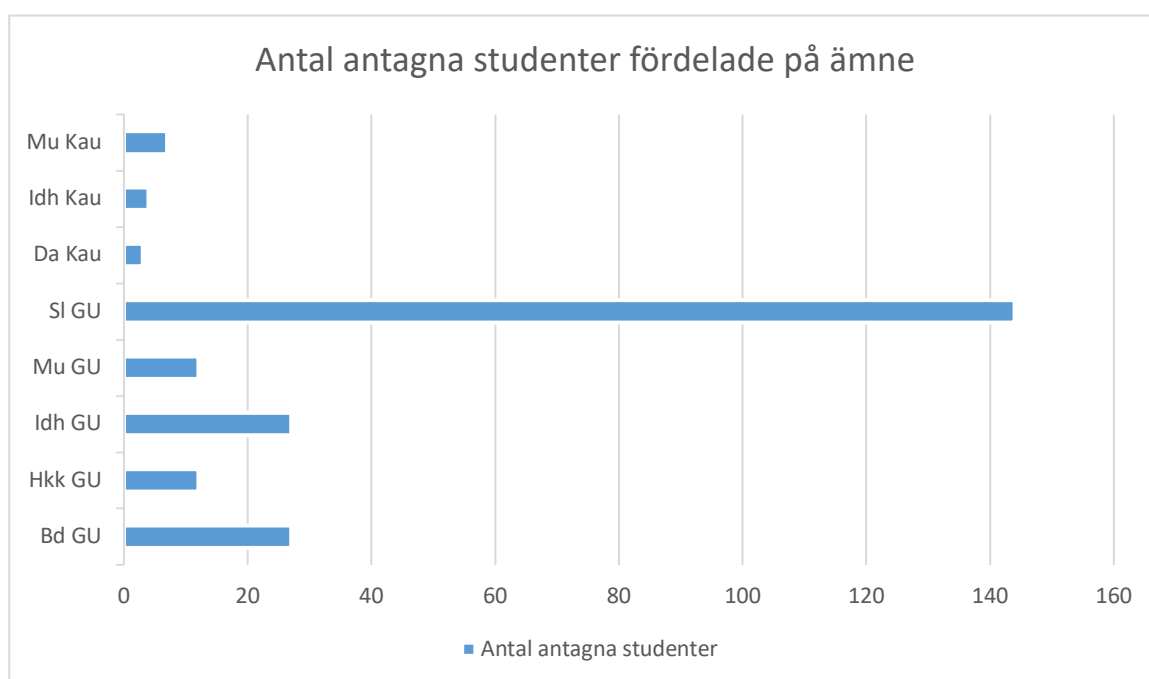
Uppbyggnad av en valideringsprocess både till innehåll och till form har varit utmanande, men institutionen var tvungen att ta itu med detta då ett konkret studentärende skulle hanteras. Det har visat sig vara betydelsefullt att just denna validand hade goda kunskaper och gjorde ett starkt intryck på universitetslärarna. Därigenom insågs att validering är en möjlig väg för att visa sin reella kompetens med bibehållna kvalitetskrav för likvärdig bedömning som inom reguljär utbildning. Samma personer som examinerar i den reguljära musiklärarutbildningens kurser är också involverade i att validera. Det finns ett stort engagemang i lärargruppen och det samarbete som skett har utvecklat lärargruppen positivt. Behovet av behöriga musklärare i skolan är väl känt och det känns idag självklart och inte svårt att kunna validera på detta sätt. Att kunna validera reell kompetens ses som en värdefull möjlighet för såväl individen som samhället. Man upplever också att studentgruppen varit positiv och intressant att arbeta med. Vid antagning till reguljär musiklärarutbildning genomförs antagningsprov vilket innebär att lärarna är vana vid att bedöma reell kompetens varför arbets sättet inte är helt främmande i ett större perspektiv. Utifrån gjorda erfarenheter har arbetet reviderats löpande och vissa innehållsförändringar har skett i processen genom att man tydligare fokuserat på musikämnetts innehåll i grundskolan. Ett område som till exempel musikhistoria har därför inte längre samma fokus i valideringen som tidigare. De viktigaste områdena i valideringsprocessen är musik i klass, hantverket och ämnesdidaktik. Det har visat sig värdefullt att det finns en sammanhållande person i valideringen som "orkestrerar" allt och som studenterna såväl som lärarna kan vända sig till.

Studenterna

Nedan ges en samlad bild av de studenter inom VAL som antagits mot en ämneslärarexamen åk 7-9 i ett praktisk-estetiskt ämne och genomfört studierna enligt de olika ämnesinstitutionernas beskrivning ovan. Avsnittet bygger på uppgifter från VAL-samordningen vid Göteborgs och Karlstads universitet samt uppgifter hämtade från VAL:s nationella databas. Studenterna har ansökt till VAL och uppfyller VAL-förordningens krav på bland annat minst åtta års lärartjänstgöring. De har alla antagits under vt 2015-ht 2019 vid ett av de åtta VAL-lärosätena och fått möjlighet att vid Göteborgs eller Karlstads universitet genomföra validering av sin reella kompetens inom det praktisk-estetiska ämne de har lång erfarenhet av att undervisa i. Endast dessa studenter beaktas i denna rapport.

Ämneskomplettering i praktisk-estetiska ämnen erbjuds visserligen även vid andra VAL-lärosäten, men då i form av studier i fristående kurser eller inom den reguljära lärarutbildningen. Ibland har studenter med minst åtta års lärarerfarenhet i ett praktisk-estetiskt ämne enligt VAL-förordningens skrivning påbörjade studier inom sitt ämne och behöver endast slutföra dessa ämnesstudier för att nå examensordningens krav. Det har i de fallen oftast fallit sig naturligt och smidigt att avsluta studierna vid det lärosäte där de en gång påbörjats i stället för att påbörja en omfattande valideringsprocess. Avslutande studier om 30 hp inom utbildningsvetenskaplig kärna erbjuds även vid övriga sex VAL-lärosäten.

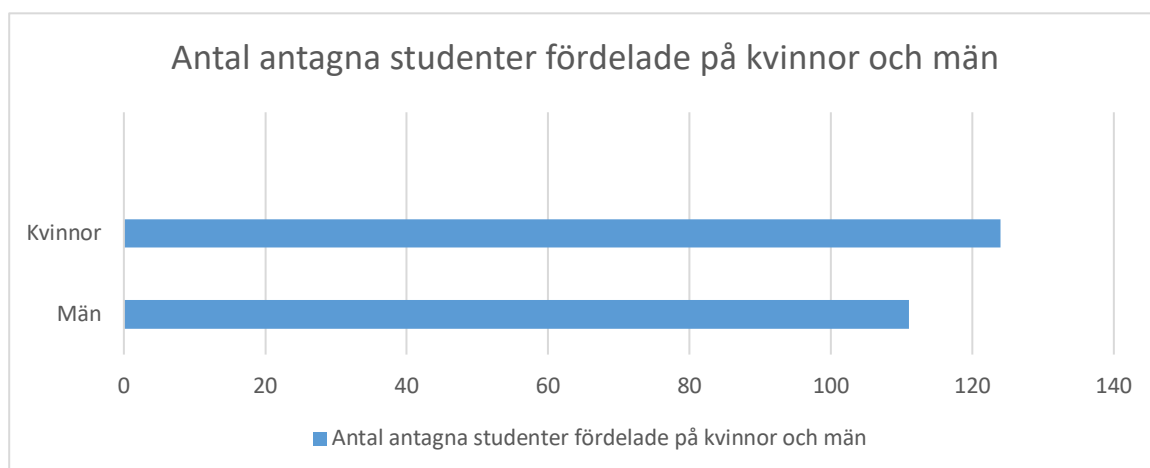
I det följande ges en bild av studenterna med utgångspunkt i ämne (Tabell 10), kön (Tabell 11), födelseår (Tabell 12) samt studieresultat (Tabell 13 och 14).

Tabell 10 Antal antagna studenter fördelade på ämne

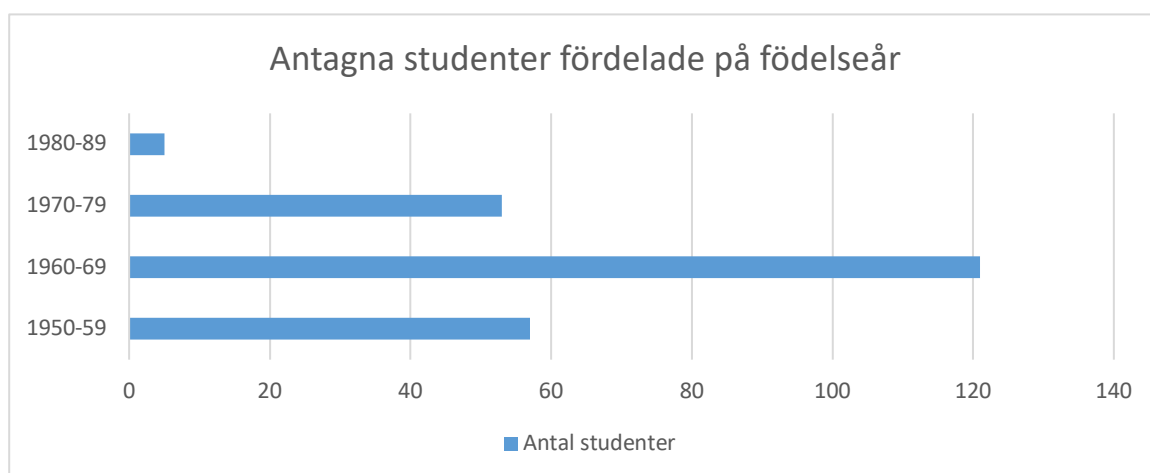
Av tabell 10 framgår att av det totala antalet studenter (235) som antagits har mer än hälften haft en inriktning mot Slöjd – såväl Trä- och metall- som Textilslöjd. Slöjd var det ämne där man hade mest erfarenhet av att validera reell kompetens då institutionen sedan tidigare medverkat i valideringsarbetet inom lärarlyftet. Valideringsarbetet inom Slöjd kunde därmed också starta tidigare än övriga ämnen.

Ämnena Bild och Idrott och hälsa vid Göteborgs universitet har haft ett större antal studenter medan övriga ämnesinstitutioner har haft mer marginella antagningsciffror. Vid Göteborgs universitet har VAL-samordningen tillsammans med ämnesinstitutionerna aktivt marknadsfört denna kompletteringsutbildning under namnet "Korta VAL" och troligtvis också därför kunnat locka fler sökande.

Tabell 11 Antal antagna studenter fördelade på kvinnor och män

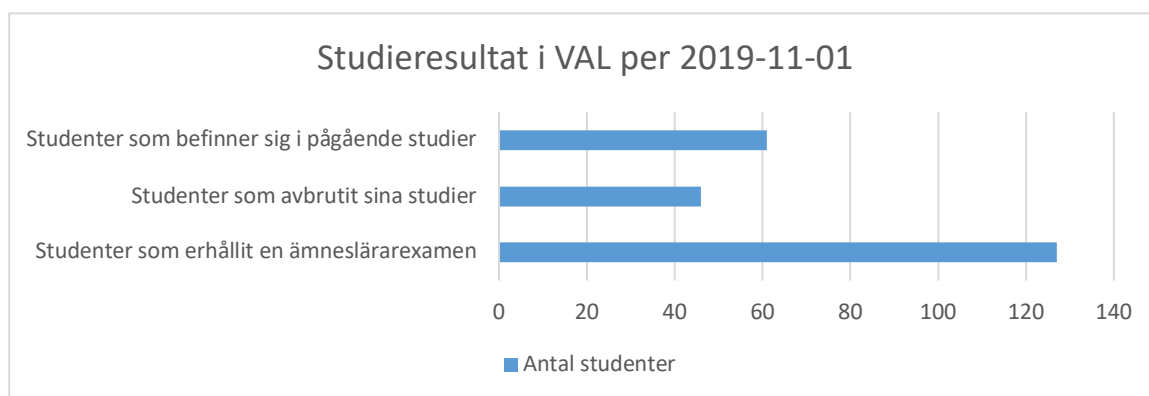
Av tabell 11 framgår att ungefär lika många kvinnor som män antagits till utbildningen. Om man ser på hur denna fördelning faller ut i de enskilda ämnena så är det ungefär lika många kvinnor som män i ämnet Slöjd. Det finns emellertid fler kvinnor som antagits till ämnena Bild och Hem- och konsumentkunskap samt fler män som antagits till ämnena Idrott och hälsa och Musik.

Tabell 12 Antal antagna studenter fördelade på födelseår

Av tabell 12 framgår åldern på de studenter som antagits. Detta är en grupp obehöriga lärare som varit verksamma under lång tid. Det har inte varit möjligt att få fram hur många tjänsteår som var och en har med sig men det är uppenbart att merparten varit i skolan under lång tid, mer än de åtta år som förordningen kräver.

Drygt 75% av antalet studenter är över 50 år, ca 25% är över 60 år. Flera personer var födda på tidigt 50-tal och har därmed inte många yrkesverksamma år framför sig, men de har ändå genom att ansöka till VAL bedömt det som viktigt att kunna få en lärarlegitimation och på så vis ett erkännande av sin kompetens.

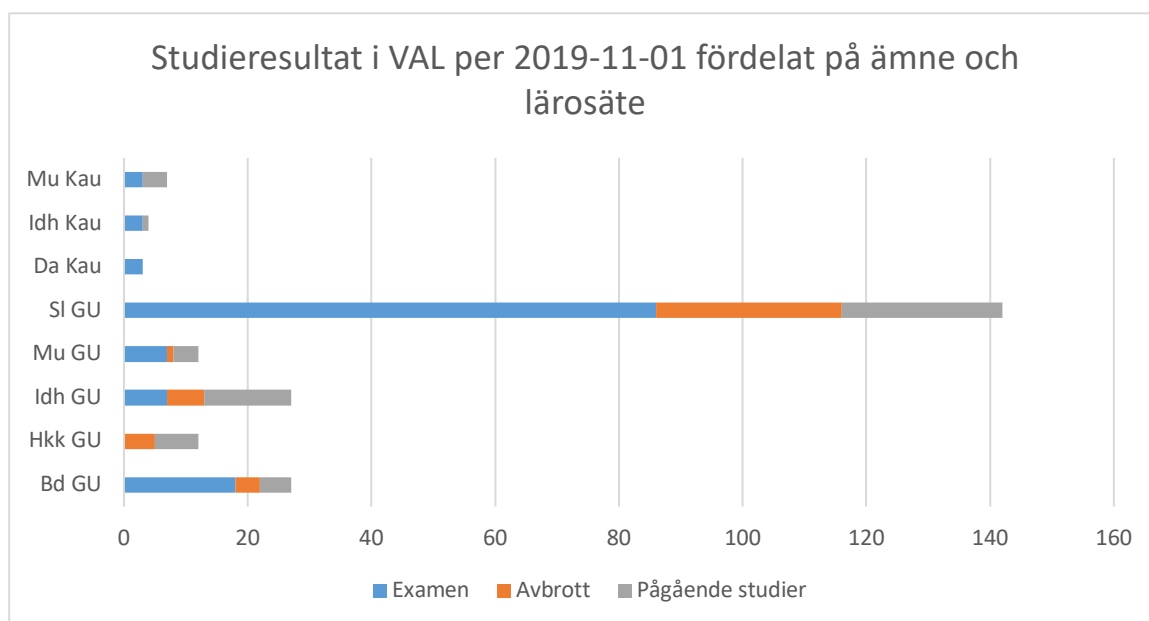
Tabell 13 Studieresultat i VAL per 2019-11-01

Tabell 13 vill ge en bild av hur studenternas studieresultat ser ut. Det har inte varit möjligt att redovisa under hur många terminer studierna bedrivits utan en avstämning har gjorts per den 1 november 2019. Av tabellen framgår totalsiffrorna i de tre kategorierna: de studenter som tagit ut en ämneslärarexamen årskurs 7-9 i det praktisk-estetiska ämne de undervisat i under lång tid, de studenter som avbrutit sina studier efter att de antagits till VAL samt de studenter som är registrerade på kurser enligt den studiegång de fått och därmed är aktiva studenter. Tabellen visar att mer än 50% av antagna studenter hittills har nått en examen, ca 20% har valt att avbryta sina studier under utbildningen och ca 25% befinner sig fortfarande i studier.

Tittar man närmre på de studenter som valt att avbryta sina studier så kan man inte se att det är just yngre eller äldre studenter som avbryter studierna. Det förhåller sig antalsmässigt ganska jämt mellan studenter som är födda på 50-, 60- och 70-talet. Ser man däremot på avbrotten i förhållande till antagna studenter i respektive årtionde så har ca 25% av studenter födda på 50- och 70-talet avbrutit sina studier, medan endast ca 15% av studenter födda på 60-talet har lämnat sina studier.

När det gäller studenter som avbrutit sina studier framgår inte om man senare återkommer till utbildningen. Det har inte heller funnits möjlighet att få en bild av varför man valt att lämna utbildningen eller när detta gjorts. Det skulle kunna vara av intresse att veta om det skett under de kurser då man validerar sin reella kompetens eller kompletterar kurser i ämnet eller om det skett då man läste de obligatoriska kurserna om 30 hp inom den utbildningsvetenskapliga kärnan.

En ytterligare fundering kring avbrotten kan vara om det bottnar i ett underkänt i valideringsprocessen eller en insikt om svårigheten att lyckas i valideringen. Det mer formativa bedömningsinslaget skulle kunna innebära att man väljer att avbryta innan en summativ och formell bedömning äger rum. I underlaget finns inte markerat att studenter har blivit underkända i de kurser som ingår i ämnesstudierna – valideringsbara kurser eller ej. För de studenter som fortfarande är kvar i studier saknas uppgifter om när de senast varit registrerade. Det kan ju vara så att den mer öppna och flexibla hållningen, att valideringsprocessen tar och får ta tid, gör att det egentligen kan handla om studenter som avbrutit studierna. Det skulle krävas en närmare analys utifrån annan studiedokumentation eller en uppföljande enkät till studenterna för att få en sådan helhetsbild.

Tabell 14 Studieresultat i VAL per 2019-11-01 fördelat på ämne och lärosäte

I tabell 14 är studieresultaten redovisade utifrån varje enskilt ämne vid de båda lärosätena. Det kan vara intressant att jämföra två ämnen som Idrott och hälsa och Hem- och konsumentkunskap vid Göteborgs universitet som båda ges vid samma institution, Institutionen för kost- och idrottsvetenskap. Även om studentantalet är begränsat så har få studenter nått examen, relativt sett har flera avbrutit sina studier och mer än 50% är ännu kvar i utbildningen. I dessa båda ämnens studieupplägg ingår ett självständigt arbete om 15 hp, till skillnad från de flesta övriga ämnens studieupplägg.

Sammanfattning

Vi har valt att sammanfatta det valideringsarbete som gjorts vid lärosätena med utgångspunkt i den nordiska kvalitetsmodellens åtta olika kvalitetsfaktorer (information, förutsättningar, dokumentation, koordinering, vägledning, kartläggning, bedömning och uppföljning) för att ge en helhetsbild av valideringsarbetet. Modellen ger möjlighet att få syn på hur olika faktorer samverkar och vilka förutsättningar som råder och därmed påverkar det konkreta valideringsarbetet.

Information

Information är kanske den allra viktigaste faktorn för att skapa goda förutsättningar för kvalitet i valideringsarbetet på såväl organisations-, procedur- som bedömningsnivå. Det handlar om information till den presumtive validanden om vad validering innebär, vilka krav som ställs, hur man kan visa sin kompetens på olika sätt etc. Svårigheten består i att kunna ge tillräckligt tydlig och begriplig information så att validanden vet hur han/hon ska göra och förstår innebörden i de krav som ställs, efter vilka kriterier som bedömning görs, vad som händer om valideringsuppgiften blir godkänd respektive underkänd med mera. Informationen måste också omfatta uppgifter om vem man kan vända sig till och vilken tid som står till förfogande för arbetet med valideringsuppgifter etc. Eftersom hela valideringen innebär ett processinriktat arbetssätt behöver information ges både muntligt och skriftligt vid återkommande tillfällen. Under denna process kan även förändringar ske som innebär att informationen till validanden behöver revideras. Frågan om information till validanden lyftes av alla de personer vi samtalat med och det framkom att man inte kan vara nog

tydlig i detta arbete. Flera vittnade om att mycket tid behöver läggas för att på individuell nivå tydliggöra och förklara trots att man försökt vara mycket tydlig och strukturerad i all information. Detta är kanske förståeligt då det bland validanderna finns personer utan erfarenhet av högskolestudier. Det mesta av validandens arbete sker på hemorten med liten kontakt med lärosätet, lärarna och andra studenter/validander samt i vissa fall utan någon undervisning till hjälp. En konsekvens av detta har ibland tagit sig uttryck i detaljerade studiehandledningar/valideringsguider som stöd för validanden att successivt ta sig an uppgiften.

Förutsättningar

En lika viktig fråga som att ge tillräcklig och tydlig information är den kompetens som måste finnas hos de som kartlägger och bedömer validandernas reella kompetens, det vill säga den bedömarkompetens vid lärosätet som ska säkerställa att kvalitetskraven upprätthålls samt att valideringen genomförs på ett likvärdigt och rättssäkert sätt. En sådan kompetens ställer komplexa krav. För att uppfylla bedömarkompetens krävs både kunskaper i och om ämnet samt erfarenhet av att undervisa i ämnet i lärarutbildningen. För att ha förståelse för den yrkesverksamhet där validanderna är verksamma och har haft möjlighet att utveckla sitt kunnande, är det nödvändigt att en bedömare därutöver har egen professionsbakgrund som lärare i ämnet i skolan. Samtliga valideringsansvariga har vid samtalen uttryckt nödvändigheten av en sådan dubbel och komplex bedömarkompetens inte minst för att kunna förstå vilket kunnande som lång lärarerfarenhet kan ge och hur detta kan komma till uttryck samt erbjuda relevant stöd i valideringsprocessen. Det har också framhållits att det är viktigt att fler lärare kan vara involverade i bedömningen liksom att man har möjlighet att anlita ytterligare expertis vid behov.

Valideringen syftar till att säkerställa att tillräcklig ämneskompetens finns som uppfyller examensordningens krav för en ämneslärarexamen. Lärosätena har valt att definiera denna ämneskompetens i form av kurser med specificerade lärandemål och byggt upp en valideringsprocess som omfattar totalt 90 hp¹², vilket framgår av tabellerna 2-9 ovan. Detta utgör den standard och den kravnivå för kompetens som ska kartläggas, bedömas, kompletteras och erkännas i valideringen. I alla samtal har det framgått att man lägger stor vikt vid att den kompetens som erkänns efter validering måste vara likvärdig med den kompetens som reguljär utbildning svarar mot.

Likvärdig kompetens innebär emellertid inte att man måste ha skaffat sig den på endast ett sätt och att man måste visa den på samma sätt som i reguljär utbildning. Lärosätena har för att genomföra valideringsprocessen i vissa fall använt sig av kursplaner från den reguljära utbildningen där kartläggningen och bedömningen skett mot lärandemålen men där bedömningsformerna vid behov anpassats efter målgruppen. I andra fall har man valt att utveckla särskilda kursplaner för att tydligt kunna synliggöra validandens reella kompetens på en nivå som tar ett större helhetsgrepp på kunnandet, utan att kartlägga och bedöma sådana grundläggande detaljer som är en förutsättning för ett mer komplext kunnande. En sådan koncentration innebär färre antal bedömningar/examinationsuppgifter och därmed en tidsbesparing för validanden utan att kravnivån sänks. Ett annat sätt som tillämpats i valideringsprocessen har varit att göra ett för målgruppen relevant och strategiskt urval i institutionens befintliga kursutbud, som sammantaget ska garantera tillräckliga ämneskunskaper som krävs enligt examensordningen. Ämnet Dans har andra förutsättningar då de studenter som hade möjlighet att valideras enligt förordningen ska ha en tidigare genomgången pedagogisk utbildning inom ämnesområdet. Uppdraget blev i detta fall att

¹² För ämnet Dans är förutsättningarna annorlunda då examen kräver 120 hp ämnesstudier.

skapa en kompletterande kurs som tillsammans med tidigare utbildning säkerställde tillräckliga ämneskunskaper.

Exempel på hur lärandemål som tar sin utgångspunkt i validandens erfarenhet, kan lyda:

Färdighet och förmåga – visas vid besök

- arbeta självständigt med idrott och hälsa och motivera sin planering, organisering, genomförande och bedömning av undervisning i idrott och hälsa utifrån aktuella styrdokument¹³

Värderingsförmåga och förhållningssätt

- reflektera över sin egen roll som lärare utifrån olika lärandeteorier och utifrån skolans samhällsuppdrag¹⁴

I kursplaners beskrivning av de bedömningsformer som förekommer kan följande exempel visa på försök till att anpassa dessa till målgruppen:

Kursens lärandemål examineras genom muntligt och skriftligt redovisade uppgifter samt i en rapport. Vissa moment kan examineras vid besök av kurslärare. Formerna för bedömning påverkas av varje studerandes ämneskunskaper och erfarenheter, därför kan olika sätt att examineras förekomma.¹⁵

De studerande examineras i förhållande till kursmålen genom praktiska uppgifter, inlämningsuppgifter samt muntlig och skriftlig examination. Tentamen kan vara såväl skriftlig som muntlig och genomförs som sals- eller hemtentamen. Formerna för bedömning påverkas av varje enskild studerandes hantverksmässiga kunskap och erfarenhet, där olika sätt att examineras mot kursmålen därför kan erbjudas.¹⁶

Ytterligare en förutsättning för lärosätets valideringsarbete är under vilka ekonomiska ramar detta arbete kan utföras. Om validering ska uppfylla högt ställda kvalitetskrav måste det därför finnas tillräckliga ekonomiska resurser för såväl uppbyggnad av valideringsinstrument som kartläggning och bedömning. Att validering kräver både kompetens och mycket arbete och tid för institutionerna har tydligt betonats i samtalen. Någon egentlig besparing jämfört med kurskostnader fördelat på enskilda studenter i vanliga kurser har inte gjorts. När det gäller validering krävs individuellt arbete på ett helt annat sätt än när man utformar undervisning och bedömning i traditionell utbildning.

Dokumentation och koordinering

Ur kvalitetsaspekt är det viktigt att dokumentera valideringsprocessens alla delar från ansökan till VAL fram till utfärdande av examen. En första del utgörs av ansökan med uppgifter om tidigare studier och intyg över tjänstgöring som lärare. Av denna framgår också vilket ämne som valideringen ska omfatta. Ansökan sker digitalt och registreras i en för VAL-lärosätena nationell databas. Till valt lärosäte skickas underskriven ansökan tillsammans med relevanta dokument i pappersform. Med utgångspunkt i dessa dokument fattar VAL-samordningen vid respektive lärosäte ett antagningsbeslut som inkluderar en individuell studieplan där valideringsprocessens inriktning och omfattning framgår, dvs. ämne, tid och högskolepoäng. Därutöver framgår de kurser som ska läsas

¹³ L9VID1 Ämneskunskaper i idrott och hälsa 1 för lärare 7-9, 60 hp, Göteborgs universitet

¹⁴ GMUVL1 Musik och musikdidaktik i ungdomsskolans musikämne, 60 hp, Göteborgs universitet

¹⁵ IKGHK2 Ämneskunskap i hem- och konsumentkunskap 2 för lärare 7-9, 30 hp, Göteborgs universitet

¹⁶ SLFOOG Material, redskap och hantverkstekniker i grundskolans slöjdämne, 60 hp, Göteborgs universitet

inom den utbildningsvetenskapliga kärnan och eventuella ytterligare ämnesstudier om examen ska omfatta mer än ett ämne.

Efter kontakt med valideringsansvarig vid institutionen görs en översiktlig kompetenskartläggning utifrån inskickade handlingar, ett första möte och/eller ett individuellt kartläggande samtal etc. Denna mynnar ut i en tänkt preliminär studiegång där de kurser som valideringsprocessen omfattar förtecknas. Av studiegången framgår vidare när och hur kurser ska genomföras, både de kurser som valideras och de kurser som ska läsas. I vissa fall får validanden en valideringshandledning som omfattar kursplaner med alla uppgifter som ska fullgöras för kartläggning och bedömning av ämneskompetens. I andra fall genomförs delar av valideringen och beroende på utfallet av detta utformas den fortsatta valideringsprocessen. Om det från början är klarlagt vilka kompletterande kurser som måste ingå framgår detta. Bedömningen av validandens kunskande dokumenteras i form av inrapporterat betyg i Ladok. I de fall någon delkurs har tillgodoräknats på grund av tidigare motsvarande studier redovisas detta som ett tillgodoräknande i Ladok. I en del fall har särskilda examinationsanteckningar förts som dokumentation och utgjort underlag för beslut om godkännande. Detta har varit viktigt för att säkerställa likvärdig bedömning och upprätthållande av kravnivåer etc. framför allt i de fall examinationsformerna varit anpassade till validandens önskemål om hur han/hon vill visa sitt kunskande.

Dokumentation underlättar för institutionerna och bedömarna, särskilt i de fall då flera bedömare är involverade eller i de fall valideringen inte genomförs i sin helhet vid ett tillfälle, utan då validanden återkommer efter avbrott eller uppehåll. Dokumentationen koordinerar och stärker också de interna processerna mellan VAL-samordningen och institutionerna samt mellan VAL-samordningen och examensenheten vid lärosätet samtidigt som det har betydelse för rättssäkerheten för den som blir bedömd och den som bedömer. En tydlig dokumentation underlättar också för validandens process att visa sitt kunskande.

Vid de samtal vi haft har framgått att man hos valideringsansvarig sparar dokumentation i form av studiegångar, valideringsuppgifter inklusive validandens svar liksom respons från bedömaren, filmer av inspelade undervisningssekvenser, foto, mailkorrespondens med mera. I förekommande fall diarieförs handlingar. Vid samtalen har också framkommit att det är betydelsefullt att det finns en person vid institutionen som koordinerar valideringsprocessen. Likaså har framkommit att samarbetet är gott mellan VAL-samordningen och institutionerna vilket har betydelse för koordinering, möjlighet till samarbete och utveckling såväl som förståelse för valideringsarbetets konkreta utmaningar.

Vägledning, kartläggning och bedömning

Vägledning sker före ansökan och i samband med att ansökan kommit till lärosätet. Vägledningen handlar till största delen om administrativa processer, formella tillgodoräknanden eller mer allmänt om den förestående valideringsprocessen. När valideringsprocessen har påbörjats vid ämnesinstitutionen övergår vägledning i fördjupad kartläggning och handhas av valideringsansvarig och ämneskunniga. Detta har säkert att göra med valideringsprocessens upplägg, där fördjupad kartläggning och bedömning ses som en integrerad process fram till den punkt då en slutgiltig summativ och formell bedömning sker. Också ett första introduktionstillfälle vid ämnesinstitutionen har ofta tydliga inslag av vägledning inför processen och under hela processen finns möjlighet att få stöd genom särskilt utarbetade dokument, möjlighet att ta kontakt för frågor med mera.

Fördjupad kartläggning sker vid respektive institution där ämneskunniga granskar inskickade dokument och efterfrågar ytterligare dokumentation. Detta kan vara i form av informella utbildningar, dokumentation över utställningar, konserter, produktioner, aktiviteter eller annat som kan styrka reell kompetens inom ämnesområdet och kan bedömas i relation till de krav som ställs på tillräckligt kunskande för att undervisa i ämnet. I och med att den fördjupade kartläggningen sker i

form av kurs, finns en kursplan som tydliggör krav på kunnande i termer av lärandemål och olika förslag som kunnandet kan visas på, i termer av bedömningsformer. Kartläggningsmetoden tillsammans med en integrerad och formativ syn på bedömning och validering som en lärprocess i sig syftar till att skapa en detaljerad och uttömmande bild av individens kompetenser. Slutligen, när kraven för godkännande uppfylls, sker en summativ, formell bedömning av studentens kunnande utifrån kursplanens lärandemål. Det är hela tiden individen själv som är ansvarig för att driva processen och lärosätets roll är att stödja, vägleda och bedöma. I något fall har bedömningen dock haft en mer summativ utformning och det stöd som getts under processen har i huvudsak bestått av skriftlig information och anvisningar som man fått vid introduktionstillfället, som varit den enda gemensamma träffen vid lärosätet.

Bedömningen sker av ämneskunniga som undervisar i motsvarande reguljär utbildning. Samtliga har både akademisk kompetens och professionskompetens och vikten av denna komplexa kompetens har särskilt påtalats i samtalen. Vid tveksamma fall finns möjlighet till sambedömning och ofta är fler än en bedömare involverade i processen. Vid validering av reell kompetens, dvs. kunnandet, är det inte mål och kriterier för bedömning som skiljer sig åt från annan bedömning i akademisk utbildning utan de former man tillämpar vid bedömning.

Uppföljning

Arbetet med validering har för de allra flesta varit nytt och man har därför kontinuerligt diskuterat och reviderat sitt arbetssätt och förhållningssätt både inom och mellan institutionerna. Man har tagit del av validandernas erfarenheter, i form av kursvärderingar och samtal, vilket lett till vidareutveckling och revidering av arbetet. De svårigheter det inneburit för en del studenter att formulera sig i akademiska termer har medfört mer arbete än man förväntat. Om valideringsprocessen föregås av delar av studier inom UVK skulle det kunna ge bättre förutsättningar i valideringsprocessen.

Vid samtalen har framkommit att även om processen varit svår och utmanande har den också för lärarna i högskolan inneburit en lärprocess som även kunnat rikta sig mot kvalitetsutveckling av kurser inom reguljär utbildning, inte minst när det gäller tydlighet i utformande av information samt i formuleringar i kursplaner och uppgifter. Arbetet har också lett till ytterligare reflektioner kring vilken kunskap och kompetens som är nödvändig för en lärare i ämnet liksom hur man kan använda varierade bedömningsformer för att synliggöra kompetens och kunnande hos lärare med lång yrkeserfarenhet men utan erfarenhet av högskolestudier. Dessutom har man upplevt behov av att utveckla nya kurser på halvfart och distans för att ge möjlighet till ämneskomplettering såväl som kompetensutveckling för verksamma lärare.

Slutligen vill vi påpeka att det inte funnits utrymme för att inom ramen för denna rapport inhämta de deltagande studenternas synpunkter på den utbildning de antagits till. Institutionerna har naturligtvis fått ta del av studenternas kursutvärderingar. Men på ett mer övergripande plan skulle en genomlysning utifrån studenternas perspektiv kunna ge synpunkter på hur de tycker att valideringen tagit hänsyn till deras reella kompetens, hur de tycker att de haft möjlighet att visa sitt kunnande inom ämnesområdet och hur bedömningen har upplevts och varför man eventuellt valt att avbryta studierna. Det skulle också kunna vara intressant för lärosätena att få studentsynpunkter på hur de två delarna inom utbildningen står i förhållande till varandra: Finns det beröringspunkter mellan själva valideringen och de kurser man läst inom ämnet och de obligatoriska studierna inom den utbildningsvetenskapliga kärnan som skulle kunna utvecklas? Ytterligare en uppgift som är intressant på många plan handlar om vad utbildningen betytt för studenterna som nått examen i VAL, både vad gäller konkret på arbetsplatsen, i anställningen och i förhållande till kolleger på skolan, men också i form av konsekvenser för den enskilde läraren: att ha mött kolleger från andra skolor och många gånger från andra delar av Sverige samt att ha kommit i kontakt med akademiska studier. Inte minst

hade det varit lärorikt att förstå hur utbildningen påverkat undervisningen i ämnet och elevernas möte med en behörig lärare.

Diskussion och slutsats

Talet om kvalitet i validering får ofta fokus på administrativa aspekter som organisation och procedur. Det är naturligtvis viktigt att alla sådana processer fungerar väl och att de regler och förordningar som reglerar arbete i högskolan följs. Samtliga kvalitetskriterier i den nordiska modellen har sitt värde: information, förutsättningar, dokumentation, koordinering, vägledning, kartläggning, bedömning och uppföljning. Vi vill dock särskilt diskutera några aspekter som vi ser som helt avgörande för synen på kvalitet i arbetsintegrerat lärande och validering och sätta dessa i relation till det arbete som genomförts. Det handlar om *hur vi ser på validering, kunskap och lärande, hur vi utformar bedömning och hur vi ser på bedömarkompetens*.

Det har betydelse hur vi tänker om validering. Ser vi det som en möjlighet ur individens synpunkt eller som en pålaga och ett hot mot den akademiska traditionen och undervisningen? Innebär validering att genomföra ett eller flera prov som kan visa vad validanden kan eller inte kan? Är den som bedömer en grindvakt som garanterar att inte några detaljer i den av lärosätet i förväg definierade kunskapen som ska valideras saknas? Måste kunskapen definieras i termer av detaljerade lärandemål och bedömningskriterier för att man ska kunna vara säker på att validering och bedömning är både rättssäker och rättvis och också ska kunna granskas? Någon hjälp ska kanske inte heller ges för det skulle kunna uppfattas som en typ av "fusk". Betoningen ligger på att det är studenten själv som ska visa sin kompetens. Innebär hög kvalitet att ingen släpps igenom om vi inte är helt säkra på att personen besitter samma detaljerade kunskaper som de som studerar i traditionell utbildning förväntas ha?

Enligt VAL-förordningen ska kraven på ämneskunskaper anses uppfyllda om man har de ämneskunskaper som krävs enligt examensordningen (Högskoleförordningen, bilaga 2). Ämneskunskaper ska i detta sammanhang förstås ur ett undervisningsperspektiv som också inkluderar ämnesdidaktik och metodik, dvs. man ska ha de kunskaper som krävs av en lärare för att kunna undervisa i ämnet. VAL-förordningens öppna formulering lämnar stort utrymme att definiera vilka kunskaper som krävs och hur detta ska tolkas och bedömas när det gäller obehöriga lärare med lång lärarerfarenhet. Trots denna öppna formulering har lärosätena inte valt att utforma en valideringsprocess som direkt utgår från examensmålen utan i samtliga fall valt att kodifiera detta i form av kurser och lärandemål, som ibland är desamma eller ligger mycket nära reguljär utbildning. Kurser inom reguljär utbildning är inte utformade för att möta personer med lång lärarerfarenhet utan vänder sig till nybörjare. I de flesta ämnen har man valt att modifiera och justera den reguljära utbildningens kurser och lärandemål för att anpassa dessa till målgruppen och möjliggöra validering. Om man bara har ett litet fåtal studenter som ska genomföra validering är det naturligtvis mer rationellt att använda befintliga kursplaner som utgångspunkt. Man har då utgått från kursplanernas lärandemål att bedöma kunskaperna mot men varit mycket flexibel när det gäller formerna för bedömning. Har man många studenter blir det mer motiverat att utforma särskilda valideringsbara kurser.

Kursutformningen har medfört en viss otydlighet när det gäller begreppet validering. Kursen blir kartläggningsinstrumentet i valideringsprocessen och examinationen utgör bedömningen. Erkännandet innebär slutligen att poängen införs i Ladok. Detta innebär att man inte specifikt synliggör de poäng som validerats, vilket framställs som önskvärt och till och med som ett kvalitetskriterium i en del sammanhang. Om kvalitet innebär att studenterna verkligen har de kunskaper som krävs borde detta helt sakna betydelse. Lärosätet har mandat att bedöma reell

kompetens i alla sammanhang och en vanlig examination i en vanlig kurs kan också innebära bedömning av reell kompetens. Vi vet ju inte om studenterna hade kunskapen när de började kursen eller om de över huvud taget studerat i kursen eftersom det generellt inte krävs obligatorisk närvaro.

När det gäller synen på de krav som måste ställas skiljer det sig åt i graden av detaljering. Ibland har man framfört att det är viktigt ur kvalitetssynpunkt att man använder samma kursplaner och ger samma eller liknande uppgifter till VAL-studenterna för att det ska vara likvärdig och rättvis bedömning som kan jämföras med reguljär utbildning. Men inte heller i reguljär utbildning kan vi vara säkra på att studenterna kan allt det som vi tänker oss att de ska kunna efter genomgångna kurser och inläsning av kurslitteratur. De prov och uppgifter de genomför prövar inte alla detaljer utan utgör någon form av "stickprov". Skulle det till och med kunna innebära att vi ställer högre krav på validanderna, "för säkerhets skull"?

Ett annat exempel på olika synsätt är hur man ser på VAL-förordningens skrivning när det gäller examensarbetets omfattning, som kan understiga de krav som ställs i examensordningen. I en del fall har man bedömt att det är nödvändigt att även dessa studenter skriver ett självständigt arbete/utvecklingsarbete om 15 hp inom sitt ämne vilket motsvarar kraven i reguljär utbildning. I andra fall har man genomfört ett mer anpassat forsknings- och/eller utvecklingsarbete av mindre omfattning. Kraven på att genomföra ett traditionellt självständigt arbete utgör en mycket stor, kanske alltför stor, utmaning för lärare med lång lärarerfarenhet men utan erfarenhet av tidigare akademiska studier. Om man dessutom förväntas genomföra arbetet till stor del på egen hand som en del i valideringen kanske det blir detta krav som förhindrar att dessa personer kommer att lyckas bli behöriga för det arbete de redan utför. Avhoppet från utbildningen i två av de tre ämnen som valt detta upplägg har varit procentuellt högre än för övriga ämnen. Det är möjligt att kraven på självständigt arbete kan vara en del av förklaringen. Kanske är avhoppet de facto fler än i statistiken då de studenter som uppger sig vara kvar i utbildningen kanske inte längre aktivt bedriver studier. Om genomförandet av ett traditionellt självständigt arbete som omfattar 15 hp utgör en kvalitetsaspekt på de nödvändiga kunskaper som en lärare måste ha i sitt ämne kan diskuteras. Regeringen har i förordningen gett möjlighet att föra en sådan diskussion.

Trygghet i egen bedömarkompetens och möjlighet till sambedömning kan innebära att man känner sig mer fri att utforma mål och bedömningsformer som utgår från förtrogenhetskunskap istället för att fokusera mer basala och detaljerade kunskaper. För att våga driva ett sådant synsätt krävs sannolikt att man har såväl både position och status inom institutionen som stöd av kolleger och beslutsfattare. Genom att utgå från helheten kan man också säkerställa delarna. Flera ämnen har valt att skapa en större valideringsbar kurs, 60 hp, som ser till helheten, tar fasta på ämnets hantverks- och färdighetsaspekter samt yrkesprofessionen. Ett sådant synsätt avspeglar sig i flera ämnens kursutformning och de bedömningsformer som används som till exempel: "Formerna för bedömning påverkas av varje enskild studerandes hantverksmässiga kunskap och erfarenhet, där olika sätt att examineras mot kursmålen därför kan erbjudas"¹⁷. Detta har inte inneburit lägre krav på kunskaperna. I de fall då validandernas kunskap inte är tillräckliga blir de heller inte godkända.

Om vi ser validering som en lärprocess, som i sig också innebär lärande, blir uppgiften att stötta validanden så att det blir möjligt att vid slutgiltig bedömning kunna uttrycka och visa tillräckliga kunskaper för att vi ska bedöma att lärandemålen uppnåtts. Vi tillhandahåller så att säga ett lexikon i den egna översättningsprocessen. Den ryske forskaren Vygotsky talar om den proximala inlärningszonen som finns mellan det som en individ redan kan och det som individen skulle kunna med stöttning från någon som kan mer (Bråten, 1998). Stöttningen kan tänkas som en form av byggnadsställning kring den lärande som tas bort när man kan själv och kan visa att man står på egna ben. Sådan stöttning skulle i ett valideringssammanhang kunna ha vissa likheter med formativ

¹⁷ SLFOOG Material, redskap och hantverkstekniker i grundskolans slöjdämne, 60 hp, Göteborgs universitet

bedömning och kunna utgöras av väl utformade valideringsuppgifter, valideringsguider, information, samtal, förslag på litteratur att läsa vid behov med mera. I de samtal vi fört i samband med framtagandet av denna rapport har olika aspekter av detta senare synsätt tydliggjorts. Man börjar valideringsprocessen med att förtydliga och förklara innebörder och krav. Exempel har visats på tidigare validanders arbeten. Särskilda valideringsguider har utformats. Ibland kan dock en ensam skriftlig valideringsguide mer likna en distanskurs utan undervisning. Ett sådant upplägg kan vara försvårande för validandens möjligheter att lyckas då det krävs stöd under processen från valideringsansvarig. Även mötet med andra validander kan vara ett stöd i en mödosam och ovan process. De flesta ämnen har haft möjlighet att organisera möten kontinuerligt under processen genom att till exempel förlägga en obligatorisk kurs parallellt med att man genomför validering. På så sätt har det funnits möjlighet att bygga upp en relation till studenterna och för studenterna att lära känna andra personer som genomför validering och därmed ingå i en lärgemenskap för utbyte och stöd. Möjlighet har också funnits i något ämne att vid behov delta i reguljär undervisning vid lärosätet. Detta förutsätter dock att man bor i närheten av lärosätet.

Det finns flera exempel på att validanderna ombetts att själva skatta sitt kunnande och också lyfta fram de kompetenser de tror sig sakna inför utformande av valideringsprocessen. I en del fall har validanderna själva fått föreslå hur de önskar få sitt kunnande bedömt. Det har varit möjligt att validera delar vid flera tillfällen och beroende på hur man lyckats har det fått betydelse för hur nästa steg i valideringsprocessen utformas. Syftet har tydligt varit att underlätta och stötta i valideringsprocessen på de sätt som man funnit möjliga utan att för den skull släppa på krav som måste ställas. Processen har dominerats av tillit och förtroende.

Ett arbetsintegrerat lärande ligger till grund för studier i VAL. Man ska vara yrkesverksam under tiden som man kompletterar sin utbildning där vissa delar också kan valideras. Möjligheten inom de praktisk-estetiska ämnena att validera vissa delar av kunnande och att studera traditionella kurser inom de områden som institutionen bestämt har varit viktig. Likaså har det varit bra att kunna föreslå kurser, eller moment i kurser, att läsa när valideringen visat på kunskapsluckor inom specifika områden. På så sätt har ett upplägg vuxit fram där man ser till helheten och skräddarsyr både validering och utbildning för att uppfylla kraven i ämnet. Detta innebär en tydlig kvalitetsaspekt. Validandernas subjektiva och spontana begrepp har kunnat utmanas och utvecklas med hjälp av generell och akademisk kunskap. I ämnena har man alltså gjort bedömningen att erfarenhetsbaserat lärande inte är tillräckligt för att utveckla det kunnande som krävs för en lärarexamen och därför ansett att de studerande ska studera en eller flera kurser. Ett tydligt fokus i hela processen är ämnesdidaktiken, antingen i form av specifika kurser eller som ett tydligt inslag i valideringen, men där omfattning och innehåll varierar något mellan ämnena. Man ger också i något fall uttryck för att det kunde vara bra om validanderna läste någon teoretisk kurs först i processen för att på så vis underlätta förståelsen för akademiska krav. Erfarenhetsmässigt vet vi att universitetslärare ofta uttrycker hur stimulerande det är att undervisa i kurser där deltagarna är yrkesverksamma som lärare och att diskussioner och samtal därmed får ett fördjupat innehåll. Kanske kan vi säga att kvaliteten i den undervisning som ges därmed också blir stärkt.

Flera av de personer vid institutionerna som vi samtalat med har uttryckt att de upplevde det som utmanande och svårt att påbörja arbetet med att utveckla och genomföra validering. Detta var något nytt som krävde mycket funderande och mycket arbete. Man kände sig osäker inför bedömningen och undrade inför frågor om likvärdighet, rättvisa och relevans med mera. Om man har genomfört många valideringar har man haft möjlighet att utveckla sin kompetens i arbetet. För varje gång man genomfört en validering ser man nya aspekter och ställer sig nya frågor om huruvida valideringen verkligen sätter individen i centrum och försöker skapa en så gynnsam situation som möjligt där validanden kan visa sitt kunnande på ett rättvisande sätt. Har man däremot bara stött på ett fåtal fall har naturligtvis en sådan säkerhet inför bedömning svårare att infinna sig.

Det är viktigt att man inte står ensam i valideringsarbetet, när det gäller såväl kartläggning som bedömning. Utvärdering och strävan efter utveckling och förbättring utgör en viktig kvalitetsaspekt. Detta kan i förlängningen innebära utbildningsinsatser inom institutionen och lärosätet. Från att vara skeptisk och något negativ till validering har flera uttryckt att de nu ser att validering är ett möjligt sätt att lyfta fram och erkänna kunnande och att processen kan hålla hög kvalitet. Vid en institution framhåller man hur viktig den första erfarenheten varit för tilltro till valideringens möjligheter, då man mött en mycket kunnig och kompetent validand. Inom flera ämnen bedömer man nu att man har den kompetens som krävs och att arbetet är viktigt och nödvändigt, särskilt när det finns brist på legitimerade lärare.

En annan aspekt av kvalitet är att man genom samtal om validering och bedömning utvecklar sitt kunnande. I arbetet har vi sett att VAL-samordningen försökt skapa ett forum där samtal om validering kan föras, problem och svårigheter diskuteras och på så vis hjälpa och stötta varandra i en ny och kanske utmanande situation. Det har också framkommit att man vill engagera fler inom institutionerna i valideringsarbetet och att man vill ha tillgång till personer med specifik expertkunskap inom delområden för man ska känna sig trygg i att bedömning sker på bästa sätt. Att inte vara ensam om att bedöma och fatta beslut om erkännande och tillgodoräknande utan att man kan vara flera bedömare har framhållits som viktigt av flera. Såväl reliabilitet som validitet kan stärkas genom ett sådant förfaringssätt.

På ett annat plan är en ytterligare kvalitetsaspekt att synliggöra de erfarenheter som görs när det gäller validering genom rapporter och annan dokumentation. Först när vi kan granska både eget och andras arbete och utsätta detta för diskussion och kritik kan erfarenheter så småningom bli till beprövade sådana.

Viktigast av allt - bedömarkompetens

Det allra viktigaste kvalitetskriteriet är enligt vår uppfattning bedömarkompetens. Utan skickliga och kompetenta bedömare som har stort förtroendekapital faller allt annat kvalitetsarbete. I valideringssammanhang ställs stora krav på bedömarkompetens som involverar att bedöma både handens och hjärnans arbete. Lika lite som vi anser att enbart akademisk kompetens är tillräcklig inom reguljär professionsutbildning är detta tillräckligt i ett valideringssammanhang, där reell kompetens ska bedömas utifrån ett arbetsintegrerat lärande. Det som krävs är både akademisk kompetens och professionskompetens. Detta har också tydligt uttryckts av alla de personer vi mött. Alla valideringsansvariga har lärarbakgrund med erfarenhet av att undervisa i sitt ämne i skolan. Alla undervisar också i lärarutbildningen och examinerar studenter i reguljära kurser.

Ibland innebär bedömning att man helt enkelt bedömer helhetsintrycket och hela processen utan att man i förväg delar upp helheten i kriterier och specifika krav. En sådan bedömning ställer stora krav på bedömarens egen expertkunskap och förmåga att analysera det man ska bedöma. Om bedömarena är mycket kunniga finns förutsättningar att också inkludera *tyst kunskap* och *kunskap i handling* i bedömningen. Ett sådant exempel är de besök, eller de videofilmer som används ibland, som görs för att bedöma aspekter av kunnandet i det praktisk-estetiska ämnet. En av bedömarena uttryckte detta så här: "Så fort jag kommer in i en slöjdsal ser jag så mycket". Detta är ett uttryck för bedömarens egen förtrogenhetskunskap. Ett annat exempel är när man utformar uppgifter som kan fånga in komplexa delar av kunnandet utan att i detalj i förväg definiera varje fråga. Ytterligare ett exempel är när man säger att "de får hålla på så länge de vill och tills vi bedömer att det är tillräckligt".

Ofta krävs att man vid bedömning både ska redovisa i förväg och i efterhand vilka kriterier som gällt vid bedömningen för att det ska bedömas som objektivt och rättssäkert och man litar därmed inte på bedömarens egen expertkunskap. Med andra ord skulle man kunna säga att det fulla förtroendet för och tilliten till bedömarens kompetens saknas i många beskrivningar av vad som är viktigt för kvalitet i validering. För att ersätta detta saknade förtroende uppställer man en rad olika mer eller mindre

specifika kriterier som ska säkerställa hög kvalitet. Det finns en risk att fokus förflyttas till att det är uppfyllandet av dessa kriterier som man bedömer som kvalitet, inte hur väl den som bedömer har lyckats i bemötande och i att utforma frågor, uppgifter etc. för att möjliggöra för validanden att i processen visa och lyfta fram sin kunskap så att den kan bli bedömd och erkänd. Varje människa har olika utgångspunkter för sina uppfattningar och tolkningar av världen och varje bedömning är därför subjektiv i någon mån. Det gäller sannolikt lika mycket i de fall då man bockar av i förväg uppställda kriterier eller detaljerat poängsätter uppgifter som när man kvalitativt bedömer helheten.

Vi vill till sist ge ett exempel på hur man på ett professionellt sätt kan genomföra och dokumentera en helhetsbedömning genom en kvalitativ beskrivning av det kunnande man har bedömt i form av examinationsanteckningar, underlag och beslut (bil. 2). Detta kan utgöra en illustration av hur en humanistiskt eller konstnärligt orienterad bedömning kan utformas där bedömarens uppgift är

att i kraft av sin expertkunskap kartlägga och 'lägga ut texten' om arbetets kvaliteter och brister. För att kunna göra detta krävs att bedömaren, exempelvis läraren, besitter stor känslighet för detaljer, 'ett tillräckligt differentierat spektrum av scheman för att kunna uppleva och förstå en liten bit av världen', och dessutom förmågan att skriva på ett sätt som gör att läsaren får en nyanserad och tydlig bild av de komplexa fenomen och processer, som lärande och undervisning består av (Eisner i Korp, 2003, s. 115).

Dubbel vinst - humankapital och social rättvisa

Bakom utformandet av VAL finns i huvudsak rationella och ekonomiska argument. Men vi kan nog konstatera att också mer humanistiska aspekter på valideringens möjligheter visat sig. För att obehöriga lärare i praktisk-estetiska ämnen ska kunna antas i VAL ställs inga krav på tidigare formella studier eller krav på grundläggande behörighet. Kraven är att man har lång yrkeserfarenhet av att arbeta som lärare och att man kan nå examen inom ramen för 120 hp. På så sätt kan det bli möjligt för andra grupper att studera vid högskola, än de som vanligtvis får tillträde till sådana studier. I VAL har personer, som inte har någon tidigare högskoleutbildning kunnat antas och också genomföra studier och validering med gott resultat, därmed kunnat avlägga en lärarexamen. Många har haft andra typer av utbildningar inom sina områden. Att genomföra en valideringsprocess är en krävande uppgift och alla har inte lyckats.

Resultatet har blivit ekonomiskt försvarbart, i alla fall ur samhällsekonomisk och individens synpunkt. Obehöriga lärare i praktisk-estetiska ämnen har kunnat vara kvar på sin arbetsplats under studierna och kommunerna har inte blivit tvungna att anställa vikarier i en redan stor bristsituation. Eleverna har fått ha kvar sina lärare. De som studerat i VAL har inte behövt ta dyra och omfattande studielån. Kostnaden har varit den enskilde studentens arbetsinsats, som varit stor, och institutionernas kostnader för att bygga upp och genomföra validering.

Kostnaderna för institutionernas arbete med validering skiljer sig inte nämnvärt från kostnader för att ge reguljär utbildning. Allt valideringsarbete som kartläggning, bedömning, studieplanering med mera sker på individnivå. Likaså har den situationen att validering inte är så vanligt förekommande i högskolan medfört att man varit tvungen att utveckla ett förhållningssätt till validering och sin syn på kunskap, lärande och bedömning. Detta har inneburit att nya kurser och nya metoder för att kartlägga och bedöma kunnande utifrån ett erfarenhetsbaserat lärande tagits fram. Institutionerna har dock inte bara haft kostnader utan också nytta av arbetet genom den kompetensutveckling det inneburit och som har lett till både nya tankar och kvalitetsutveckling som också fått inflytande inom reguljära kurser.

Konstruktionen av VAL-utbildningen kan bidra till social rättvisa och i vissa fall ge tillgång till högre utbildning för nya grupper. Personer har kunnat lämna utbildningen stärkta i självförtroende och medvetna om att de uppfyller samma krav på kompetens och kunnande som andra lärare och därmed få möjlighet att få en legitim och likvärdig ställning på sin arbetsplats. Inte minst viktig blir den anställningstrygghet som detta medför. För eleverna innebär det att de får undervisning av

legitimerade lärare som kan ge en kvalitativt god undervisning och därmed ge goda möjligheter till lärande. Vinsten kan sägas ha varit dubbel, både ekonomiska och humanistiska värden har uppnåtts. För de personer som påbörjat en valideringsprocess men inte fullt ut lyckats kan däremot det personliga priset av att misslyckas bli högt.

Referenser

- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (1994) *Tolkning och reflektion*. Lund: Studentlitteratur
- Andersson, Per & Fejes, Andreas (2005) *Kunskapens värde - validering i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Andersson, Per & Sjösten, Nils-Åke & Ahn, Song-Ee (2003) *Att värdera kunskap och kompetens. Perspektiv på validering*. Forskning i fokus, nr. 9. Myndigheten för skolutveckling
- Boud, David & Garrick, John (1999) *Understanding Learning at Work*. London, New York: Routledge
- Bron, Agnieszka & Wilhelmson, Lena, red. (2004) *Lärprocesser i högre utbildning*. Stockholm: Liber
- Bråten, Ivar, red. (1998) *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur
- Carlgren, Ingrid & Marton, Ference (2000) *Lärare av i morgon*. Pedagogiska magasinets skriftserie nummer ett. Stockholm: Lärarförbundets förlag
- Carlsson, Carl-Gustaf & Gerrevall, Per & Pettersson Astrid (2007) *Bedömning av yrkesrelaterat kunnande*. Stockholm: HLS Förlag
- Ellström, Per-Erik (1996) Rutin och reflektion. Förutsättningar och hinder för lärande i dagligt arbete. I: Ellström, Per-Erik & Gustavsson, Bernt & Larsson, Staffan (red.) *Livslångt lärande*. Lund: Studentlitteratur
- EU Rådets rekommendation av den 20 december 2012 om validering av icke-formellt och informellt lärande*. 2012/C 398/01
- Frohagen, Jenny, *Begreppet praktiskt estetiska ämnen, ä.k. PREST-ämnen* (www). Hämtat från Fröken Slöjddidaktik <http://frokenslojddidaktik.blogspot.com/p/begreppet-pratiskt-estetiska-amnen-ak.html> Hämtat 14 maj 2020. Blogginlägg
- Furberg, Kierstin & Johansson, Nils & Lidström Persson, Anna-Karin & Malm, Susanna & Netje, Maria (2016) *Validering av förskolepedagogiskt ämnesområde*. VAL, Rapport 2016:1
- Furberg, Kierstin & Johansson, Nils & Olsson, Ingrid (2017) *Validering av ämnesdidaktik inklusive metodik*. VAL, Rapport 2017:1
- Gardersten, Jens (2017) *Lärarkvalitetens nödvändiga grund*. I: Gerrevall, Per (red.) (2017) *Att bedöma lärarkvalitet. Skicklighet, lämplighet & kompetens*. Stockholm: Natur & Kultur
- Gerrevall, Per (red.) (2017) *Att bedöma lärarkvalitet. Skicklighet, lämplighet & kompetens*. Stockholm: Natur & Kultur
- Gustavsson, Bernt (1996) Att leva och lära livet ut – livslångt lärande ur ett integrativt perspektiv. I: Ellström, Per-Erik, Gustavsson, Bernt & Larsson, Staffan (red.) *Livslångt lärande*. Lund: Studentlitteratur
- Gustavsson, Bernt (2000) *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Wahlström & Widstrand
- Högskoleförordningen (1993:100)
- Korp, Helena (2003) *Kunskapsbedömning – hur, vad och varför*. Forskning i fokus nr 13. Myndigheten för skolutveckling
- Larsson, Staffan (1996) Vardagslärande och vuxenstudier. I: Ellström, Per-Erik & Gustavsson, Bernt & Larsson, Staffan (red.) *Livslångt lärande* Lund: Studentlitteratur

- Lauvås, Per & Handal, Gunnar (1993) *Handledning och praktisk yrkesteori*. Lund: Studentlitteratur
- Lave, Jean & Wenger, Etienne (1991) *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. Cambridge University Press
- Marton, Ference & Booth, Shirley (2000) *Om lärande*. Lund: Studentlitteratur
- Motion 1992/93: Ub518 *De praktisk/estetiska ämnena i skolan*. <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/de-praktiskeestetiska-amnena-i-skolan> GG02Ub518 Hämtat 14 maj 2020
- NVL. Nordic Network for Adult Learning (2017), Quality in Validation of Prior Learning <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1360719/FULLTEXT01.pdf> Hämtat 14 maj 2020
- Prop. 2001/02:15 *Den öppna högskolan*
- Prop. 2009/10:89 *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*
- Schön, Donald, A (1996) *Den reflekterande praktikern*. I: Brusling, Christer & Strömquist, Göran (red.) *Reflektion och praktik i läraryrket*. Lund: Studentlitteratur
- Sjödén, Anna (2004) *Validering ett mångtydigt begrepp*. I: Säfström, Carl Anders (red.) *Validering som utbildningspolitiskt instrument*. Rapporter från institutionen för lärarutbildning 2004:1, Uppsala universitet
- SFS 2011:326 *Förordning om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare*
- SFS 2011:686 *Förordning om pedagogisk högskoleutbildning som leder till ämneslärarexamen*
- SFS 2011:689 *Förordning om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärar- eller förskollärarexamen*
- SFS 2013:831 *Förordning om dels fortsatt giltighet av förordningen (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen, dels om ändring i samma förordning*.
- Skolverket Grundskolan – Personalstatistik med behörighet – per ämne och kategori (www) https://siris.skolverket.se/reports/rwservlet?cmdkey=common&geo=1&report=personal_amine2&pflik=G&p_verksform=11&p_hman=&p_niva=S&p_amine=&P_VERKSAMHETSAR=2018&P_KOMMUNKOD=&P_LANKOD=&p_skolkod=&p_hmankod Publicerat 1 februari 2019. Hämtat 14 maj 2020
- SOU 1992:94 *Skola för bildning*. Betänkande av läroplanskommittén
- SOU 2018:29 *Validering i högskolan – för tillgodoräknande och livslångt lärande*. Delbetänkande av Valideringsdelegationen 2015-2019
- SOU 2019:69 *Validering - för kompetensförsörjning och livslångt lärande*. Slutbetänkande av Valideringsdelegationen
- Sundqvist Nilsson, Ulla-Karin (2015) *Validering för tillgodoräknande inom Lärarlyftet* https://www.su.se/polopoly_fs/1.254653.1446646092!/menu/standard/file/Manual%20%20validering%20f%C3%B6r%20tillgodor%C3%A4knande%20inom%20L%C3%A4rlyftet.pdf Hämtat 14 maj 2020
- Säfström, Carl Anders (2004) *Kunskapssamhället, det livslånga lärandet och individens behov: Regleringens förändrade ansikte*. I Säfström, Carl Anders (red.) *Validering som utbildningspolitiskt instrument*. Rapporter från institutionen för lärarutbildning 2004:1, Uppsala universitet
- Säljö, Roger (2000) *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Bokförlaget Prisma

Bilagor

- Bilaga 1 SFS 2011:689 Förordning om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare som saknar lärar- eller förskollärarexamen
- Bilaga 2 Examinationsanteckningar. Underlag och beslut i kursen SLF00G

Förordning (2011:689) om vissa behörighetsgivande examina för legitimation som lärare och förskollärare och om högskoleutbildningar för vidareutbildning av lärare och förskollärare som saknar lärar- eller förskollärarexamen

t.o.m. SFS 2018:1509 SFS nr: 2011:689

Departement/myndighet: Utbildningsdepartementet

Utfärdad: 2011-05-26

Ändrad: t.o.m. SFS 2018:1509

Ändringsregister: [SFSR \(Regeringskansliet\)](#)

Källa: [Fulltext \(Regeringskansliet\)](#)

Innehåll:

[Övergångsbestämmelser](#)

Inledande bestämmelser

Förordningens innehåll

1 § I denna förordning finns det bestämmelser om

1. utfärdande av vissa examina som kan vara behörighetsgivande för legitimation enligt 2 kap. 16 § skollagen (2010:800), och

2. högskoleutbildningar som anordnas med särskilda medel och som syftar till att erbjuda vidareutbildningar av lärare och förskollärare så att de uppnår en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation enligt 2 kap. 16 § skollagen. Förordning (2013:831).

Definitioner

2 § Med huvudman avses i denna förordning den som enligt skollagen (2010:800) är huvudman inom skolväsendet.

Med högskolor avses i denna förordning även universitet.

Tillämpliga bestämmelser

3 § I högskolelagen (1992:1434) finns det grundläggande bestämmelser om högskoleutbildning.

Högskoleförordningen (1993:100) ska tillämpas om inte något annat följer av denna förordning.

Förordningen (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen ska tillämpas om inte något annat följer av denna förordning. Förordning (2013:831).

Utfärdande av vissa examina

Ansökan om examen

4 § Den som har påbörjat en utbildning, som enligt äldre föreskrifter hade kunnat leda till en examen som kan vara en sådan behörighetsgivande examen för legitimation som lärare eller förskollärare som avses i 2 kap. 16 § skollagen (2010:800), får ansöka om att få en examen för utbildningen.

Prövning av ansökan

5 § Ansökan enligt 4 § prövas av en högskola som anordnar utbildning som kan leda till en sådan behörighetsgivande examen som avses i 2 kap. 16 § skollagen (2010:800).

Den som uppfyller sådana krav som kan anses motsvara de som har gällt för en examen ska få ett examensbevis av högskolan.

Högskolan ska pröva om en sökandes tidigare utbildning eller verksamhet kan godtas för att han eller hon ska anses uppfylla kraven.

Utbildningar av lärare och förskollärare som saknar behörighetsgivande examen

Var utbildningarna anordnas

6 § Utbildningarna enligt 1 § 2 ska anordnas vid de högskolor som regeringen beslutar.

Vad utbildningarna syftar till

7 § Utbildningarna ska ges för att öka andelen lärare och förskollärare i skolan och förskolan som har en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation enligt 2 kap. 16 § skollagen (2010:800). Förordning (2013:831).

Behörighet

8 § /Upphör att gälla U:2022-01-01/ För behörighet till utbildning enligt denna förordning gäller 9-11 §§ i stället för bestämmelserna om grundläggande och särskild behörighet i 7 kap. 5, 8-11, 25 och 28-31 a §§ högskoleförordningen (1993:100) samt 7 kap. 24 § högskoleförordningen i fråga om hänvisningen till 5 § samma kapitel.

Bestämmelserna om undantag från något eller några behörighetsvillkor i 7 kap. 3 § högskoleförordningen gäller även behörighetsvillkor som uppställs i denna förordning.

Första och andra styckena och 9-11 §§ gäller inte behörighet till utbildning som avses i förordningen (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen.

Förordning (2013:831).

8 § /Träder i kraft I:2022-01-01/ För behörighet till utbildning enligt denna förordning gäller 9-11 §§ i stället för bestämmelserna om grundläggande och särskild behörighet i 7 kap. 5-6, 25 och 28-31 a §§ högskoleförordningen (1993:100) samt 7 kap. 24 § högskoleförordningen i fråga om hänvisningen till 5-5 b §§ samma kapitel.

Bestämmelserna om undantag från något eller några behörighetsvillkor i 7 kap. 3 § högskoleförordningen gäller även behörighetsvillkor som uppställs i denna förordning.

Första och andra styckena och 9-11 §§ gäller inte behörighet till utbildning som avses i förordningen (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen. Förordning (2018:1509).

8 a § När det gäller särskild behörighet till utbildning enligt denna förordning gäller 9-11 §§ i stället för bestämmelserna om särskild behörighet i 7 kap. 8-11 §§ högskoleförordningen (1993:100).

Förordning (2018:1509).

9 § Behörighet för utbildning enligt denna förordning som ska leda till en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation som lärare enligt 2 kap. 16 § skollagen (2010:800) har den som saknar en sådan examen, om han eller hon

1. på grund av tidigare högskoleutbildning, tidigare motsvarande utbildning eller arbetslivserfarenhet som lärare har förutsättningar att uppnå en behörighetsgivande examen för legitimation som lärare enligt denna förordning, och

2. är verksam som lärare hos en sådan huvudman som avses i 2 §. Förordning (2013:831).

10 § Behörighet för utbildning enligt denna förordning som ska leda till förskollärarexamen enligt 19 § har den som saknar en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation som förskollärare enligt 2 kap. 16 § skollagen (2010:800), om han eller hon

1. på grund av tidigare högskoleutbildning, tidigare motsvarande utbildning eller arbetslivserfarenhet som förskollärare har förutsättningar enligt denna förordning att uppnå en förskollärarexamen enligt 19 §, och

2. är verksam som förskollärare hos en sådan huvudman som avses i 2 §. Förordning (2013:831).

11 § Utöver det som följer av 9 eller 10 § gäller att den sökande ska ha gått igenom högskoleutbildning eller på något annat sätt ha förvärvat motsvarande kunskaper i sådan omfattning att en examen, som kan vara behörighetsgivande för legitimation enligt 2 kap. 16 § skollagen (2010:800), kan uppnås inom ramen för en utbildning enligt denna förordning. Förordning (2013:831).

Urval

12 § /Upphör att gälla U:2022-01-01/ Vid urval ska hänsyn tas till de sökandes meriter. I stället för vad som anges om urval i 7 kap. 12 § andra stycket, 13-19, 23, 26, 27 och 32 §§ högskoleförordningen (1993:100) är urvalsgrunderna

1. andra särskilda prov än sådant högskoleprov som avses i 7 kap. 20 § högskoleförordningen,
2. tidigare utbildning, och
3. arbetslivserfarenhet.

Högskolan får meddela föreskrifter om vilka urvalsgrunder enligt första stycket som ska användas.

Vid i övrigt likvärdiga meriter får urval också göras enligt vad som anges i 7 kap. 12 § tredje stycket högskoleförordningen.

Första-tredje styckena gäller inte urval till utbildning som avses i förordningen (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen. Förordning (2013:831).

12 § /Träder i kraft I:2022-01-01/ Vid urval ska hänsyn tas till de sökandes meriter. I stället för vad som anges om urval i 7 kap. 12 § andra stycket, 13-19, 23, 26, 27 och 32 §§ högskoleförordningen (1993:100) är urvalsgrunderna

1. andra särskilda prov än sådant högskoleprov som avses i 7 kap. 20 § högskoleförordningen,
2. tidigare utbildning, och
3. arbetslivserfarenhet.

Högskolan får meddela föreskrifter om vilka urvalsgrunder enligt första stycket som ska användas.

Vid i övrigt likvärdiga meriter får urval också göras enligt vad som anges i 7 kap. 12 a § högskoleförordningen.

Första-tredje styckena gäller inte urval till utbildning som avses i förordningen (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen. Förordning (2018:1509).

Antagning

13 § Den som vill bli antagen till en utbildning enligt denna förordning ska anmäla det inom den tid och på det sätt som högskolan bestämmer.

Antagning till utbildningarna ska göras senast den 30 juni 2026. Förordning (2016:959).

Utbildningarnas genomförande

14 § Utbildning enligt denna förordning som ska leda till en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation som lärare enligt 2 kap. 16 § skollagen (2010:800) får för en student sammanlagt omfatta högst 120 högskolepoäng.

Utbildning enligt denna förordning som ska leda till förskollärarexamen enligt 19 § ska för en student sammanlagt omfatta 30 högskolepoäng inom den utbildningsvetenskapliga kärnan.

Utbildningen ska anordnas på minst kvartstid. Om utbildningen ska leda till en examen som kan vara behörighetsgivande för legitimation som lärare, får den dock för en student pågå under högst fyra år. Förordning (2013:831).

15 § Utbildningarna ska planeras med hänsyn till varje students tidigare utbildning och arbetslivserfarenhet.

Antalet högskolepoäng för ett självständigt arbete (examensarbete) som krävs enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100) eller motsvarande krav enligt äldre bestämmelser för en behörighetsgivande examen, får understigas vid utbildning enligt denna förordning. Förordning (2013:831).

16 § Bestämmelserna i 7 kap. 33 § högskoleförordningen (1993:100) ska inte gälla för utbildningarna. Förordning (2013:831).

Särskilda krav för examen för studenter med viss yrkeserfarenhet

Vilka studenter omfattas?

17 § I 19-22 och 25-29 §§ anges särskilda krav för att avlägga förskolläraryrkes-, grundläraryrkes-, ämnesläraryrkes- eller yrkesläraryrkesexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Dessa krav gäller bara för studenter som

1. har arbetat i skolväsendet i en eller flera anställningar som lärare eller förskollärare under sammanlagt minst åtta läsår eller motsvarande under de senaste 15 åren före såväl den 1 juli 2015 som den dag utbildningen ska vara slutförd,
2. var anställda som lärare eller förskollärare i skolväsendet den 1 december 2013, och
3. inom ramen för utbildning enligt denna förordning har fullgjort studier inom den utbildningsvetenskapliga kärnan om 30 högskolepoäng. Förordning (2013:831).

18 § I 23, 24, 27 och 28 §§ anges särskilda krav för att avlägga ämnesläraryrkesexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100). Dessa krav gäller bara för studenter som

1. har en examen från en högskoleutbildning som varit avsedd att ge kompetens för yrkesverksamhet som pedagog i skolväsendet i något eller några av undervisningsämnena dans, teater eller rörelse och drama eller en motsvarande utländsk examen,
2. bedriver undervisning i skolväsendet som huvudsakligen avser det eller de ämnen som avses i 1,
3. har arbetat sammanlagt minst ett läsår eller motsvarande i en eller flera anställningar som lärare i skolväsendet eller med arbetsuppgifter som liknar undervisning inom skolväsendet,
4. var anställda som lärare i skolväsendet den 1 december 2013, och
5. inom ramen för utbildning enligt denna förordning har fullgjort studier inom den utbildningsvetenskapliga kärnan om 30 högskolepoäng. Förordning (2013:831).

Förskolläraryrkesexamen

19 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för förskolläraryrkesexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har de kunskaper inom det förskolepedagogiska området som krävs enligt samma bilaga för en sådan examen. Förordning (2013:831).

Grundläraryrkesexamen

20 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i fritidshem enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har de kunskaper inom det fritidspedagogiska området och de ämneskunskaper i det eller de undervisningsämnen som krävs enligt samma bilaga för en sådan examen. Förordning (2013:831).

21 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1-3 enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har de ämneskunskaper i de undervisningsämnen som krävs enligt samma bilaga för en sådan examen. Förordning (2013:831).

22 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för grundlärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 4-6 enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har de ämneskunskaper i de undervisningsämnen som krävs enligt samma bilaga för en sådan examen. Förordning (2013:831).

Ämneslärarexamen som omfattar något eller några av ämnena dans, teater eller rörelse och drama

23 § En student som avses i 18 § ska anses uppfylla kraven för ämneslärarexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100).

För ämneslärarexamen som avses i första stycket är 6 kap. 5 § andra stycket högskoleförordningen och bilaga 4 till den förordningen inte tillämpliga.

En ämneslärarexamen som avses i första stycket ska anses omfatta ett eller två av undervisningsämnena dans eller teater eller bara undervisningsämnet rörelse och drama. Examen ska dock bara anses omfatta ett eller två av dessa ämnen, om studentens tidigare examen enligt 18 § 1 varit avsedd att ge kompetens för yrkesverksamhet som pedagog i ämnet. Förordning (2013:831).

24 § En ämneslärarexamen som avses i 23 § ska anses ha inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7-9, om den omfattar undervisningsämnet rörelse och drama. Om examen omfattar ett eller två av undervisningsämnena dans eller teater, ska den anses ha inriktning mot arbete i gymnasieskolan. Förordning (2013:831).

Ämneslärarexamen som kan omfatta även andra ämnen

25 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7-9 enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har de ämneskunskaper som krävs enligt samma bilaga för en sådan examen. Ämneskunskaperna ska avse ett, två eller tre undervisningsämnen i grundskolans årskurs 7-9.

För ämneslärarexamen som avses i första stycket är 6 kap. 5 § andra stycket högskoleförordningen och bilaga 4 till den förordningen inte tillämpliga.

En ämneslärarexamen som avses i första stycket ska anses omfatta det eller de undervisningsämnen som studenten enligt första stycket har tillräckliga ämneskunskaper i. Förordning (2013:831).

26 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har de ämneskunskaper som krävs enligt samma bilaga för en sådan examen. Ämneskunskaperna ska avse ett eller två undervisningsämnen i gymnasieskolan. Detta eller dessa ämnen får inte vara ett yrkesämne.

För ämneslärarexamen som avses i första stycket är 6 kap. 5 § andra stycket högskoleförordningen och bilaga 4 till den förordningen inte tillämpliga.

En ämneslärarexamen som avses i första stycket ska anses omfatta det eller de undervisningsämnen som studenten enligt första stycket har tillräckliga ämneskunskaper i. Förordning (2013:831).

Gemensamma bestämmelser om ämneslärarexamen

27 § Om ämneslärarexamen ska anses ha inriktning mot arbete i grundskolans årskurs 7-9 enligt 24 eller 25 § och omfatta

1. ett undervisningsämne, ska den anses omfatta kursfordringar om 180 högskolepoäng och avläggas på grundnivå,
2. två av undervisningsämnena svenska, samhällskunskap eller musik, ska den anses omfatta kursfordringar om 270 högskolepoäng och avläggas på avancerad nivå,
3. två undervisningsämnen i en annan kombination än som avses i 2, ska den anses omfatta kursfordringar om 240 högskolepoäng och avläggas på avancerad nivå, eller
4. tre undervisningsämnen, ska den anses omfatta kursfordringar om 270 högskolepoäng och avläggas på avancerad nivå.

Examen ska anses omfatta en fördjupning om 90 högskolepoäng i det undervisningsämne som studenten har mest erfarenhet av att undervisa i eller störst omfattning av ämnesstudier i. Om studenten har lika stor erfarenhet av att undervisa eller lika stor omfattning av ämnesstudier i varje undervisningsämne, får han eller hon välja vilket av ämnena som ska anses omfatta 90 högskolepoäng. För varje övrigt undervisningsämne ska examen anses omfatta 45 högskolepoäng om examen omfattar tre undervisningsämnen och 60 högskolepoäng om examen omfattar två undervisningsämnen. När examen ska anses omfatta två av undervisningsämnena svenska, samhällskunskap eller musik, ska den dock anses omfatta 90 högskolepoäng i båda ämnena. Studenten får välja om det är hans eller hennes erfarenhet av att undervisa eller ämnesstudier som ska beaktas.

Utöver vad som följer av högskoleförordningen (1993:100) ska det av examensbeviset framgå vilken omfattning varje undervisningsämne ska anses ha. Förordning (2017:895).

28 § Om ämneslärarexamen ska anses ha inriktning mot arbete i gymnasieskolan enligt 24 eller 26 § och omfatta

1. ett undervisningsämne, ska den anses omfatta kursfordringar om 210 högskolepoäng och avläggas på grundnivå, eller
2. två av undervisningsämnena svenska, samhällskunskap eller musik, ska den anses omfatta kursfordringar om 330 högskolepoäng och avläggas på avancerad nivå, eller
3. två undervisningsämnen i en annan kombination än som avses i 2, ska den anses omfatta kursfordringar om 300 högskolepoäng och avläggas på avancerad nivå.

Examen ska anses omfatta en fördjupning om 120 högskolepoäng i det undervisningsämne som studenten har mest erfarenhet av att undervisa i eller störst omfattning av ämnesstudier i och, om det är fråga om två undervisningsämnen, 90 högskolepoäng i det andra ämnet. Om studenten har lika stor erfarenhet av att undervisa eller lika stor omfattning av ämnesstudier i båda undervisningsämnena, får han eller hon välja vilket av ämnena som ska anses omfatta 120 högskolepoäng. När examen ska anses omfatta två av undervisningsämnena svenska, samhällskunskap eller musik, ska den dock anses omfatta 120 högskolepoäng i båda ämnena. Studenten får välja om det är hans eller hennes erfarenhet av att undervisa eller ämnesstudier som ska beaktas.

Utöver vad som följer av högskoleförordningen (1993:100) ska det av examensbeviset framgå vilken omfattning varje undervisningsämne ska anses ha. Förordning (2013:831).

Yrkeslärarexamen

29 § En student som avses i 17 § ska anses uppfylla kraven för yrkeslärarexamen enligt bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100), om studenten har sådana kvalificerade och relevanta yrkeskunskaper som avses i 4 § förordningen (2010:2021) om tillträde till utbildning som leder till yrkeslärarexamen. Förordning (2013:831).

Redovisning av studier

30 § Förordningen (1993:1153) om redovisning av studier m.m. vid universitet och högskolor ska tillämpas på utbildningarna. Förordning (2013:831).

Överklagande

31 § Till Överklagandenämnden för högskolan får, i stället för vad som anges i 12 kap. 2 § högskoleförordningen (1993:100), följande beslut av en högskola överklagas:

1. beslut om att en sökande inte uppfyller kraven på behörighet för att bli antagen till sådan utbildning som avses i denna förordning,
2. beslut att inte göra undantag från behörighetsvillkoren i fall som avses i 7 kap. 3 § andra meningen högskoleförordningen,
3. beslut om tillgodoräknande av utbildning eller verksamhet enligt 6 kap. 8 § högskoleförordningen,
4. beslut att avslå en students begäran om befrielse från ett obligatoriskt utbildningsmoment, och
5. beslut att avslå en begäran om att få examensbevis eller kursbevis. Förordning (2013:831).

Övergångsbestämmelser

2011:689

1. Denna förordning träder i kraft den 23 juni 2011 och gäller till och med den 30 juni 2018.
2. Genom förordningen upphävs förordningen (2007:224) om högskoleutbildning för vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen.
3. Den som har påbörjat en utbildning till en lärarexamen enligt den upphävda förordningen har rätt att slutföra sin utbildning till en sådan examen enligt bestämmelserna i den upphävda förordningen, dock senast den 31 december 2014.

2017:895

1. Denna förordning träder i kraft den 2 juli 2018.
2. Den som före den 2 juli 2018 har påbörjat en ämneslärarutbildning enligt 23 §, 24 § första meningen, 25 eller 27 § har rätt att slutföra sin utbildning för att få en examen enligt bestämmelserna i den äldre lydelsen, dock längst till och med utgången av december 2024. Hänvisningarna i 23 och 25 §§ till bilaga 2 till högskoleförordningen (1993:100) ska då avse bilaga 2 i lydelsen före den 2 juli 2018.

2018:1509

1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2019 i fråga om 8 a § och i övrigt den 1 januari 2022.
2. Bestämmelserna i 8 och 12 §§ i den nya lydelsen och i den nya 8 a § ska tillämpas första gången vid antagning till utbildning som börjar efter utgången av maj 2022.
3. Äldre bestämmelser gäller fortfarande i fråga om antagning till utbildning som börjar före den 1 juni 2022.

Examinationsanteckningar

Underlag och beslut

KURS

Kurskod SLF00G

Kurs Material, redskap och hantverkstekniker i grundskolans slöjdämne, 60 hp

Betygskod/hp 1010, 37,5 hp

DELTAGARE

Namn Anna Andersson

Personnummer 000000-0000

Termin VT18

KURSPLANEMÅL (skuggade mål ingår i kursen, men ej i ovanstående betygskod):

Efter avslutad kurs ska studenten kunna (samtliga mål gäller med inriktning på antingen textilslöjd eller trä- och metallslöjd):

1. redogöra för olika slöjdmaterials framställning/förädling, egenskaper och användningsområden
2. redogöra för hur och till vad olika redskap och utrustning för slöjdarbete kan användas, samt hur detta sker på ett säkert och ändamålsenligt sätt
3. förklara begrepp relaterade till slöjdens material, redskap och maskiner
4. bearbeta slöjdmaterial och härvid hantera lämpliga redskap
5. utföra och beskriva ett relevant urval av hantverkstekniker för elevers slöjdande inom grundskolans slöjdämne
6. underhålla redskap och utrustning för slöjdarbete med fokus på såväl funktion som säkerhet
7. använda korrekta och relevanta benämningar för att beskriva material, redskap och hantverkstekniker inom området för grundskolans slöjdämne
8. resonera och jämföra slöjdmaterial i relation till miljö- och resurshushållningsaspekter
9. motivera och förklara urvalet av behärskade hantverkstekniker i relation till grundskolans behov i slöjdundervisning
10. reflektera kring förhållandet mellan material, redskap och hantverkstekniker, och hur detta relaterar till grundskolans kursplan för slöjdämnet

Beskrivning av underlag för examination

- Bilagor skickade med anmälan till VAL
- Närvaro (Christina Campopiano) vid del av slöjdlektion 180522
- Intervju/samtal 180522

Motivering och förslag till examinationsbeslut

Underlaget för examination visar att Anna Andersson väl uppfyller kursmål 3-6, 9 och 10.

Anna har sedan barnsben ett stort och mycket brett intresse för olika textila hantverkstekniker. Redan som mycket liten kom hon i kontakt med sömmerskeyrket, då båda föräldrarna arbetade med klädsömnad. Genom att nyfiket förkovra sig i nya textila tekniker och material, har Anna idag kunskaper om många olika tekniker. Hon har också påbörjat en textilläro utbildning i Linköping, som hon inte läst klar.

Vid vårt möte visar Anna upp flertalet egentillverkade textila föremål och berättar om tillvägagångssätten vid tillverkningen och materialen som använts, med för slöjdamnet relevanta begrepp. Hon uppvisar genom detta att hon behärskar flertalet textila hantverkstekniker och har mycket god kunskap om textila material och redskap.

I slöjdsalen där Anna arbetar råder mycket god ordning och salen upplevs mycket funktionell. Salen är ljus och luftig med goda utrymmen för olika arbeten. Det finns flera höga samlingsbord men också 12 symaskinsbord utmed väggarna. I salen finns såväl nödstopp som timer till strykbordet.

Under besöket undervisar Anna en grupp bestående av åtta pojkar i årkurs fyra. Hon går runt och hjälper de som behöver hjälp, ofta genom att ställa motfrågor som får eleverna att tänka till. Det blir också tydligt att hon vill få alla att känna att de kan något.

Anna har en mycket väl förberedd och planerad undervisning. Planeringen innefattar flertalet olika hantverksområden med ökande svårighetsgrad ju högre klass hon undervisar.

Genom sina egna hantverkskunskaper inom det textila området, upplever Anna att hon kan möta elevernas behov på ett bra sätt. Då hennes hantverkskunskaper till stor del bygger på beprövad erfarenhet, upplever hon att hon kan förklara för eleverna varför något behöver göras i ett textilt arbete.

När Anna reflekterar kring förhållandet mellan material, redskap och hantverkstekniker, och hur detta relaterar till grundskolans kursplan för slöjdamnet, tar hon som första sak upp självkänslan hos eleverna. Hennes mål är att eleverna inte ska känna att de är rädda att pröva på nytt. Hon vill att ett misslyckande inte betyder att de ger upp. I sin reflektion tar Anna även upp att genom slöjden kommer eleverna i kontakt med gamla hantverkstekniker och ett kulturarv kan på sätt hållas levande.

Beslut

Namn Anna Andersson

Personnummer 000000-0000

Har idag examinerats med godkänt resultat gällande provkod 1010, 37,5 hp i kurs SLF00G

Göteborg 180522

Underskrift

Examinator

Christina Campopiano

Delaktig i examinationen har också varit

Underskrift

Kurslärare

Ann-Marie Martinson

Validering av praktisk-estetiska ämnen inom VAL

Regeringens satsning på vidareutbildning av lärare som saknar lärarexamen (VAL) inleddes 2007. Den förordningsförändring som gjordes 2013 (SFS 2013:831) möjliggör för lärare med minst åtta års erfarenhet att studera en förkortad lärarutbildning om 30 högskolepoäng utbildningsvetenskaplig kärna och där all verksamhetsförlagd utbildning tillgodoräknas. Ämnesstudierna ska omfatta en fördjupning om 90 högskolepoäng för årskurs 7–9 respektive 120 högskolepoäng för gymnasieskolan i det undervisningsämne som studenten har mest erfarenhet av att undervisa i eller störst omfattning av ämnesstudier i.

Rapporten beskriver och analyserar det valideringsarbete som genomförts vid Göteborgs och Karlstads universitet för lärare i praktisk-estetiska ämnen. Dessa lärare har antagits till VAL vt 2015 – ht 2019 och uppfyllde inte kraven på tillräckligt omfattande ämnesstudier. De erbjöds därför att genomföra en validering av de kunskaper och färdigheter de fått genom lång undervisningserfarenhet. Valideringen har alltid genomförts i relation till kursplaner, dels särskilt framtagna kursplaner för att synliggöra kunskaper och färdigheter som uppnåtts på annat sätt än genom studier, dels kursplaner från den reguljära ämneslärarutbildningen. För att konkret kunna beskriva det operativa arbetet med validering tar rapporten en teoretisk utgångspunkt i ett resonemang kring kunskapssyn, bedömning, kvalitet och etik i validering.

Rapporten kan förhoppningsvis initiera ytterligare valideringsarbete också i andra undervisningsämnen i VAL, eller inom reguljär lärarutbildning, för att därmed kunna synliggöra kunskaper och färdigheter som uppnåtts genom ett mångårigt arbetsintegrerat och erfarenhetsbaserat lärande.